

MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
KÖZEPÉN.
1912. MÁJUS

ULT ES JOVO

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT.

AZ-ÖN-RE-KULTUR-BIZOTTSÁGA-KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL-SZERKESTTI

ÉS-DR-PATAI-JÓZSEF

TARTALOM.

Cím	Oldal	Cím	Oldal
Anonymus: Válasz dr. Patai József interpellációjára	185	„REMÉNY“ A MULT ÉS JÖVŐ IFJÚSÁGI MELLÉKLETE.	
Antal Sándor (Stockholm): A svéd zsidók	187	Dr. Heller Bernát: A jaffai héber gimnázium	31
Boromisza Jenő: Óda Izraelhez (vers)	189	MAI HÉBER KÖLTŐKBŐL (Patai József fordítása)	
Bialik: Salom suvéc. Népdal (kotta)	190	Menachém Doliczky (Newyork): Amit én kérek	33
Szebenyei József: A „Zenta“	190	MAI HÉBER ELBESZÉLŐKBŐL.	
MŰVÉSZET.		Salom Asch: Éjtel	34
Radó István: Zsidótárgyu képeink	192	ILLUSZTRACIÓK.	
Dr. Hevesi Simon: Ostwald monista prédikációi	196	Mémelléklet. Székely Bertalan: Rachel Josephson (Stockholm): Pontus Fürstenberg	188
Rainer Mária Rilke: Abiság (vers). Fordította: Kállay Miklós	198	Klein Gottlieb dr. arcképe	188
Turóczi J.: Este egyedül (vers)	198	T. G.: Záródisz	191
Dr. Fürst Aladár: Egy magyar gettó. — A gettó élete	199	Mihály: Zsidó fejek	192
Patai József: Magyar zsidó fejek	202	Sági Mizrach-kép	192
Rachel Morpurgo héber szonettjeiből (Patai József fordításai): Miért e zaj?	204	Körmöcz: Részlet az Emausi ifjakból	193
Jaj nekem, jaj	204	Fényes Árpád: Zsidó fejek (két kép)	194
Lakatos László: Rachel	204	Muhácsi Mihály: Zsidó fejek	195
Dr. Lovy Ferenc: A zsidók zsinata Nagy-Idán 1650-ben	205	Kismartoni képek:	
Dr. Vajda Béla: A nagyidai zsidógyűlés	207	Dr. Hirschmanné: Kismartoni karcok	199
Dr. Schweiger László: A neodarwinizmus	209	Augustin Mária (Bécs): A kismartoni templom belseje (Rézkarc)	200
A TOLL HARCOSAI.		Augustin Mária (Bécs): Képek a kismartoni templomból (Rézkarc)	201
Dr. Borsanyi Ede: Dr. Blau Lajos 50. születésnapja alkalmából	211	Magyar zsidó fejek. Teljes: Deutsch Jakab plakettje, Deutsch Ignác, Kohner Henrik, Eisler Samuél, Földiák Gyuláné, Brüll Ignácné	202
Balla Ignác: A párisi Rothschildok	212	tornyai Schossberger S. F., Schwarcz Ábrahám, Bródy Samuél, Gompers Mária, Dancs Ilse, Schweiger Salomonné	203
TOLLHEGYRŐL. (Ráby Simon)		Sabbat Covi (Régi kismartoni utca)	206
Mit kívánunk a hitközségi elnököktől? Eucharisztikus zsidó asszonyok, Julius Bab, a humorista. M. H. Steuer	215	Menachem ben Israel	207
SZOCIÁLIS MUNKA.		Blau Lajos arcképe	211
Dr. Lukács Leo: A palesztinai segélyakció	216	Dr. Sebestyén Károly arcképe	222
KRÓNIKA ES SZEMLE.		A jaffai zsidó gimnázium képe (Reményi)	31
Az OMIKE új pártfogó tagjai, A zsidó gimnázium, Szerbia legújabb importja, stb.	218		
ÚJ KÖNYVEK.			
Az Áldozat jelentősége, Ócar Jiszláel, „Izrael“ stb.	221		
SZERKESZTŐI ÜZENETEK.			

AZ O. M. I. K. E. ALAPSZABÁLYAIBÓL.

Az O. M. I. K. E. tagjai: 1. Családi alapítványal bíró tagok mindazok, kik az O. M. I. K. E. alapítványának gyarapításához egyszersmindenkora 10,000 koronával járulnak. Ezen összeg 10 éven át évi 1000 koronás részletekben is fizethető. 2. Önkéntes tagok: mindazok, kik az O. M. I. K. E. alapítványának gyarapításához egyszersmindenkora 1000 K-val járulnak. Ezen összeg negy éven át 1000 koronás részületekben is fizethető. 3. Alapító tagok mindazok, kik az O. M. I. K. E. alapítványának gyarapításához egyszersmindenkora 1000 koronával járulnak. 4. Pártoló tagok: mindazok, kiknek évi járuléka a 10 koronát meghaladja. Pártoló tagok 20 kor. tagsági díjjal megkapják a MULT ÉS JÖVŐT mint tagileltményt díjtalanul. Pártoló tagok 30 kor. tagsági díjjal megkapják ugyancs folyóiratot díszkiadásban.

SZÉKELY BERTALAN: RACHEL.

A MULT ÉS JÖVŐ
MŰMELLÉKLETE.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI

MEGJELENIK MINDEN HÓ KÖZEPÉN.
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL
BUDAPEST, VI. KER., PODMANICZKY-
UTCA 15. SZAM :: TELEFONSZAM 146 - 92.

❑ FOLYÓIRAT ❑

AZ O. M. I. K. E. KULTÚRBI-
ZOTTSÁGANAK KÖZREMŰ-
KÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

ELŐFIZETÉSIÁRA A „REMÉNY” IFJÚSÁGI
MELLÉKLETTEL EGYÜTT EGÉSZ EVRE
16 KORONA. DÍSZKIADÁSBAN 25 KORONA.
EGYES SZAM ÁRA 2 ÉS 3 KORONA.

❖ DR. PATAI JÓZSEF ❖

ANONYMUS: VÁLASZ DR. PATAI JÓZSEF INTERPELLÁCIÓJÁRA.¹

rról a bátorhangú, komoly és céltu-
datos interpellációról, melyet a Mult
és Jövő utolsó számában a szerkesztő,
dr. Patai József, a pesti izr. hitközség
leendő elnökéhez intézett, egész hatá-
rozottsággal megállapíthatjuk, hogy
az nemcsak Budapest, de az egész ország zsidó-
ságában a legnagyobb mértékben felkeltette az
érdeklődést és bizonyára kíváncsian várja az inter-
pelláció minden olvasója, hogy a parlamentáris
szokásnak megfelelőleg milyen választ fog kapni
az interpelláló az illetékes faktoroktól.

A téma érdekessége és az ügy nagyjelentőségű
fontossága annál is inkább megérdemli, hogy ez
az interpelláció ne kerüljön az interpellációk álta-
lános sorsára, hogy t. i. miután az illetékes faktor-
nak „kiadattak”, a válasz nélkül maradt inter-
pellációk porlepte halomját szaporítsa. Mert ha a
figyelmeztető szózat látszólag csak a pesti hitköz-
ség leendő elnökéhez szólt, annak országos jelen-
tőségét nem vonhatjuk kétségbe.

Az egész ország zsidóságának és a legtöbb hazai
hitközségnek egészségtelen viszonyaira és állapotaira
mutatott rá az interpelláció, melynek legelső üdvös
hatása az volna, ha a pesti zsidó hitközség végre
elfoglalna a súlyánál és tekintélyénél fogva őt
megillető vezető szerepét és pedig *ténylegesen* ve-
zető szerepét a hazai hitközségek körében. A pesti
zsidó hitközség leendő elnökéhez intéztetett az
interpelláció, bizton abban a reményben, hogy a
többi hitközségek okólni fognak az ország legelső
hitközségének példáján és annak programja sze-
rint fogják átalakítani saját programjukat.

Ezek előrebecsátása után megkísérlem, hogy
az elhangzott interpellációra a választ megadjam.
Szerénytelenségnek fog ugyan látszani, hogy a
pesti zsidó hitközség elnöki székében képzelem
magamat, de hát ha meggondoljuk, hogy az inter-

pelláció erős és komoly hangja egy még nem
létező elnökhöz szól, akkor merészségem enyhébb
szinben fog feltűnni, mert „még nem hitközségi
elnöknek” mindenki megteheti magát.

Nézetem szerint a leendő hitközségi elnöknek
az interpellációra a következőkben kellene felelnie:

„Az egész hazai zsidóság, de elsősorban az álta-
lam képviselt pesti izr. hitközség igaz hálával tar-
tozik az interpelláló úrnak, amiért helyes érzéssel
rámutatott hitközségünk téves politikájára. Sajnos,
sokan voltunk eddig is, akik fájo szívvel néztük,
hogy a szó szoros értelmében *hatalmat* képviselő
pesti hitközség erejéhez arányítva, igen csekély
zsidómunkát fejt ki. Igaz, a jótékonyág és ember-
szeretet terén megállja a helyét, sőt intézményei
vetekednek bármely külföldi zsidó hitközség ha-
sonló természetű alkotásaival. De meg kell valla-
nunk, hogy egy majdnem negyedmillió lelket
számláló hitközség feladatai nem merülhetnek ki
a jótékonyág gyakorlásában. Általában ugyanis
a jótékonyág a meglévő nyomor, a szenvedés és
romlás enyhítésére és megszüntetésére irányul. En
azt hiszem, hogyha fontos és magasztos eszme
a betegek és szenvedők felkarolása — ami végre,
amint az interpelláció kifejti, nem speciálisan zsidó-
feladat —, épp oly fontos és talán még sokkal
életbevágóbb feladat az egészséges és a jólétben
élő zsidó tömegeknek a zsidó-élet számára való
fenntartása!

Már pedig, t. uraim, ebben az irányban hitköz-
ségünk nem tett annyit, amennyit tőle joggal
elvárhattunk. Templomaink ugyan minden szom-
baton telvők, kántoraink hangja elsőrangú, rabbi-
jaink igazán zsidó-érzésű szónoklatai tetszéssel
találkoznak a hívek részéről, — de ez még mindig
nem jelent sokat. Hitközségünk ezzel csak azt éri
el, hogy azoknak a testvéreinknek, akiknek szívé-
ben *öntudatlanul* még van némi zsidó-érzés, ez az
öntudatlan zsidóságuk tovább él bennük, de to-
vábbra is csak öntudatlanul . . . Ennek az öntudat-
lanságnak pedig az az eredménye, hogy a legkö-
zelebbi, többé-kevésbé erős lökés ezt az öntudatlan

¹ A pesti izr. hitközségnek egy előkelő, vezető szerepet
játszó tagjától kaptuk e választ, melynek készséggel adunk
helyet.
(A szerkesztőség.)

zsidóságukat felborítja, gyermekeik lelkéből pedig ez az öntudatlan zsidóság is, amelyet a tradíció meg nem erősít, teljesen kivész.

Ezért legelső feladatunk az legyen, hogy a mai öntudatlan zsidóságból öntudatos zsidókat neveljünk. Zsidókat, akik a templomon kívül is érdeklődnek zsidóságuk iránt, akik szobájuk és templomuk négy falán kívül is zsidó-életet élnek. Zsidó-érdeklődést kell keltenünk hitközségi tagjaink körében.

Jól mondja az interpelláló úr, hogy már meglévő kultúrintézményeink nagyszerű eredményeket érhetnének el, ha zsidóságunk indifferenzizmusa kisebb volna. Kultúregyesületünk háromévi fennállása után alig 3000 taggal rendelkezik, holott a hasonló célú külföldi egyesületek 30—40,000 tagot is számlálnak. És vajjon Budapest zsidósága, ha élne benne a zsidó-öntudat, nem tudná ezt a számot megközelíteni egy országos kultúregyesület körében?

Képzeli-e el uraim, minő más képet mutatna a budapesti és általában a hazai zsidóság, ha legalább egy olyan egyesületünk volna, amely 40—50,000 tagot számlálhatna. Micsoda zsidó kultúrát, minő zsidó szellemi életet lehetne teremteni zsidóságunk körében!

Es milyen könnyen lehetne ezt a számot elérnie egy ilyen egyesületnek!

De nem a mai viszonyok közepette. Ma zsidó testvérünk — még az is, aki a templomért még lelkesedik — a legexotikusabb célú egyesületek támogatására is könnyebben megnyerhető, mint egy zsidó-célú egyesület részére. Szinte bosszantó az a közöny, sőt néha gúny is, amellyel zsidó egyesületek propagálása közben találkozunk.

Itt vár tehát a legsürgősebb feladat hitközségünkre. Öntudatot és zsidóérdeklődést kell keltenünk hitközségünkben, és akkor kultúrintézményeink is elérik majd a jótékonyági intézményeink szintjét.

Es ha önök, uraim, azt fogják mondani, hogy ez nehéz dolog, hogy meglelt emberek felfogását nem lehet egyhamar átalakítani, úgy azt felelem erre, hogy ez tévedés. Nagyon is könnyű dolog ez, uraim! Csak nekünk kell jó példával előljárnunk. Keresnünk kell az érintkezést hitközségünk tagjaival minden téren: a templomban és a templomon kívül. De a templomon kívül ne csak a választásoknál és a hitközségi adó kivetésénél és beszédésénél, hanem más téren is!

Ha ez nehéz dolog, úgy igyekezzünk és igyekezni fogunk az interpelláló úr útmutatása szerint az új nemzedéket a helyes irányba terelni. Itt már sokkal könnyebb a feladat! Itt még nincsenek megállapodott rendszerek, melyektől „meggyőződésből” eltérni nem akarnak. Az ifjú generáció még nem élte bele magát egészen abba a dogmába, hogy a hitközség csak a hitközségi elnökből és az előjárókból áll, ezzel a generációval még meg fogjuk tudni értetni, hogy minden hitközségi tagnak joga, de egyúttal kötelessége is a hitközség és zsidósága iránt érdeklődni.

Igenis uraim! Ennek az ifiúságnak a számára kell létesítenünk jóléti intézményeket. Mert az ifjúságnál a jólét *kultúrát* jelent. Zsidó egyetemi ifjaink részére a most még szűkös viszonyok között élő zsidó menzát egy zsidó diákokthonná fogjuk fejleszteni. Zsidó ifjúsági egyesületeinket támogatni fogjuk. Különös súlyt fogunk fektetni a zsidó testnevelés fejlesztésére, sportegyesületeket alapítunk ifjaink számára.

Iskoláinkban a hitoktatást egészen új alapokra fogjuk fektetni, hogy ifjaink többet és értékesebbet sajátítsanak el az elemi zsidó-ismeretekből és hogy a hitoktatást ennek dacára ne tekintsék nyűgnek.

Általában igyekezni fogunk minden követésre méltó újítást, melyből zsidóságunk megerősödését várhatjuk, befogadni. Tanulmányozni fogjuk a külföldi zsidóság kulturális és gazdasági szervezeteit. Zsidó népszerű előadási csarnokokat létesítünk, ahol különösen fővárosunk szegényebb néptömegei érintkezhetnek majd egymással és velünk a kultúra jegyében.

Ezeket volt szerencsém a t. interpelláló úrnak feleletül adni és én remélem, hogyha hitközségünk magáévá fogja tenni az interpelláció által felvetett eszméket, úgy a pesti hitközség új életnek néz elébe.“

(Hogy az új elnök is e nézeten lesz, azt remélni szeretnők.)

*

A számos levélből, amely az interpellációra hozzánk érkezett, kiragadjuk dr. Deutsch Ernő igazgató-főorvosnak, a modern szociális munka agilis harcosának érdekes és tanulságos reflexióit, amelyeket szószerint közlünk.

Igen tisztelt barátom!

A Te interpellációd a pesti izr. hitközség leendő elnökéhez, interpelláció az egész zsidó intelligenciához, egy hatalmas riadó, mely tudtommal sokak szunnyadó lelkiismeretét verte fel a lethargiából.

Az O. M. I. K. E. alakuló ülésén hangzott el ajkaimról az a fájdalmas panasz, hogy bár a 40 küszöbén állok, kortársaimat s a nálamnál fiatalabbakat zsidó ügyekkel foglalkozni vagy a zsidó vallási életben résztvenni alig látom s különösen azért üdvözöltem szívem egész melegével az O. M. I. K. E.-et.

Gyermekkorom óta előszeretettel foglalkoztam természettudományokkal, de meggyőződésemben mindig azon nézet is gyökeredzett, melyet Burke oly szépen fejezett ki: „We know, and what is better, we feel inwardly, that religion is the basis of civil society, and the source of all good and of all comfort“. Saját hitemre vonatkozólag mindig élt s él bennem ma is a tudat; hogy valóban „a polgári társadalom egyik alapköve, minden áldás és vigasz kútforrása“, s összeegyeztethető a legmodernebb természettudományi alapon álló moniz-

mussal is. Aki a drezdai higiénikus kiállításon a zsidó osztályt megnézte s aki, *Grünwald* e tárgyra vonatkozó művét („Die Hygiene der Juden“ 1911) tanulmányozza, az büszkén vallhatja, hogy a zsidóság vallási intuícioja meg is előzte a természettudomány nem egy vívmányát. Mindezek dacára megvan a meghasonlás, az ifjúságban, él a nemtörődomség a gúny hitével szemben, aminek oka, hogy nem ismeri népünk történetének magasztos mozzanatait s a szent iratainkban lefektetett erkölcsi s tudományos kincseket. Ezeket kell tehát átvinnünk a köztudatba s megfelelő modern eszközökkel lehetővé kell tennünk, hogy modern kultúrember nemcsak a vis inertiaenál fogva maradjon meg a zsidóságban, hanem legyen tudatában és érezze át, hogy a zsidósága teljesen összeforrott élete kultúrtartalmával. Ezért üdvözlöm őszinte örömmel a Te interpellációdát, amely a magyar zsidó hitközségi politika teljes revízióját követeli és amely kétségtelenül sok üdvös reformnak válik majd a kiindulópontjává. Ha e mesgyén fog hitközségünk jövő vezére haladni, a zsidóság zászlaja alá fog sorakozni szellemi arisztokraciánk s a mi ennél is fontosabb: *ifjúságunk*.

A hitközségi politika revízióját természetesen ki kell terjeszteni minden vonalra. Helyesen jegyezted meg, hogy a jótékonyt is modernebbé, szociálisabbá kell tennünk, mert bár nagyra vagyunk intézményeinkkel, még nélkülözzük a kapcsot, mely a kicsinyes garasoskodó jótékonykodás („Snorrer“-nevelés“) helyébe egy központosított modern szociális ténykedést helyezne. Sőt tovább megyek. Szerves kapcsot kell teremtenie a hitközségnek az összes zsidó jóléti és kultúrintézményekkel, azokkal is, amelyek tőle teljesen függetlenek. E szerves egységet pedig nem külsőségekben látom, hanem igaz belső kultúregységben, abban, amiért szóval s írásban már annyiszor síkra szálltam és ami a művelt nyugaton mindenhol s részben már nálunk is bejárta diadalútját, a karöltve, egymást megértve s respektálva kifejtett ténykedésben. Ez elveket tartva szem előtt mindenki kész örömmel fog zsidó szociális munkával foglalkozni s nem fognak elkedvetlenedni azok, akik igaz zsidó szellemben, de a XX. század eszmevilágának megfelelően akarnak jóléti munkát végezni.

Ha mindezt s még sok mást, mit egy levél keretében (már úgyis nagyon terjengős lettem) meg nem írhatok, hitközségünk jövő feje megvalósítja, akkor hitközségünk minden tagja büszkén fogja vallani magáról: **עברי אנכי** (zsidó vagyok!) E gondolatokat s érzelmeket váltotta ki a Te interpellációd belőlem, ha érdemesnek találod, hogy a „Mult és Jövő“ hasábjain napvilágot lássanak, rendelkezél velök.

Szíves üdvözléssel kész és igaz híved

Budapest, 1912 máj. 2.

Dr. Deutsch Ernő.

ANTAL SÁNDOR (STOCKHOLM): A SVÉD ZSIDÓK.

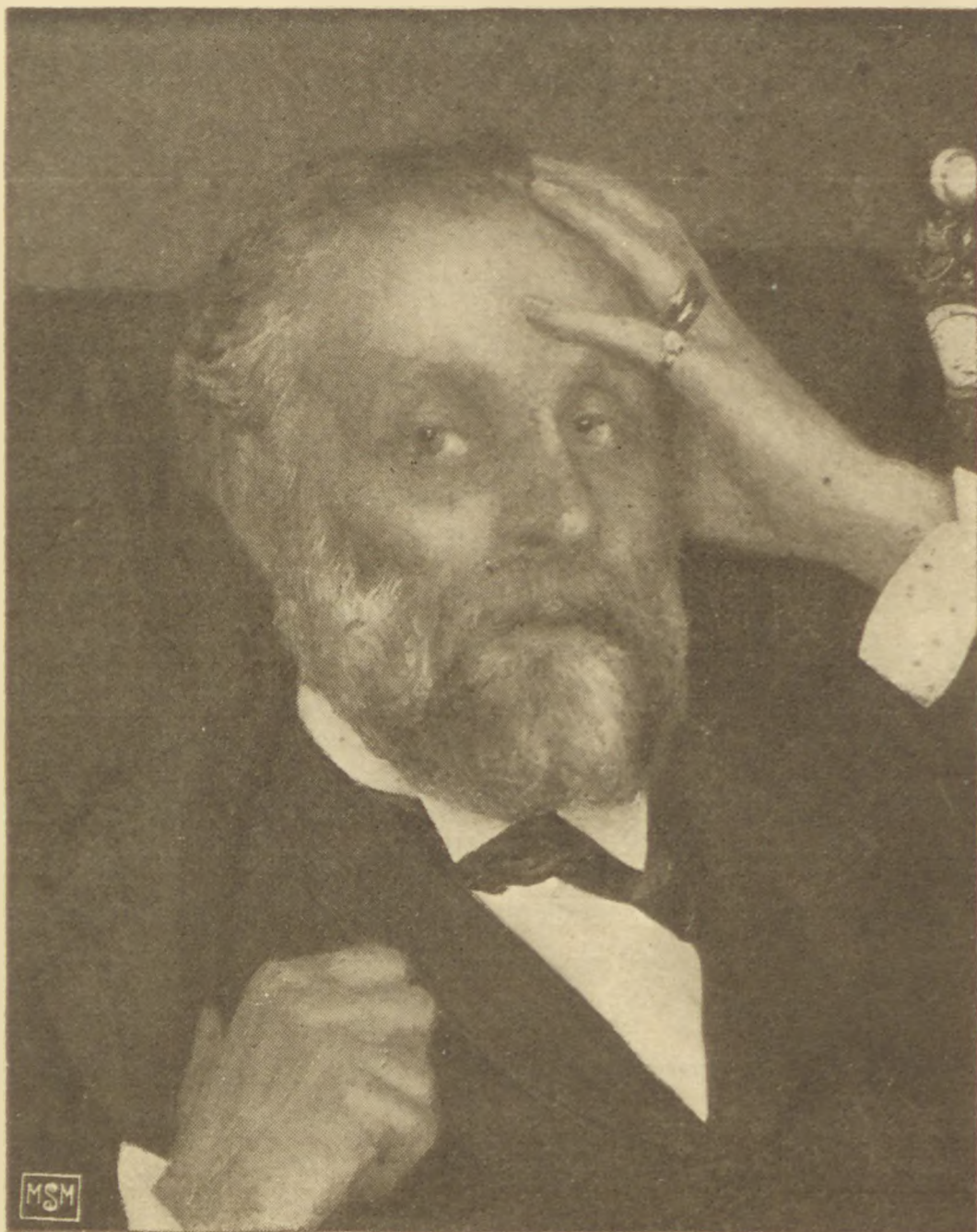

Különös, érdekes könyv került a kezembe. Áron írta a könyvet, Áron ben Izsák, aki az 5491. év Tisri havának ötödik napján (1730 szeptember 12-ikén) született a Berlin melletti Treuenbrietrenben. A zsidó betűkkel német nyelven írott, kultúrtörténeti jelentőségű önéletrajz, melyet a szerző hetvenegyesztendős korában fejezett be, az *első svéd zsidó életének története*, a következő jellegzetes sorokkal kezdődik:

„Ezt a könyvet a késő nemzedékek számára írtam, népem fiainak, hogy emlékemről mindörökre meg ne feledkezzenek; mert én, Áron, fia Izsáknak (áldott legyen emlékezete!) elseje vagyok a Svédországban megtelepedett zsidóknak; mert előttem soha egyetlen zsidó sem kapott privilégiumokat Svédország egész földjén, amíg én ide nem jöttem és kegyelmet nem találtam a mi urunknak, harmadik Gusztávnak, a jámbor és nagy királynak szemei előtt; és mind az ő magasállású udvarnokai előtt és az ő szolgálkai előtt is kegyelmet találtam.“

Érdekes könyv az Áron ben Izsáké, de még érdekesebb volna megismerni azt a folyamatot, melynek következtében a hétéves háború után 1774-ben Stockholmba merészkedő Áron kis zsidó kolóniájának utódai másfél évszázad múlva, kicsiny létszámuk dacára, igen jelentős tényezői Svédország társadalmi életének. 1774. nyarán a stockholmi helytartó, Sparre gróf úgy megbámulja az ideiglenes lakhatási engedélyt kérő Áront, mint valami etnográfiai csodát, mert élő zsidót addig még sohasem látott. Százharminc évvel később a zsidó Rubenson ül Stockholm városának főkapitányi székében!

Nem számítva az átutazó vagy ideiglenesen itt tartózkodó orosz zsidókat, Svédországnak öt és fél millió lakosa között alig van több háromezer zsidónál. (A római katolikusok száma is körülbelül ennyi, a lakosság többi része lutheránus és különböző protestáns szekták hive.) Vagyis csak minden kétezer lélekre esik egy zsidó. De egy kis túlzással azt lehetne állítani, hogy ez a bizonyos kétezer-egyedik ember mindig előkelő munkása a svéd kultúra valamelyik ágának. De csak a *svéd* kultúrának. A svéd zsidót semmi se zavarta meg az elmúlt másfél évszázad alatt abban a nyugodt meggyőződésében, hogy ő tökéletesen egyenlőrangú az ország keresztény lakosaival. A svéd zsidónak eddig se oka, se alkalma nem volt rá, hogy védekeznie kelljen. Pregnánsan a kultúra egyik terén se juttathatta érvényre faji sajátosságait, mint jóízű fogadott fiú, nemcsak, hogy nem iparkodott a maga idegenből hozott szokásait, erkölcsét és ízlését a házbeliekre erőszakolni, hanem

Josephson (Stockholm): Pontus Fürstenberg.

fenntartás nélkül, szívesen maga is elfogadta az új törvényeket és iparkodott elfelejteni a régieket.

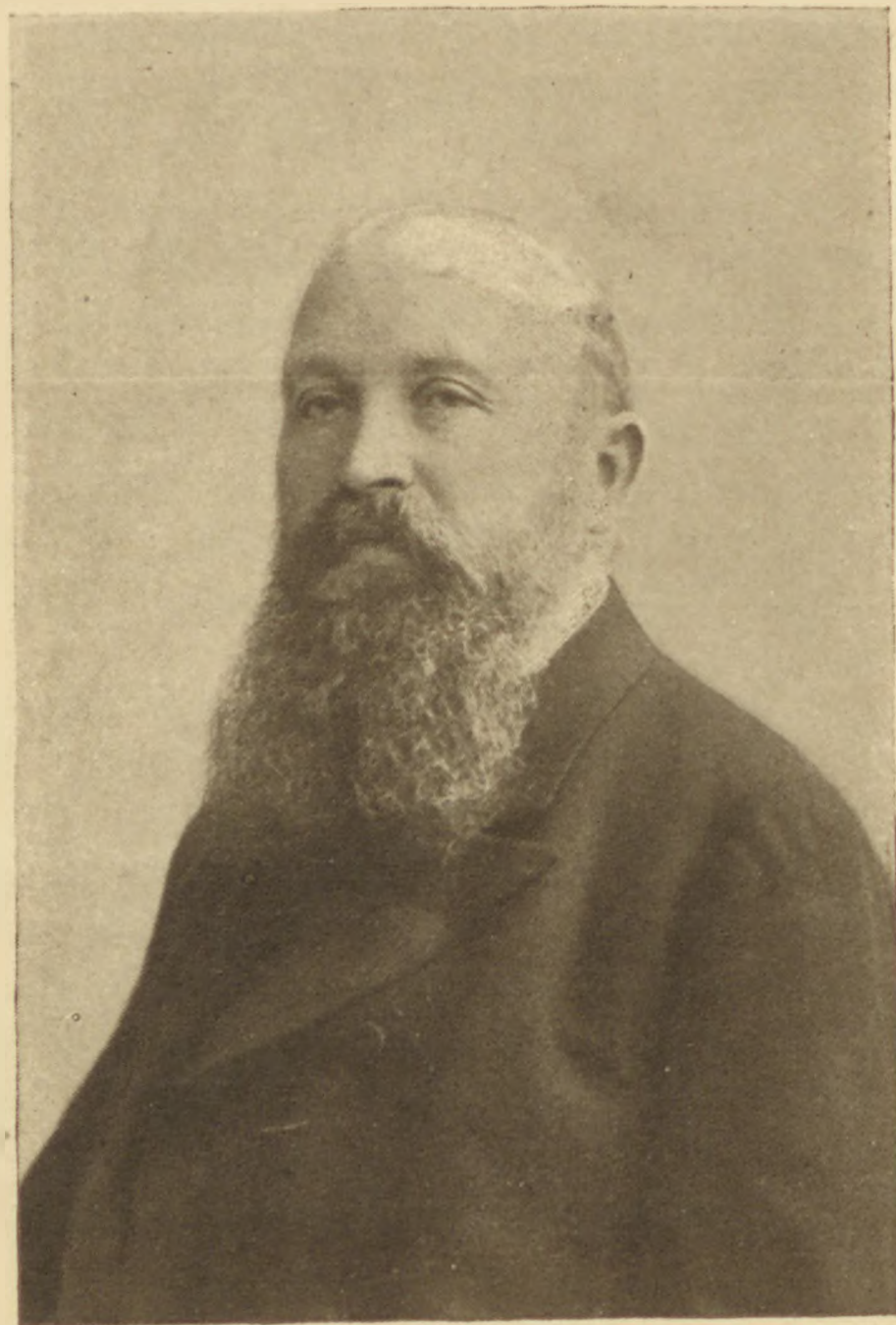
A svéd zsidó általában igen módos konzervatív hazafi, aki csak avval a társadalmi osztállyal szolidáris, amelyikhez tartozik. Büszke arra a pozícióra, melyet az ország társadalmában elfoglal és nem a legjobb szemmel nézi a keleti nagy országból menekülő műveletlen, szegény testvérek beözönlését. Nem az anyagi áldozatoktól fél, hanem a saját lalkében, véreben újra jelentkező érzésektől. Mert ez a rátartó úr, előkelő polgár a saját tornyos palotájában lakik, grófokkal, tábornokokkal és miniszterekkel ül egy asztalnál, maecenása a művészeknek, nem emlékszik arra az időre, mikor valahol délen vagy keleten üldözött vándora volt az országutaknak. Most se akar erre az időre gondolni, mert zavarja a biztonságérzetét.

Mint hazafi és állampolgár párját ritkítja a svéd zsidó. A viszonyok nem ismerői első hallásra alig fogják elhinni, hogy tulajdonképpen csak a zsidók az egyetemes hazafiak ebben az országban. Nagyobb népmozgalmak alkalmával, nemzeti jelentőségű események idején rövid időre a többi svédek is megfélemeznek lokálpátriájukról, beszélnek, énekelnek és isznak öreg Svédországért. Azonban átlagos, nyugalmas időben a zsidón kívül senkise nevezi magát svédnek. A dalarnei azt mondja: jag är dalkarl, a värmlandi azt mondja: jag är värmlänning, a harmadik: skoning-nak, a negyedik: norrläenning-nek nevezi magát, de azt egyik se mondja: jag är svenske, svéd vagyok. Csak a zsidó, akinek a város földje jelenti a hazát, a zsidó tudós, kereskedő, gyáros, bankár, író és művész igazi svéd polgár, neki egyformán kedves észak

és dél, mert igazi mély szálak az egyes társadalmi osztályok egyetemességéhez fűzik. Igazán osztálytudatos (a szervezett munkásságon kívül) egyedül zsidó, ő ismeri fel legjobban osztályostársai közös érdekét. Innen van az is, hogy antiszemita hangok egyedül csak a szocialista sajtóból hallatszanak, ha egyáltalában lehet Svédországban antiszemitizmusról beszélni.

A zsidót nagyrabecsülik és szeretik itt, elismerik róla, hogy ő az igazi polgár mintaképe. Ipari államban megbecsülik a munkát, mindenki dolgozik, a hadsereg tisztjei épp úgy résztvesznek ipari és kereskedelmi vállalatokban, mint a lateiner-világ és a legfelsőbb társadalmi osztály. Mindenki boltos és részvényes, ennél fogva a grosshandlare és bolagdirektör címek kurzusa igen nagy. A foglalkozást jelző címeken kívül egyéb titulus úgy sincs, se tekintetes, se nagyságos, se méltóságos úr, hanem egyszerűen csak úr. A zsidó egészen otthon érzi magát a svéd városban, az idegen jóságos anyával szemben érzett háláját minden lehető alkalommal a legdrágább ajándékokkal fejezi ki.

Eva Bonnier, a pár év előtt meghalt zsidó festőművésznő négyszázezerkoronás alapítványt tesz Stockholm város művészi díszítésének javára. Ez összeg kamataiból készült a Berzelius-park *Medvekapuja*, a postapalota nagy freskója, a királyi könyvtár két új márványszobra, az öszttermalmi népiskola freskói. Ebből állítják fel a Gustav Adolf-tér művészi kandelábereit és az Engelbrekt szobrát. Az Eva Bonnier bátyja: *Adolf Bonnier* könyvkiadó évente kétakkora összeggel segíti a szegényebb svéd írókat, mint a Svéd Akadémia és az ország-

Klein Gottlieb dr. professor, stockholmi főrabbi.

gyűlés együttléve. Az új stockholmi főiskola felavatása alkalmával pattant ki, hogy *Hechscher* zsidó bankigazgató nyolcszázötvenezerkoronás adománya tette csak lehetővé a főiskola felépítését. *Fürstenberg Pontus*, göteborgi zsidó nagykereskedő, a lundí egyetem díszdoktora, milliókat érő képtárát Göteborg városának adományozza. *Oscar Levertin*, a költő megveti a modern svéd irodalmi és művészeti kritika alapját, *Warburg* egyetemi tanár megmenti a régi svéd memoár-irodalmat és korszakalkotó nagy műben megírja a svéd litteratura történetét. A nemrég elhalt *Fränckel* bankigazgató $\frac{2}{3}$ millió koronát adott az építendő stockholmi városháza művészi díszítésére, ugyanennyit hagyományoz a kereskedelmi főiskola kibővítésére. *Thiel* bankigazgató megalapítja az immár világhírű *Thielgaleriát*. *Eliasson* nagykereskedő egy év alatt két gyermeknapot rendez és kétszázhatvanezer koronát szerez a tüdővész gyermekek megmentésére. *Blumenthal* orvos megalapítja a *Mjölkdroppen* (Tejcsepp) intézményt, mely ma több mint százezer csecsemőt ment meg évente az egészségnek és az életnek.

Egypár kivétellel csak az utolsó négy esztendő nagyobb szabású eseményeit ragadtam ki emlékezetemből. Ha körülményesen átnézném a lapokat, még nagyon sokáig folytathatnám a fenti sort.

A magyar olvasó szemében nemcsak komikus, hanem egyenesen hihetetlen, hogy a Ruben, Nachmanson, Abrahamson, Levin formájú nevek becsülete és hitele akkora, hogy a vidéken derék protestáns kereskedők zsidós hangzásúra formálják át a nevüket nagyobb tekintély és megbízhatóság szerzése céljából! Szó sincs róla, ez csak sporadikus jelenség, elszórva és ritkán fordul elő, de jellemző, hogy előfordul.

A svéd zsidó nem él rituális életet, nem templomos —, de apostata nem lesz belőle. A vegyes házasságok gyakoriak, mondhatni nem zsidó részről divatosak is, az ilyen házasságokból való gyermekek már nem tartoznak a zsidósághoz. A rabbinak nem tesznek jelentést a gyermek születéséről és a svéd törvények szerint a gyermek automatikusan az államegyház kötelékébe lép.

Klein Gottlieb dr. professzor vasárnapi prédikációinak meghallgatására és a nagy ünnepek alkalmával megtelik a stockholmi szép zsinagóga. A padokban ülnek a svédek, hátul állanak az oroszok.

Nagynevű honfitársunknak, *Klein* professzornak nevét mindjárt cikkem kezdetén kellett volna említeni, ő azonban nem svéd zsidó, noha közel harmincéves itt tartózkodása óta — tudományos munkásságától eltekintve — többet dolgozott a zsidó érdekekért, a svéd zsidóság kultúréletének megszervezésén, mint a svéd zsidók együttléve. A speciális svéd viszonyok nem engedték meg, hogy ezirányban való működését teljes siker koronázza. Annyi azonban bizonyos, hogy az ő nemesen egyszerű személyisége befelé a legszebb programot, kifelé a legméltóbb képviselőt jelenti a szerencsés svéd zsidóság részére.

BOROMISZA JENŐ: ÓDA IZRAELHEZ.¹

Kit háládatlan, gúnykacaj között,
Könyörtelen a tömeg ostoroz,
Hajtsd ide hozzám véres homlokod . . .
Ki most feléd jő, nem hízelkedő,
S nem szánó az, te büszke szenvedő,
Testvéred: Ember nyújtja ki kezét,
Hogy letörölje a vérnek nyomát:
Köszöntlek Izrael!
Köszöntöm benned az Emberfiát,

A hős fejet megilleti babér,
Küzdelmekért jár győzedelmi bér,
S neked — csak gúny jutott ki harcodért.
Nem a jutalom az, a látható,
Ami e harcért lesz majd dús adó:
Eszmének győzedelmiért önzetlenül
Vivsz végleheletig te hős csatát:
Köszöntlek Izrael!
Köszöntöm benned eszmék harcosát!

Már évezredek óta küzködik
Reménytelen az eszme embere.
A gondolat nem vert még gyökeret,
S nincs ország egy se, ahol ő az úr,
Magába bujdosik hazátlanul . . .
Egy hontalan nép tisztel itt csupán,
Emberméltóság, szabadgondolat! . . .
Köszöntlek Izrael!
Emberméltóság ősi harcosa!

Tiszteld apád, hogy hosszú életű légy!
Vágyó lelkemnek messzi ideál:
Szent hagyomány hol firól fira száll,
Minden nemzetnek nemes példakép . . .
Mert nép csak az: ha választott a nép!
Ahol a jó nem vész, de megmarad,
S a bölcs atyák nyomdokain halad . . .
Köszöntlek Izrael!
Köszöntlek, mert kiválasztod magad!

Csatát, minőt a Makkabeusok,
Nép nem vívott, soha olyan csatát;
Nagy szellemük fényes magasba lát:
A vak tudatlan nép bálványt farag,
Istenhez nem lehet méltó a föld-salak!
Igazság, szellem ő: országa is örök . . .
A Makkabeusok érte halnak halált:
Köszöntlek Izrael!
Köszöntöm az egy, igaz Isten bajnokát!

¹ Örömmel adunk helyet ennek az ódának amelyben a katolikus vallású költő szinte ősegyházi felfogásban dalol Izraélről és annak világtörténeti jelentőségéről. Izraélben az emberi méltóság első harcosában, aki először hirdette, hogy az ember mind egy Istennek fia, látja a költő a keresztény dogma istenfiának örök szimbólumát. P. J.

Egyé a szükség kényszeríti csak,
Törvény nélkül... nincsen előtte cél
A barbár nemzet önkényére él:
De Izrael mindig együtt marad!
Közös nagy célért küzd az öntudat!
S külön-külön elszórva egymagán
Szent Törvény, Vallás hűen karol át:
Köszöntlek Izrael!
Köszöntöm a Törvény s Vallás fiát!

Ne csüggedj hát el Izrael, soha!
Erőszak nem győz végkép szellemen,
A gondolat győz minden ellenen!
Nincsen különbség: Istennek fia
Az ember mind: ez Izrael tana!
Látom, terajta is a gúnypalást,
Fejedre tettek tövis koronát...
Köszöntlek Izrael!
Köszöntöm benned az Emberfiát!

Kit háládatlan, gúnykacaj között,
Könyörtelen a tömeg ostoroz,
Hajtsd ide hozzám véres homlokod!
Ki most feléd jő, nem hízelkedő,
S nem szánó az, te büszke szenvedő,
Testvéred: Ember nyújtja ki kezét,
Hogy letörölje a vérnek nyomát:
Köszöntlek Izrael!
Köszöntöm benned az Emberfiát!

BIALIK: SÁLOM SUVÉCH. (Népdal.)

SZEBENYEI JÓZSEF: A „ZENTA“, A „ZENTA“.

Hadd emeljek egy sálány kis emléket
ebben az írásban Henry Carniolnak,
a szomorú lelkű pécsi fiúnak, aki
valahol Mandzsuriában fekszik tized-
magával egy sírdomb alatt. Az én
gyereklelkem meghitt barátja volt, és
a new-yorki 23-ik utcai Collegeben egymás mellett
ültünk valamikor a spanyol-amerikai háború ide-
jében. Szép arcú, lányos szemű, okos fiú volt
Henry Carniol és olyan előkelően amerikai volt
a megjelenése, olyan szintiszta yankeenek látszott,
hogy csak a véletlennek köszönhettem, hogy meg-
tudtam róla, hogy magyar fiú. Fél év óta ültünk
már egymás mellett, megszerettük egymást, támo-
gattuk egymást (már ami a sugást illeti), beszél-
tünk mindenről a világon, csak arról nem, hogy
melyikünk honnan származott oda. Annyira el-
amerikaiasodtunk ő is, én is, hogy ilyesmire gon-
dolni se mertünk volna. És mivel a bevándor-
lottság abban az iskolában nem volt ajánló levél,
együnk se hozakodott elő a maga régi hazájával,
abban a College-ben karriernek előtt álltunk. A
szívünkbe a Washington képét faragták a Kossuth
Lajos képe fölé. Egyszer egy órán azonban csoda
történt.

Szelid lelkű, kedves Woods professzor magya-
rázta az európai államformákat, a császárságot,
a királyságot, a franciák arisztokrata köztársá-
ságát és végül a mi monarchiánkra került a sor.
Woods professzor persze jóhiszeműen, inkább tudat-
lanságból, mint maliciából magyarázta:

— Ausztriához mintegy féltucat kisebb ország
tartozik, amelyek tartományi viszonyban vannak
az anyaországgal stb., stb., az ismert dolgok unos-
untig hangoztatott sérelmek.

Kissé belepirultam a dologba és fészkelődtem a
padon. Aztán odafordultam Carniolhoz, mert neki
azt akartam elmondani, hogy, ez nem így van.
Ahogy ránézek, megdöbbenve látom, hogy Carniol
arca is vérvörös, majd fehér lett és szinte ránga-
tódzott ajkán a düh, aztán hirtelen felpattant.

— Bocsánat mr. Woods, az nem igaz! A könyv-
ben is így van, de a könyv is hazudik...

Ezt már az izgalomtól félig sirva mondta. Mr.
Woods hirtelen elnémult, a fiúk megdöbbenve
néztek hátra. Mi történhetett a csendes Carniollal?
A tanár, a jó lelkű, finom úr, odalépett a mi
padunkhoz:

— Talán akarsz valamit mondani Carniol?

— Igen. Hogy ez nem igaz. Hogy ez a tények
elferdítése, hogy Magyarország nem tartomány, ha-
nem önálló királyság, saját törvényhozása, királya,
alkotmánya van. Hogy a viszony dualisztikus!
És hogy amit a tanár úr mondott, az nem igaz,
az hazugság, az sértő és én nem tűrhetem!

A tanár úr megveregette a vállát, a hatvan fiú pe-
dig mintegy kommandóra hirtelen tapsolni kezdett.

Mr. Woods visszaült az asztalához és így fejezte be a vitát:

— Fiúk, ha ti valaha idegen országba kerültök és akad valaki, aki tudatlanságból, vagy rossz-akaratból a csillagos lobogót sérti vagy gyalázza, gondoljatok Henry Carniolra, aki bár amerikai fiú lett, de szülőhazáját örökké védi és szereti. És vegyetek példát Henry Carniolról.

A pécsi kántor fiáról így tudtam meg, hogy magyar fiú és boldogan simogattam a kezét a pad alatt. Aztán folyt tovább az előadás.

— Jól jegyezze meg mindenki, hogy Magyarország önálló királyság, saját alkotmánya, törvényhozása van...

En tudtam, hogy azok a fiúk ezt nem felejtették el soha.

*

És történt egyszer, hogy nagy, világra szóló ünnep rendezett Amerika. Washington halálának a századik évfordulóját. Ezt az ünnepet megülték a világ összes nemzetei. Részt vett benne minden ország, amelynek fiai millió számra élnek az Unióban. Olyan udvariassági részvétel volt az, amivel tartozott minden állam Amerikának. És akként fejezték ki a részvételüket, hogy elküldte minden ország a maga egyik hadihajóját. Fellobogózva, kivilágítva, felvirágozva. Ünnepegni a nagy szabadsághőst, a világhatalom megalapítóját, a nagy Amerika megteremtőjét.

Jöttek hadihajók Európából, Délamerikából, Ázsiából, kínai, japán, ausztráliai. És jött valahonnan az Adriáról a Zenta, a szép, magyar nevű fehér hadihajó.

As ujságokban megjelent a lísztá és boldogan mutattan Carniolnak.

— Nézd, jön a Zenta is.

A szemünk boldogan simogatta a betűket, a magyar csengésű betűket a rengeteg idegen név között és másnap délután elindultunk gyalogosan végig a Broadwayn le a Hudson parton a New-York-öböl felé, ahol parádéra gyülekeztek az idegen hajóóriások. Rengeteg néptömeg hullámozott fel-alá a parton. Valami csodálatos nemzetközi tömeg volt, mindenki a maga szülőhazájának a hadihajóját jött üdvözölni, kendőlobogtatással, kalaplengetéssel. És ahogy az egyes hadihajók elvonultak a Hudson torkolatán át, fel a Grant's Tomb-ig az amerikai hadihajók tisztelgő sorfala között, a lelkesedés paroxizmusával tört fel a kiáltás a parton álló tömegből. Mikor a francia hadihajó vonult el előttünk, ezer és ezer torokból tört fel a Vive la France kiáltás. Aztán az Eviva, a „Hurrah“ és szinte csókolták az emberek a szemekkel e zászlókat, amelyek az árbocok hegyén hirdették a hajó nemzetiségét. Szinte megéreztek a kiáltásokból, hogy hányan vannak a franciák, hányan az olaszok, németek, dánok.

— Ezek ötezeren lehetnek.

— Ezek ezeren csak.

— Német van a legtöbb.

Aztán a program szerint következett a Zenta. A hatalmas tömegben kézen fogtuk, hogy el ne veszítsük egymást. Átfurakodtunk az előttünk állókon, egészen a partig nyomultunk előre és kipírult arccal, égő szemekkel néztünk az öböl felé, ahonnan a Zentának jönnie kellett. Egy hatalmas hajó jött is. Fehér volt és méltóságteljes Kimeredt szemekkel néztük.

— Ez nem a Zenta.

— Nem. Ez nem lehet a Zenta.

— De mégis az. Nézd az orrán, ott vannak a betűk. Látod „Zenta“.

És az árbocán fennen lobogott a fekete-sárga zászló.

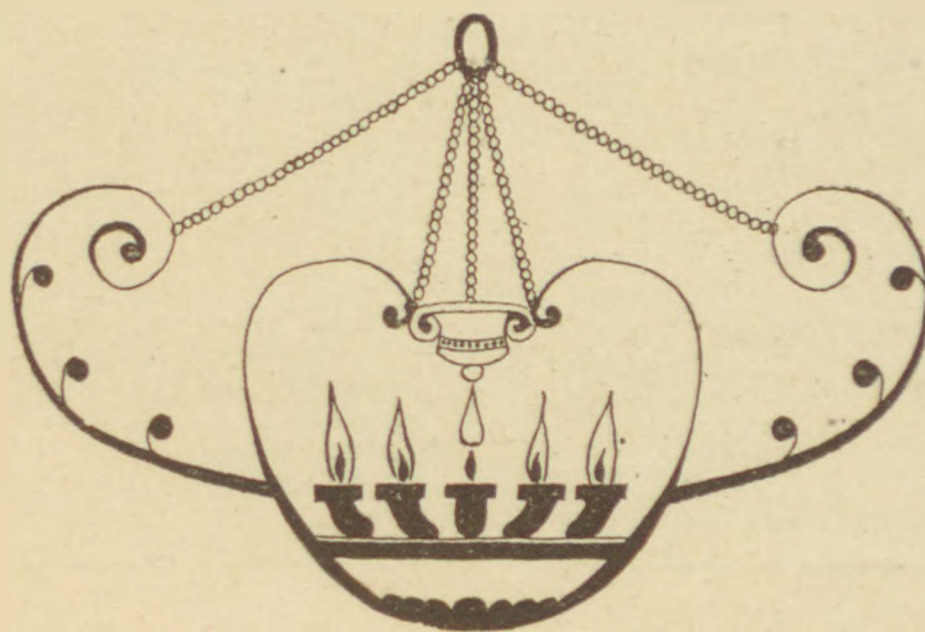
A Carniolra néztem, ő meg én rám és mint akit valami álomból ébresztenek fel, lesütöttük a szemünket és indultunk visszafelé.

Az nem volt a Zenta, vagy ha az is volt, hát nem volt az igazi...

*

Valahogy úgy történt aztán, hogy Henry Carniolnak az apját Moszkvába választották meg fő-kántornak. Henry Carniol közben orvosi diplomát szerzett Amerikában. Az öreg Carniol egyszer aztán meglátogatta a fia, az amerikai állampolgár, doktor Henry Carniol. Mikor Moszkvába ért, már magas hullámokat vertek az orosz-japán háború előkészületei. A még ki nem utasított zsidó férfiakat ezrével vitték a távol keleti határookra és mert az öreg Carniol eredetileg orosz alattvaló volt, a fia pedig orvos volt, akire kétszeresen szüksége volt az orosz hadseregnek, Henry Carniol is felöltöztették katonának, orosz katonának, az orosz államhatalom egy jó kis szervének, amit gyűlölt úgyis, mint zsidó, akit kivertek, meggyaláztak, úgyis, mint amerikai polgár aki megveti a zsarnokságot. És vitték keletre, Mandzsuriába kozák katonákat ápolni, kötozni, gyógyítani. Az ő zsidó sorsa, az ő zsidó tragikum a sir ki aztán a történetből, mert valami eltévedt golyó, japán golyó ölte meg a messze Mandzsuriában, idegen földön, idegen nép közt és idegen ügyért, amihez nem vonzotta se a szive, se a lelke.

Hadd állítsam ezt a kis írást emlékül az ő katona-sírja fölé.

T. G.

RADÓ ISTVÁN: ZSIDÓTÁRGYÚ KÉPEINK.

„Mult és Jövő“ egyik legfőbb programpontja a szorosán vett zsidó művészet, valamint általában a zsidó tárgyú művészet ismertetése. Ennek a kitűzött célnak megközelítéséhez akarunk hozzájárulni akkor, mikor cikksorozatot kezdünk meg, amelyben ismertetni fogjuk írásban és képben az összes felkutatható magyar és idegenszármazású, nálunk található zsidó-tárgyú képeket. És itt természetesen nemcsak a modern képeket fogjuk bemutatni, hanem a régieket is.

A bibliai téma a festőművészet kezdetén úgyszólván kizárólagosságot élvezett. A török szultán mondása ismétlődött, amely az alexandriai könyvtár előtt hangzott el:

— Fel kell gyujtani a könyvtárt, mert ami jó benne, az benn van a Koránban, ami pedig nincs benn a Koránban, az nem jó.

A középkori festészet is — mondhatnók ezen az alapon — szinte kizárólag bibliai tárgyakat festett. És ezek a témák — miután a „vallás“: a kereszténység volt — csakis az új-testamentum köréből kerültek elő.

Mikor — a reformáció idejében — a vallási differenciálódás megkezdődött, természetesen szerep-

Munkácsy Mihály: Zsidó fejek.

hez jutottak az ó-testamentumi képek. A festők felfogása, műveltsége a vallási viták alatt változott, szélesebb lett és így kerültek elő az ó-testamentumi témák.

Zsidó témák azonban — amelyek kimondottan zsidók és nem bibliaiak — csak a zsidók fokozódó polgárosodásával kezdtek szerepelni a művészetben. Aminek megfelelő gazdasági oka is van. Az ó-testamentumi jelenetekre megvolt a közönség a reformátusokban, a zsidó-témákra azonban csak akkor, amikor a zsidók polgárosodása megkezdődött.

Ezt a tényt bizonyítja az is, hogy nálunk Magyarországon zsidó-témákkal egészen a legutóbbi időkig nem foglalkoztak sem a festők, sem a szobrászok. Nem foglalkoztak azért, mert nem volt a XIX. század közepéig a zsidó-témáknak vevőközönsége. (Csak egy műfajban találunk régibb nyomokat: a karrikaturában.)

Sem a régi magyar festők — Mányoky, Kúpecky — sem az írók nem foglalkoztak zsidó-tárgyakkal. Az írók közül legelőször Kisfaludy Károlynak egy egyfelvonásos bohózatában találunk zsidó vonatkozást, a festők közül pedig legelőször idősebb Markó Károlynál (1793 – 1860) találkozunk ó-testamentumi képekkel.

A középkor végefelé, amikor az ó-testamentummal is kezdtek foglalkozni a művészek, igen sokszor megtörtént, hogy az ó- és új-testamentumi elemek, valamint a keresztény egyházi művészet és másirányú művészet elemei összekeve-

Keresztény oltárkép mintájára készített régi Mizrach (keleti fal-) kép. (Tolnai J. Béla igazgató tulajdona.)

Kernstock : Részlet az Emausi ifjából.

(A Könyves Kálmán jogosítványa.)

מולד ועתיד 193
MULT ÉS JÖVŐ

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Feszty Árpád: Zsidó fejek.

redtek. (Erre kitünő példa az az oltárszerű hármaskép, amely ó-testamentumi jelenetet mutat be keresztény keretben és amelynek képét mai számunkban közöljük.) A magyar modern művészetben is egy ehhez hasonló jelenséget találunk. Szorosan zsidó biblikus vagy világi tárgyat nem sokat dolgoztak fel művészeink, de az újtestamentumi jeleneteket ábrázoló képeik telve vannak zsidó-típusú arcokkal. Munkácsy Mihály „Golgotha“, „Ecce Homo“, „Krisztus Pilátus előtt“ című képe, de még sok más képe is igen sok kitünően sikerült zsidó-fejet mutat. Ugyancsak néhány érdekes zsidó-típust találunk Feszty Árpád „Levétel a keresztfáról“ c. képén. De mindezek a típusok és képek nem vehetők szorosan zsidó-tárgyúaknak, mert hiszen csak a keresztény miliő kiegészítésére szolgálnak.

A különböző művészi elemek összekeverésének egyik legfeltűnőbb példáját Székely Bertalannak egy kimondottan zsidótárgyú képén, a „Ráchel“-en láthatjuk. Gyönyörű művészi munka, a Ráchel arca a legérdekesebb, de mindenesetre a legszebb zsidó női arcok közé tartozik, de van a képen egy nagy tévedés: Ráchel homlokára babérkoszorút festett a művész. Babérkoszorú, illetve babérkoszo-

rúval való díszítés az ó-testamentumban nem fordul elő. Itt részint a keresztény képek szokásos glóriája, részint az ókori pogány nők koszorús fejének gyakorisága idézte elő ezt a tévedést.

A keresztény milióból kialakuló zsidó-témát legmodernebb festőnk, Kernstock Károly tudta „Az emmausi ifjak“ c. képének egyik alakjában igen hatalmasan megfogni. Az az átszellemült zsidó férfifej olyan transzcendentális erővel, olyan mély átérzéssel van megrögzítve, hogy ehhez hasonló finom és igazi zsidófej keresztény festő ecsetje alól Rembrandt óta nem került ki. Ennek az áhitatos gondolatokba mélyedt zsidónak az evése szinte metafizikai elvontsággal hat reánk és önkéntelenül is valami aszkéta-kabbalistára gondolunk, akinek egész élete, életének minden működése csak a túlvilágra való előkészülés.

A budapesti nyilvános és magánképtárakban azonban található mégis számos magyar és külföldi, tisztán zsidótárgyú kép is, amelyeket cikksorozatunkban csoportosan óhajtunk ismertetni.

I. SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM.

Amint fentebb mondtuk, a zsidótárgyú képeknek valódi közönsége csak maga a zsidóság lehet. Ezt az állításunkat eklatánsan bizonyítja az, hogy a Szépművészeti Múzeum, legnagyobb állami képtárunk, mindössze öt-hat magyar zsidó tárgyú művel rendelkezik. A régi képtárban egyáltalán nincsen magyar festőtől zsidótárgyú kép. A mo-

Feszty Árpád: Zsidó fejek.

dern képtár második termében egy sor Markó Károly kép van, azok közül három ó-testamentumi tárgyat ábrázol. A képek címei a következők: Jakob találkozása Ézsauval, Ábrahám és a három angyal, Boóz és Rút találkozása. A képek felfogására vonatkozólag semmi különös megjegyezni valónk nem lehet. Markó Károly kimondottan tájképfestő volt, az alakok nála a régi esztétika által megkövetelt staffázs voltak. E három képe közül kettőben csak a táj van kidolgozva, megfestve, az alakok csak szénrel vannak kontúrokkal felrajzolva. Ez is mutatja, hogy Markónak a téma csak ürügy volt egy eszményi tájkép megfestéséhez. Érdekesnek tartjuk megemlíteni azt is, hogy Markó egész életén át foglalkozott egy hatalmas koncepciójú képpel, amelynek címe Noé áldozata lett volna, amelyhez vázlatokat is készített

és amely tehát szintén zsidó, illetve ó-testamentumi témájú lett volna.

Sokkal érdekesebb a mi szempontunkból Hegedüs László „Káin és Ábel” című képe, amelyben maga a téma a fontos, nem a táj. A mély, barnatónusú képen két férfi áll egymással szemben; a vörös, izmostestű Káin és a gyengébb, rózsaszíntestű Ábel. Kettejük között az áldozati tüzek; Ábelének füstje magasan száll az ég felé, Káiné lecsapódik, Káin meghajtja fejét és bár arcát nem látjuk, ökölbe szorult keze elárulja gondolatait. Ez a kép az ó-testamentumhoz ragaszkodva visszaadja a bibliai történet minden erejét és komorságát.

A magyarokkal a Szépművészeti Múzeumban ennyiben végeztünk is. Külföldi kép sokkal több van a múzeumban olyan, ami bennünket érdekel; azokat jövő számunkban ismertetjük.

Munkácsy Mihály: Zsidó fejek.

Egy angol filozófus szobrának alapzatán érdekes fehérmárvány-csoportozatban látunk három ülő női alakot. A középső a Filozófia, rendkívül öntudatos arccal és tanító kézmozdulattal, jobbról mellette a Természet, mely merengve pillant fel az oktató Filozófiára, baloldalon ül az Igazság, éles arcvonású nő, mely kissé fölényes figyelemmel és érdeklődéssel néz a természet és igazság között tanító Filozófiára. A művész fantáziájában tehát a Filozófia nem azonos teljesen a Természettel és az Igazsággal, vagyis a filozófia nem fedi teljesen se a természetet, se az igazságot. A mi napjainkban nem is teheti, mert nincs még minden titok földelítve, nincs még minden tudás föltárva, a kutatás és gondolkozás munkája nincs még befejezve. Azért a filozófiára mégis szükség van. Ez teremt rendet az ismeretek kaoszában, ez szűri meg és finomítja fogalmainkat, ez neveli az emberi elmét mélyreható intenzív munkásságra és ez kedveskedik az Ember nagy vágyának, mellyel világelfogás megalkotása után eped és mely igaz nemesítő hatással van az emberre.

Ebből az okból örömmel látjuk a filozófia népszerűsítésének tervszerű nagy munkáját. A nemesítő hatása minden körülmények között megmarad akkor is, amikor céltudatosan azon fáradozik, hogy az emberek lelkéből sok magasztos és az emberi természetnek, az emberi érzésvilágnak fölötté megfelelő fogalmat kisodorjon és más újveretű fogalmakkal helyettesítsen. Amikor igazán üdvös és helyes fogalmak kipusztítását célozza, akkor a népszerűsített filozófia ugyanis nem éri el a célját, mert mint a tenger a hajóroncsokat kivetíti magából, vagy a mélység fenekén homokkal borítja, vagy mint az élő emberi test a belékerült idegen szilánkot, mely természetének meg nem felel, lassanként kitolja magából, vagy lassanként betokozza: szintúgy az emberiség lelke kiküszöböli vagy közömbösíti a röpke, efemer, kérészetű filozófiai jel-szavakat, melyek ösztönszerű igazságérzetével ellenkeznek. A nagy tömegek, melyek esküdtek Haeckel szavára, a művelt osztályok, melyek rajongtak Nietzscheért, sok tekintetben rövid idő alatt kiabrándultak, csak azokat a mézgagyöngyöket szedték le maguknak bölcséletükből, melyek az igazság előfájának eleven nedvéből forrottak elő. De azért e gondolkodók az ember megnemesítésében és képzésében sokat tettek. Haeckel könyvei sok embert tettek gondolkodóbbá, jobba és szabad-
elvébbé.

A filozófia népszerűsítését tehát örömmel fogja köszönteni minden józanggondolkodású ember és nem fog helyt adni azoknak a káros aggodalmaknak, melyek a vallás lelki kincseit túlozva féltik a filozófia szellőitől. Igen, lesz hatása a filozófia gondolkozás terjedésének a vallási rendszerek tisztulására is, de ez inkább haszon lesz, mint kár,

semmiesetre se fogja a vallást az emberi lélekből kipusztítani. Egy kis megrázkódtatás, egy kis vihar csak jót tesz az erős előfának.

A filozófia népszerűsítése utóbbi időben újabb formában lépett föl. A nyomtatott betű mellett igénybe veszi és keresi az élő szó hatalmát. A németországi Monista-szövetség főhelyein heti összejöveteleket tartanak és prédikációs formában propagálják a monista filozófia gondolatait. Nagy koncesszió ez az élő szó hatalmának, nagy elismerése a beszéd művészetében rejlő propagatív erőnek, mikor oly filozófiai propagandatársaságok, melyek sok százezrével ontják füzetes kiadványaikat a könyvpiacra, szükségét érzik annak, hogy élőszóval is terjesszék eszméiket.

Lelki épülés és a monista felfogásban való megerősödés a célja ezeknek az istentiszteleti formákhoz hajló ünnepi lelki gyakorlatoknak, melyek vasárnaponként összegyűjtik a monista eszmék iránt érdeklődőket. A könyvet nem mindenki olvassa el, nem mindenki olvassa végig, de az eleven szót az egész gyülekezet hallja és ha a szónok nem álmosítja el auditoriumát, ha van a szavának sava, ami gondolatait beleedzi hallgatói lelkébe, akkor meg is rögződnek ott a felvetett eszmék. A forradalmakat is nagy gondolkodók készítették elő, de nagy szónokok teremtették meg. Az élő szónak ezt a hatékonyságát szegődteti a monista szövetség a vasárnapi prédikációkkal eszméi terjesztésének szolgálatában. Természetesen ezek a gondosan megírt beszédek azután nyomdafestéket is látnak. Így látott napvilágot nemrég Ostwald Vilmos, a híres német vegyész és természetbölcselő vasárnapi prédikációinak első sorozata, amelyet aktuálissá tesz előttünk az a körülmény is, hogy Ostwaldot csak a napokban látta vendégül Budapest, ahol a nagy „körutazók” szokása szerint természetesen csak ismételte azt, amit a könyveiben és otthoni prédikációiban rég elmondott.

Magától értetődik, hogy nem mindenben érthetünk egyet Ostwald prédikációival a zsidóság szempontjából, de előre föltehető, hogy oly tanult fő, oly kiváló elme évtizedes kutatásokban érlelt gondolatvilágában — ha lesz is benne sok divatos tévedés — de okvetetlen lesz benne sok olyan értékes gondolat, mely a zsidóság gyönyörű, igazán csodálatraméltó bölcséleti magaslaton álló eszmekörének megfelel és annak öntudatlan vagy hallgatóságos glorifikálását tartalmazza.

Ebből a szempontból érintjük most egyelőre Ostwald két vasárnapi prédikációját, melyek tárgyuknál fogva összefüggően egységesek és amelyek tartalmát részben nálunk is ismételte. Ostwald ezen kifejtéseiben szembeállítja egymással a tudományt és a vallást. A tudomány boldogító eredményeket ad az emberiségnek, a vallás nem. Felsorolja a görögkeresztény, a katolikus, a pro-

testáns vallásokat. A zsidó vallásról nem tesz említést, talán, mert azt hiszi, hogy olyan nincs, talán mert azt véli, amit mi, hogy ebben az összefüggésben nem lehet a zsidóságról beszélni. A tudományt Fröhliche Wissenschaftnak nevezi Nietzsche szavával, ellenben a vallásokat a bennük rejlő pesszimizmus miatt elítéli. „A tudomány a fejlődés gondolatában megadta nekünk a bizonyosságot, hogy a világ és az emberiség egyre jobba lesz és ezzel optimista, boldogságothozó életelemet vitt bele egész világfelfogásunkba, melyet határozott ellentétbe helyez az összes vallásokkal. Mert ezek (t. i. a vallások) természetüknél fogva pesszimisták, mert oly időben keletkeztek, mikor az ember környezetével szemben olyan viszonylatban állt, mint hozzávetőleg a rabszolga egy vad és kegyetlen úrral szemben. Ennélfogva kénytelenek (a vallások) az emberiség aranykorát vagy a paradicsomot a múltba helyezni, ahelyett, hogy a folytonos tökéletesedésben, a jövőben keresnék” — „A tudomány az aranykorszakot, vagy ami emberi viszonyok között ahhoz hasonló lehet, semmi esetre se helyezi a messze múltba, hanem a (fájdalom még szintén messze) jövőbe”.

Minden iskolás gyermek tudja, hogy a zsidóságtana szerint a messiási kor, a megváltás ideje, az emberiség igazi aranykora a késő jövőnek van fenntartva és a zsidóság hitében benne lüktet a tudománynak Ostwald által dicsőített fönséges optimizmusa.

Hogy miért helyezik általában a vallások az emberiség jövőjét, akarom mondani aranykorát a múltba, arra Ostwald abban az ötletben vél magyarázatot nyújtani, hogy a vallásokban a laudator temporis acti multakba merengő nostalgiajának senilis tünete szólal meg. Ha ez így van, akkor mi zsidók büszkén hirdetjük vallásunk örök ifjúságát, mely oly régi időkből a messze jövőnek felé vetíti az életerős optimizmus és az emberiség haladásába vetett hit csodás messiási gondolatát.

De hagyjuk beszélni magát Ostwaldot, aki a zsidóságról egy szóval se tesz említést: „Valóban etikai világfelfogásnak fundamentális fordulópontja előtt állunk itten, melynek életünk értékelésére és tetteink irányítására nem kisebb jelentősége van, mint a Kopernikus által előidézett fordulathoz a fizikai világképről formált felfogásunkra. Ahelyett, hogy az aranykort és a boldogságot a múltban tételeznők fel, ahol ránk és gyermekeinkre és unokáinkra nézve feltétlenül elérhetetlenné váltak, elhelyezhetjük és el kell helyeznünk ezt az eszményt a jövőbe és nemcsak minmagunk valósíthatunk meg és érhetünk el belőle valamit, hanem fokozott mértékben még gyermekeinkre is hagyhatjuk”.

„Az elvi különbség tudomány és mítosz között az etikai világfelfogásban mint elvi *ellentét* az *életirányzatban* jut érvényre. A vallások, melyek a paradicsomot és az aranykort a múltba teszik, legbelsőbb természetüknél fogva pesszimisták, mert

a múltat nem lehet többé visszaidézni. Ez a pesszimizmus igen erős segédeszköznek bizonyul, hogy nyomása alatt békóban tartsa az emberiséget és engedelmisségben a papság és az általunk megtámasztott rendek iránt”. „A vallások, különösen pedig a keresztyén vallás ezen elvi pesszimizmusával szemben áll a *tudományos világszemlélet elvi optimizmusa*”.

„Ezen üdvöztető megismerésünk felett érzett örömkünk fokozására azt is észrevesszük, hogy a jó, amit minden egyes cselekszik, nem korlátozódik az adóra és elfogadóra, hanem mint elveszítetetlen örökség átszáll az összes jövőben nemzedékekre”. Mennél inkább igyekeznek valaki tudományos értelemben igaz emberré lenni, vagyis az önzés világában szeretetet és jóságot gyakorolni és érvényesíteni, annál könnyebbé teszi gyermekeik a továbbhaladást ezen az úton. A maga jóságával átörökíti minden ivadékaikra a legnagyobb kincset, mely önműködőleg mindegyre dúsabban kamatoz, a *tevékeny emberszeretet*”.

Bizony mind tipikus zsidó gondolatok ezek! A *tevékeny emberszeretet*, az erények átöröklése ezrediziglen, az optimizmus az életfelfogásban, a jövő reménysége és messiánikus hite. Mily érdekes, hogyan infiltrálódik mégis az emberiség tudományos gondolkozása a zsidó erkölcsi eszmények és eszmék forrásaiból! A zsidóság, mikor odaállítja az emberlét elejére az ártatlanság és romlatlan boldogság lehetőségét a paradicsomban és az emberlét jövőjébe a messiási aranykorszakot: a zsidóság akkor a „fröhliche Wissenschaft” morális világszemléletének nagy zászlóhordozója, több: *előharcosa*!

Nem mindenben fogadhatjuk el Ostwald nézeteit, nem osztozunk minden vélekedésében, nevezetesen azokban nem, melyeket filozófiai fejlődésének mostani periodusában mint a monista szövetség elnöke helyez előadásainak előterébe, és nem egyszer lesz alkalmunk cikksorozatunk mentén polemizálni vele, de elvitázhatatlan tény, hogy egyes gondolatmenetei annyira megfelelnek a zsidó vallás alapvető eszméinek, mintha a szerző zsidó teológusok közvetlen hatása alatt állana. Ennek illusztrálására hadd álljon itt néhány sor a tíz év előtt elhunyt Lazarus Mór professzornak 1897 április havában Bécsben tartott egyik előadásából, melynek gondolatmenete Ostwald olvasói előtt és a föntebbiek után kellemes reminiscencia melegével hat.

„Minden kultúrnépnek — úgymond Lazarus — volt képzete egy aranykorszakról. Ez nagyon érthető. Ha az emberek az élet valóságába bepillantanak, látják, hogy a lét töredékes, fogyatékos, hiányos. Vágyódik az ember a tökéletesség stádiuma után és amit a valóság nem nyújt, azt megteremti a költői fantázia. Így keletkezik egy aranykor képzete, mely azonban a *múltban* fekszik, melytől számítva a hanyatlás egyre mélyebb és mélyebb lesz. A zsidóság is megteremtette pró-

fetáinak szelleméből az aranykor képzetét; ez a messiási időszak, de abban válik ki, hogy nem a múltban fekszik, hanem a *jövendőben*. Nem az eszménytől leszállva él az emberiség, hanem az eszményhez emelkedőben kell élnie. A messiási eszme aranykora nem fantázia, hanem hivatás és feladat. Az emberiség feladata a messiási kort előidézni! Nos, de a bibliában van még egy elbeszélés, a paradicsomról szóló, mely az ókori képzeteknek felel meg az aranykorszakról. Figyelemreméltó irodalmi tény: alig lehet manapság könyvet, novellát, regényt, sőt komoly tudományos művet olvasni, anélkül, hogy valami célzás ne ütné meg fülünket a paradicsomra, a bűnesetre, a kigyóra, — ellenben ha az egész bibliát átolvassuk, azt találjuk, hogy a genézis első fejezetein kívül alig van egy emlékezés a paradicsomra és ami vele összefügg. Egy gondolkozó és költő, próféta és zsoltáros se írt többé, vagy tanított a paradicsomról.¹ A multbéli paradicsom nem felel meg teljesen a zsidó szellemnek. A jövődő paradicsoma, az emberiségé, a messiási idő: ez a zsidó szív eszmélkedése és vágyódása!

Végül még idekapcsolok egy kis részletet egy vallásitanítási célra szolgáló könyvecskéből, annak igazolására, hogy művelt és gondolkodó ember eszményeinek mennyire megfelel a zsidó vallás, amit mi tanítunk és taníttatni akarunk. A rövidke szakasz így szól:

Az emberiségre vonatkozó legfönségesebb tanítása vallásunknak a *messiánikus eszmében* nyer kifejezést. Ezen eszme lényege az a meggyőződés, hogy az emberiségnek *van jövője* és hogy haladásának útján az erkölcsi élet folytonos fejlődésében el fogja érni a boldogság és béke korát, midőn a bűn uralma megtörik és a nyomor megszűnik a földön és „Isten birodalmában” (Malchuth Sáddáj) az emberiség eléri nagy céljait. Ebben a nagy gondolatban hinnünk kell, mert ez adja meg nekünk a serkentést, hogy az emberiség javára dolgozzunk és fáradozzunk, míg az a reménytelen és szomorú felfogás, hogy az emberiség minden küzdelme meddő és minden haladás dacára erkölcsében és állapotában üdvös változás el nem érhető, megbénítja legszentebb törekvéseinket. Azt a nézetet sem oszthatja a zsidóság, hogy a messiánikus kor s az emberiség megváltása már bekövetkezett, mert még mindig a bűn és nyomor uralkodását látja és még nem virul a béke, az elégedettség és a tiszta erkölcs a földön; éppen azért szívében őrzi a szent reményt, hogy az emberiség erkölcsi megtisztulásával Isten kegyelmes akarata folytán eléri e magasztos hit megvalósulásának korát, mely „ha késik is, bizton eljövendő”. Ebben a meggyőződésben az *emberiség reménye él a zsidó szívben*.

Ezek után fölösleges a zsidóságot megvédeni Ostwald vádjá ellen, melyet a vallások ellen emel.

¹ Csak mint hasonlat fordul elő Éden kertje néhányszor a dús termékenység jellemzésére. Joel. 2. Ezs. 51. Ezek. 31. H. S.

Nem hivatásunk általában a vallási rendszerek apologiájába avatkozni, de ha üdvös és áldásos, hogy a vallás belevigye az emberek lelkébe az optimizmus éltető elvét és az amelioration humaine hitét — úgy saját hiveink körében, akik távol állanak attól, hogy egy követ fujjanak a hitetlenség propagatóraival és az emberiség vallási értékeinek devalválóival, mi, akik a prófétával óhajtjuk: mindenek járjanak kiki Istene nevében, mi is járjunk Istenünk nevében, mi, akik nem akarunk mást, mint a magunkéit megtartani hitünknek: örömmel hangsúlyozzuk: optimizmus és az amelioration humain hite van fölírva a mi meggyőződésünk zászlajára ezredévek óta!

RAINER MÁRIA RILKE: ABISÁG.

Feküdt. Két gyermek karját minden estén
Szolgák övezték rá a hervadóra,
Akin pihent, míg telt sok édes óra,
S kicsit tán félt évekbe roskadt testén.

Szakállán arca mozdult olykoronta,
Ha síró baglyot szállta arra vitt,
S minden mi éj volt, jött s körül omolta
Ijesztő árnnyal s vággyal vállait.

A csillagok, miként ő, úgy remegtek,
Illat lebbentett kandin ágylepelt.
Kárpit redője rezdült néma jelnek
S halk pillantása kíséré a jelt.

S ő rátapadt az elborult öregre
Szeplőtlenül az éjek éjjelén
S királyi hültén ott feküdt remegve
Szűztisztán s mint egy lélek, könnyedén.

(Fordította: Kállay Miklós.)

TURÓCZI J.: ESTE EGYEDÜL.

Ó, szomorú magányom, nincs hasonlat,
Mely mint te, oly fakó s nehéz üresség.
Csak hullna hó, vagy jönne valahonnan
Egy dal, mely fölriasztaná ez estét,

Én Istenem! te engem elfeledtél,
S szegény szememmel oly magamra hagytál,
Hogy álmom már halott vizek alatt jár,
S halványabb hosszú téli napkeletnél.

Bolyongni társtalan a téli ürben: . . .
Nem lenni senkié', s melegre vágyva
Borulni könyezőn vetetlen ágyra,
Míg csillagos mező elcsendesül fenn . . .

Nem lenni senkié! nem érni házat,
Csak egyre menni még. Ó, merre késel?
Hadd fonjon álmod át mély öleléssel
S puhán, mint halk ütemje e fohásznak.

DR. FÜRST ALADÁR: EGY MAGYAR GETTÓ. — A GETTÓ ÉLETE.

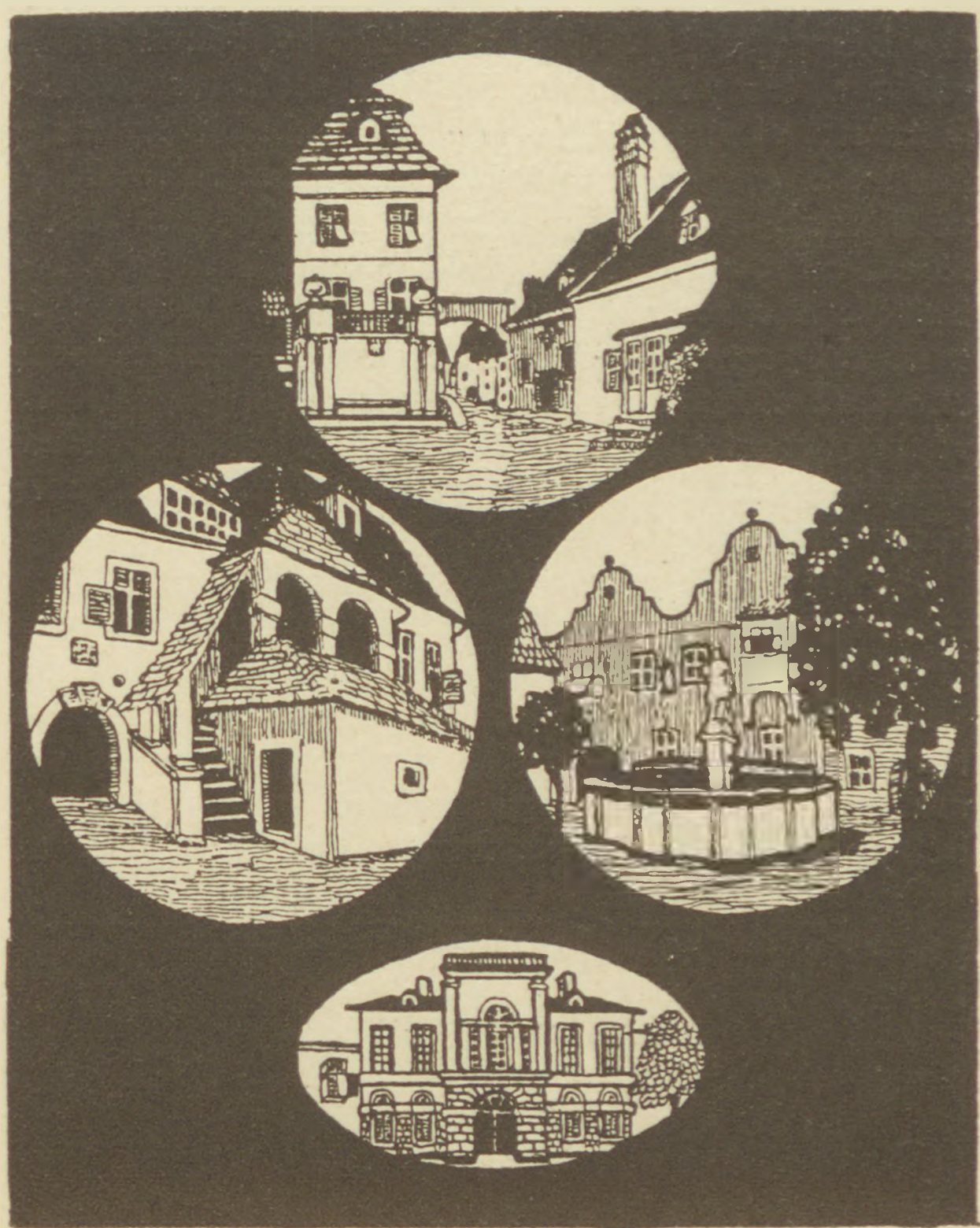

százados elzárttság kifelé, a legintenzívebb együttélés befelé természetesen a gettó emberére is rávéste jellegzetes bélyegét. Hogyan élt ebben az ösies, komor milióban az ember, mivé fejlődött ebben a sajátos zsidóutcában a zsidó: ez az, ami legjobban érdekkel ma bennünket. Am nem az élet különlegességei érdekelnek, nem azok az alakok, kiket bizonyos különös viszonyok kuriózumokká torzítottak, hanem az átlag kismartoni zsidó, a típus. Foglalkozásra régente állattenyésztő volt és a földet művelte; később a törvény kereskedésre szorította és így lett az „Utca” a város üzleti gócpontja. Ma az intelligens pályákat kedvelik és száznál több középiskolát végzett ifjú került ki a fiatal generációból. A kismartoni „balbósz” azonban — úgy szeretem hinni — ma is az, ki a messze múltban volt: híthű és tudásra vágyó, jámbor, sohasem vakbuzgó, viselkedésében, magánéletében kicsinyes, de annál nagyobb kaliberű és önzetlen a közélet kérdéseiben; fáradhatatlan kenyérkereső, szombati ruhájában kedvesen előkelő, zsidóságára büszke és családjára, községére rátartó, aki a tekintéllyel szemben is jogot, méltányosságot követel a maga szavának és felfogásának.

Az asszonyoknak nincs szava ugyan az ekklezsiában, ellenben az utólérhetetlen mintakép, Salamon királynak „derék hős asszonya” után háromezredes szenvedéseken keresztül csendes háziáldással vált, aki mindenben férje és gyermekei kívánságait lesi és teljesíti: serényen dolgozik, takarékos, családias és jótékony. Egy zsidó Dickens tolla kellene ahhoz, ha valaki ennek az utcának az életét híven le akarná festeni, azt a köz- és összéletet, mely külsőleg pártokból állhat ugyan, de belsőleg annyira uralja a közösség érzete, hogy az egész utca szinte egyetlenegy családot alkot, a „killé”-t.

Mondhatjuk, hogy a gettóbéli élet magát a zsidó vallást is a maga képére teremtette, a közösség, a község vallásává tette. Ha hétköznapi reggel vagy estefelé ellátogatsz az utcába, egy kis fakalapácsos emberkével találkozol, amint házról házra járván, szabályos anapsztikus ütemben megdöngeti a kapuknak vaslemezborította egyik szárnyát. „Kloppolnak” és a kereskedő biz otthagyja a vevőjét, a gyermek a játékát és siet — ha megszokásból is — az Isten házába. Megdőbbenés fogja el a hallgatót, ha a kopogás ritmusa megváltozik és a hiányos kettős ütés tompán azt hirdeti, hogy hiányzik egyvalaki a templombajárók közül, a községnek halottja van!

Csak szombat és ünnepnapokon nincsen hang. Mint keleten a müezzín, odaáll a samesz (templomszolga) az utca közepére és harsányan elkiáltja magát: „In Schul”. Péntek este pláne egy órával előbb felhívta már a közönséget a búbajos

Dr. Hitschmanné: Kismartoni karcok. (Fent boltíves bejárat a zsidó utcába, balra feljárat a Bethamidrásba; jobbra a régi városháza, lent a Wolf-ház.)

szombati ara fogadására. És mikor most a kalapács szavára bezárulnak az üzletek és műhelyek, megszűnik minden munka és mesterség, akkor bezáródik maga az utca is: csörög a lánc, csikorog a vaskapu és 24 órán keresztül csend és nyugalom, béke honol Juda házaiban. Az utcában ugyan, éppen az elzártsgot mutató külső jeleknél, az éruvnál fogva, szabad a tárgyaknak vitele-hordása, de már a polgári iskolába pénteken délután kellett szombati könyveinket elvinnünk, ahol a pedellus polcain vasárnapig vendégszerető otthonra találtak.

Az ünnepek ebben a „kis Jeruzsálemben” valóban megtartották zárandokjellegüket, a kis utca alig bírja befogadni hazatérő hű fiait és leányait; mindegyik ünnepnek azonban külön karaktere is van, külön színe és külön hangulata. Valódi orgiái a fehérségnek tobzódnak a templomban a bűnbánó nagy napokon, a tisztaság és áhítat szimbólumait ölti magára a frigyszekrény és tóratekercs, a szószék és imapad, férfiak és asszonyok is hőszerű lenbe burkolódnak. Szeretet és megbocsátás szól a szónok ajkairól és a házi szentélyekben is ritkán hallani e napokban haragos, hangos szót. Micsoda komoly meghatottság, érzelmes elolvadttság az engesztelő nagybőjt előnapján, mikor sírva borulnak egymás nyakába a megátalkodott ellenségek is. Mégis ugyanazon napon a templom

előcsarnokában egy nem is szelíd adóprés is működik. Fekete, ünnepi köntösben ott ül az előjáróság három tagja és aki vidéki vagy bennlakó kiváltja a templomülését, vagy a szokásos „lélek-mécsest“ viszi az ülése felé, avval itt bizony megfizettetik esetleges tartozásának minden adó- és pótfilléreit. Nagyobb hátralék nem is igen lehetséges, mert a téli félév mulasztásait rendszeresen behajtják a maccóval. Esetleges renitenskedők számára még egy emberöltővel azelőtt egy kis karcér is állott az előjáróság rendelkezésére, míg a vallásos vétkek megtorlására a templom ajtajánál holmi kaloda díszlett, melybe a bűnösnek nyakát zárták annakelőtte.

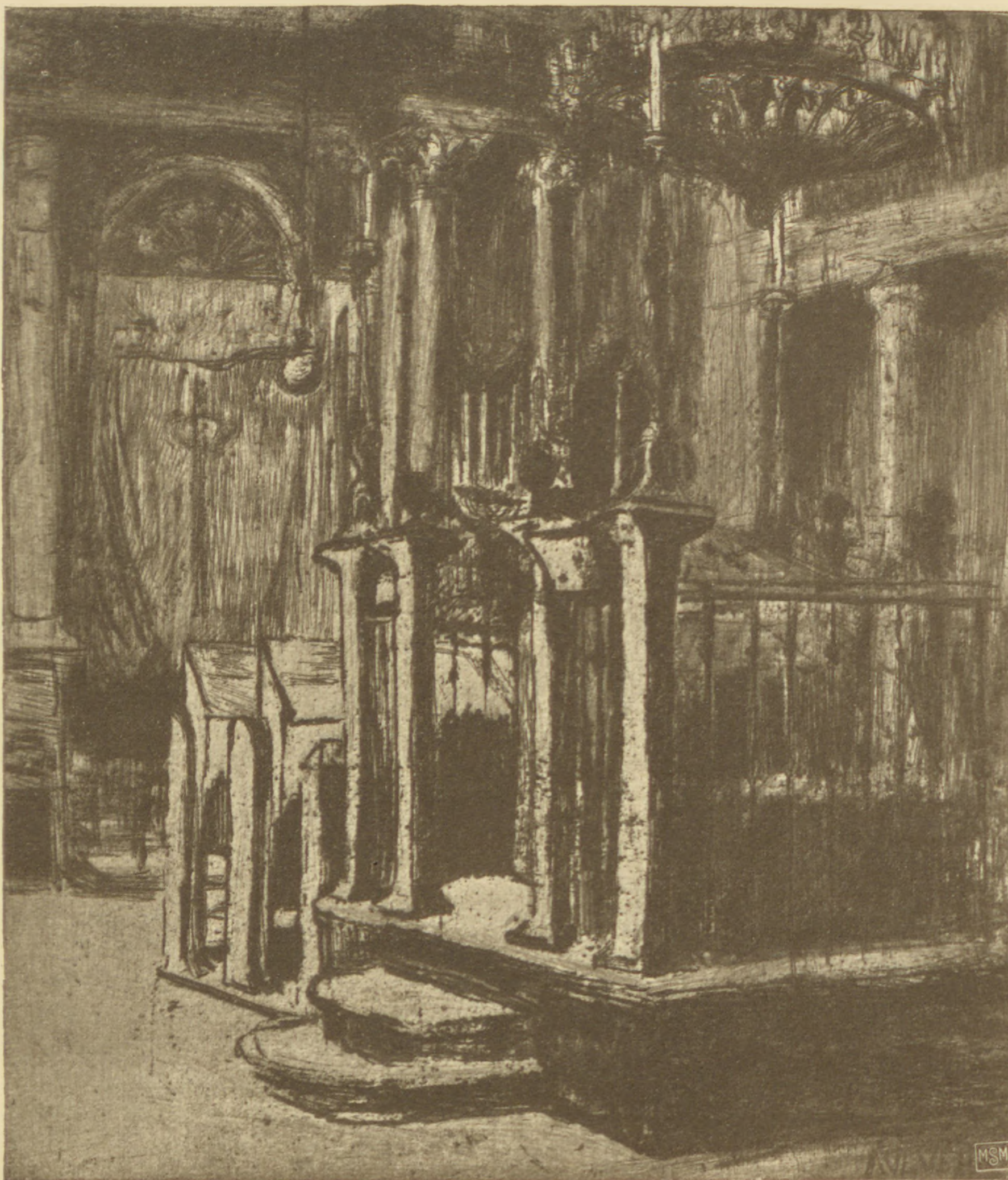
A nagy böjt után a nagy öröm! Aki nem látta, mint nyílnak fel utcahosszat a háztetők, melyek csapóajtók módjára befödik a lakásokba beépített állandó szukkót (ünnepi sátor), aki nem volt részese a szenvedélynek, mellyel apraja-nagyja most napokig fúr-farag, ragaszt és vág, hogy a hétnapos lakást is kedvessé, díszessé tegye, az

nem látott igazi sátorosünnepet! Az ünnepi derű egyre fokozódik; utolsóelőtti napján még a nőknek is juttatván egy kis szertartás-szerepet, melynek párjára csak a távoli Lengyelhonban akadunk. A záróünnep délutánján templomba invitálják a „jámbor asszonyokat“, hogy a nagyszámú tóratekercseket, melyekre a holnap körmenetnél szükség lesz, a legnagyobb díszbe öltöztessék. Valóban megható egy látvány — igaz, hogy csak gyermekeknek hozzáférhető —, mikor az egyik töpörödött anyóka felveszi, gönyölgeti, becézgeti és csókolgatja a régi pergameneket, mintha kis unokája volna, a másik meg kényeskedő, lassú lépésben vissza- és felviszi a frigyszekrény lépcsőin. A drága tóradíszek ez éjjel külön templomörség fedezete alatt állnak, annál is inkább, mert künn megkezdődik az „utca ünnepe“. Ami csíny csak megterem éretlen és gondatlan fejekben, azt ezen éj leple kivételre készíteti. Emitt barrikádok épülnek az utca közepén, amott a cégtáblák cserélnek helyet és a házak falán titokzatos és kevésbé

titokzatos feliratok jelennek meg, melyek hol ötletesen, hol otrombán szólnak, de ritkán zengik dicséretét az így kitüntetett háziúrnak.

Másnap a tóra-ünnepén mennyezet alatt kísérik templomba a tóra főképviselőjét és „völegényét“, a rabbit; istentisztelet végeztével meg a gyermeksereget örvendeztetí meg a kiadós gyömölcsös eső a női csarnok ablakából. Az ifjúsági egyesület pedig, mely zászlaja alatt már előbb felvonult a templom hajójában, az most csoportokba verődik és zeneszóval indul minden ház elé, melyben új házaspár lakik. Régi jó tradíció követeli meg ezektől, hogy volt ifjú barátaitól egy szép tortával búcsúzzanak, megváltásul mintegy, hogy a még édesebb házasság jármába léphettek.

A peszach (husvét) világszerte, merre csak zsidó asszonyok laknak, a nagytakarítás ideje, úgy hogy a nép élce az egyik talmudi mondást is arra fordította, hogy „a nagyjámbor háziasszonyoknak (buzgó felforgató munkájuknak) köszönhető, hogy apáink kitakarodtak Egyiptomból“. A kismartoni utca azonban most sem tagadja meg családias jellegét,

Augustin Mária (Bécs): A kismartoni templom belseje. (Rézkarc.)

nem bomlik annyi meg annyi ház-egyedre, sőt éppen ez ünnep előestéjén gyűjtik össze házról-házra a kovásztalan lepényre való tojást, mely „éruv“ mint a közösség szimbóluma aztán a jövő husvétig a templomban őriztetik. A kovászos maradékokat sem egyenként égetik el odahaza, hanem egy táskába összegyájtva közös autodafét rendeznek belőlük a temetőben. Ezért persze házanként ismét egy csomó tojás jár a község mindenésének.

Pünkösdi ünnepén a zsidó nem rendezhet nagy kirándulást a szabadba mint keresztény felebarátja, azért templomába viszi bele a viruló nyári erdőt, sőt otthonát is illatossá teszi a sok láncra-fűzött rózsa és érika. Ám az igazi természet is csalogatja fiatalját. Kismartonban megszokott rend, hogy mikor az éjjeli virrasztásnak vége, hogy fekete-kávészó mellett tanultak és imádkoztak, akkor hajnali találkozóra a zöldbe rándul nem egy kis társaság. Reggel pedig felkel az én zsidócskám és „mint a goj“ — azaz ima nélkül, mert azt virradatkor már elvégezte — azonnal nekiülhet a ropogós túróstésztának, mely a pontos 49 napos ómerszámlálásnak édes jutalma.

Minden ünnepen túlesz természet-szerűen jókedv és mulatság dolgában a téli évadnak két félünnepe: a chamukka és purim; hisz ezeken szabad a köznapi munka is, szabad a tánc! Van is híre a kismartoni chamukkának, a hírhedt kártyaszezónak — felmondási határidővel! Szinte Montecarlóvá változik e napokban a városka, alig találni benne házat, alig asztalt, melyen a késő éjjeli órákig nem folynék a tarka lapok harca, szenvedélyesen és törhetetlenül, akár kis elemista nebulók végzik első keverési kísérleteiket, akár gondterhelt apák ülik körül avagy őszhajú talmudisták fordultak kivételesen ehhez a bibliához. 182 éve lett ezidén, hogy a község újjáalakítója, a többször említett Mram As súlyos átkot, az úgynevezett chéremet mondott mindenkire, ki Kismartonban kártyát venne a kezébe. A legenda szerint a jom-kippurról is megfélemlített volna néhány talmudista kártyázás közben, a „fekete könyv“ szerint azonban isteni csapások indították a rabbiságot arra, hogy néhány morális reformot létesítsen: köztük a még ma élő kis kártyatilalmat.¹

¹ Úgy látszik, más bűnök is dívhattak az újsütetű községben (1710–20), melyből magának e nagy férfiúnak is menekülnie kellett egyszer, hogy csak hónapok múlva térhessen oda vissza. E legendás történetnek emlékét őrzi egy kis fohász a kismartoni liturgiában. Hétfőn és csütörtökön tórafelolvasás után a kántor elrecitál egy érdekes imát, hogy Isten büntesse meg, illetőleg „tegye ártalmat-

Augustin Mária (Becs): Kép a kismartoni gettóból. (Rézkarc.)

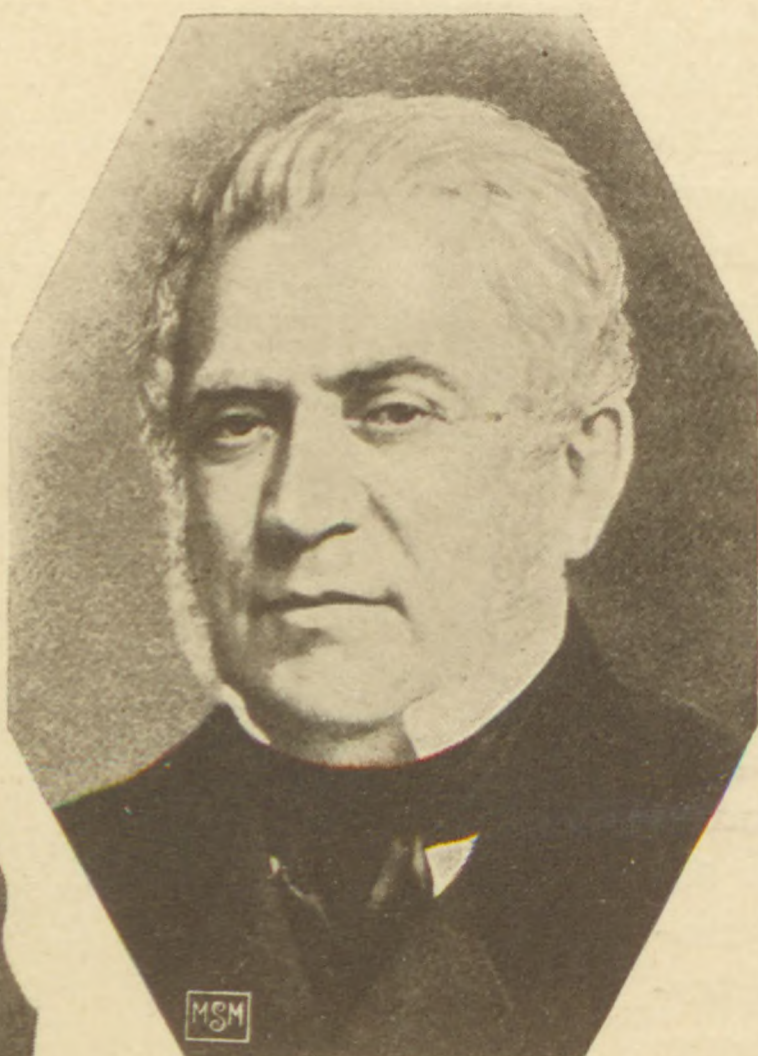
Mert esztendőnként, mihelytelmúlt a chamukka, illetőleg beköszöntött a farsang, nyílt tóra mellett ismét érvényre emelteti a chéremet a templom gondnoka.

Más a zsidó farsangja is, mint amit rendesen annak tartanak. Alarcos sokadalom, traktamentum és vígság van ugyan itt is bőviben és bornemíssa bizonyára kevés akad purimkor. Azonban a főérdeklődés mégis a szellemi mulatság, a tréfa és élc felé fordul, melyre e napon ki van mondva, hogy „minden szabad“. A rabbiiskola talmudistái pedig megrendezik női szereplők nélkül a mindig érdeklődéssel várt „purimjátékot“. Rendesen a rabbiéknál van az első előadása, az iskola termeiben a második és noha a komikum és humor legnagyobbbrészt abból a viszonyból táplálkozik, mely a „szerző“ és kosztadó gazdái között fennáll és általában a község lokális ügyeit viszi szatirikusan színpadra, mégis sok kulturtörténeti adatra is találna bennök a kutató, ha a Múzsá eme termékei egyáltalában feljegyzésre méltattattak volna.

lanokká az árulókat, besúgókat és békebontókat, kik kárt tesznek Izráelben, lerontják a községek oszlopait és támaszait, hogy magtámadhassák és elnyomhassák saját testvéreiket“. Majd áldást kér azokra, kik ettől a bűntől mentesek és nyelvöket minden hamis beszéd, rágalomtól őrzi.

Telcs: Deutsch Jakob plakettje.

Deutsch Ignác.

Kohnér Henrik.

PATAIEDITH: MAGYAR ZSIDÓFEJEK.

Na lefelé megyünk a Városligeti-fasorban, a tavaszi fényben, a zöldelő fák közül impozánsan és a szépség minden luxusával emelkedik ki egy árkádos feljártú épület. Nem a gazdagok palotája ez, hanem az árvák lakása, egy nagy zsidó szívnemességnek és a tradicionális zsidó jótékonságnak egyik legszebb monumentuma. És ha az árkádos feljáraton keresztül a zsidó árvaház megteremtőjét ábrázoló művészi plakett mellett elhaladva, belépünk a díszterembe, a falakról a régi arcképek egész galériája néz le reánk. Az árvaház alapítóinak képeit gyűjtötte össze itt az utódok kegyelele. Férfiak, akik látták a mai kultúra kezdeteit és fajuk minden

életrevaló erejével állottak ama forrongó korszak harcok katonáinak sorába; asszonyok, akiknek halvány arcában jóságos, megértő szemek mosolyognak és akik anyai tekintetük megőrzött melegségével mintha végigsímogatnák a kis árva gyermekeket.

Itt látjuk a báró Hatvanyak, a báró Schossbergerek, a Kohnerek, a Bródyak, az okányi Schwarcok stb. őseit, a nagy zsidócsaládok megalapítóit — és csodálkozva vesszük észre, hogy milyen kevés közöttük a zsidó-típus. Magyar ruhák dús zsinórozattal, magyaros fejdíszek, párták és magyaros arcok. Mintha egy ákácok magyar udvarházban ringott volna bölcsőjük, egy magyar falu aranyfényű levegőjében. Ha azt mondanák, hogy egyikük vagy másikuk táblabíró volt a régi jó időben, csak az a megjegyzésünk volna: micsoda pompás táblabírói típus!

Eisler Samuné.

Földiák Gyuláné.

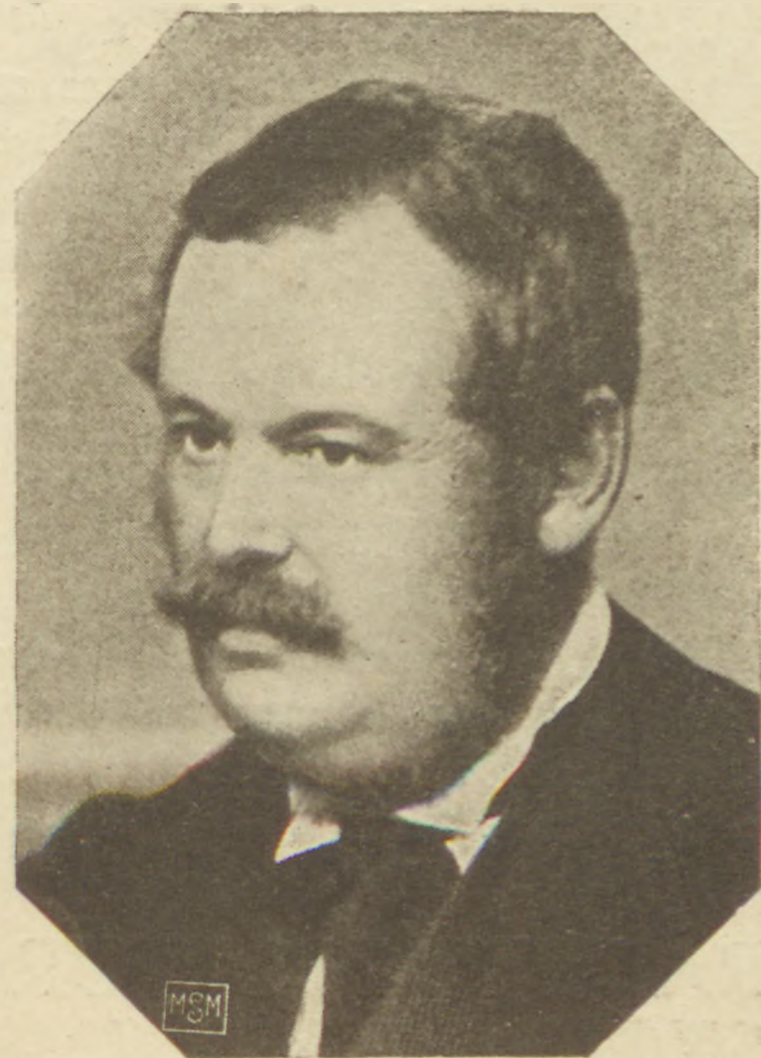
Brüll Ignátné.

tornyai Schossberger S. F.

Schwarcz Ábrahám.

Bródy Sámuel.

Talán azért van ez, mert abban az időben éltek, mikor a magyarság is küzdött, forrongott és erősebben rávéste bélyegét mindazokra, akik keblében éltek.

Az unokáik, akik folytatták az ő munkájukat és akik közül sokan ma ott állnak a kulturális és a gazdasági élet csúcsain, már olyan korban élnek, mikor a magyarság nem külsőségekben, hanem az általános kultúrának egyéni birtokbavételében éli ki magát. Épp úgy, mint ahogy ma már a zsidóság sem rajzolja oda jegyét a zsidó arcokra. És hiába foglalkoztak annyit a fajok problémájával meg nem dönthető igazságokat, szabályokat nem sikerült ezen a téren megállapítani. Még mindig habozva és tapogatózva állunk e kérdés előtt és be kell vallanunk, hogy a lényegyet nem tudjuk megismerni. Sok különböző hatás

csodálatos kereszteződése, a származás, életmód, műveltségi fok, táplálkozás elválaszthatatlanul egymásba kapcsolódó eredménye adja meg az egyes fajok jellegét. De ki mérhetné fel ezeket a nemcsak fajoknál és nagy tömegeknél, de minden embernél annyira változó és eltérő hatásokat. Különösen ma, mikor a modern embernek jogos birtoka minden, amit tudomány, művészet és a technika nyújthat. Mikor mindez épp úgy a zsidóké, mint más népeké. A modern zsidó Franciaországban épp úgy él, mint a modern francia, ugyanazok a külső hatások érvenyesülnek nála, az olasz nap a zsidók arcát is épp olyan aranyos barnára zománcozza, mint a pápa hívéit, a német ég langyos melege világos tónusokat rajzol a német zsidó arcába, ezüstös fényt lop a hajába, elfedve és elnyomva mindazt, amit Keletről hozott maga-

Gompercz Róza.

Drach Ilésné.

Schweiger Salamonné.

val. A zsidóság, ha ma még itt-ott találkozunk is a tiszta zsidó-típussal, nem sokat fog megőrizni külső faji vonásaiból. De hisszük, hogy a zsidó lélek és a zsidó szellem meg fogja őrizni sajátosságait és nem fogja sárba dobni titokzatos nemesi palástját, — és tudjuk, hogy ezek a nagyapák és ősök, akik az árvaház faláról néznek le ránk, zsidók, bár nem lehet leolvasni az arcukról és hisszük, hogy az unokáik, a nagyurak, a milliomosok, a tudósok, a műértők és műpártolók, az Európa-utazók és merész vállalkozók szintén zsidók, és értékes és érdekes életük szabad áramlatában nem feledkeznek meg őseikről, akik komoly és figyelő nézéssel kísérik útjukat és arról a fajról, melyből sarjadtak.

RACHEL MORPURGO HÉBER SZONETTJEIBŐL.

MIÉRT E ZAJ?

Miért e zaj? Miért e férfi-lárma,
Mely belekondul lelkem lágy dalába?
Hogy merészen a magas mennybe néztem,
És csillagok közt raktam gyöngé fészke?

Ha szálló árnyként jött a dalos szellem,
És szárnyain mi összegyűlt, a port,
Ruhámra hinté s magával sodort —
Tehetek róla, hogy zeng lázas mellem?

Az életem halottként eltemetve;
Erőm, hatalmam nincs nagy büszke tette;
Törvény-parancsból holtként kitagadtak.

S dalaím is tán zengő fazekak csak,
Egy kis vihartól cserepekre törnek,
És vége szakad dalolásnak, könnynek...

JAJ NÉKEM, JAJ.

Jaj nékem, jaj, sóhajt aggódva lelkem,
Elsülyedek a dalos áradatban —
És hangot hallok: „Dalod halhatatlan!
Ki érhet utól, Ráchel, énekekben?”

S felel a lelkem: elhervadt virágom,
Tavaszi vágyban sirva énekeltem,
De most im puszta, illattalan kertem,
És elkerül a dal, a vágy, az álom.

S hallom, mint mondják körülöm kacagva:
„Nők lelke könnyű, könnyen száll magasba.”
Kacagjanak, — mindegy, mindegy nekem!

Segit dicsőség halott életen? —
Hadd mondják hát a bölcsek mosolyogva:
„Asszony kezébe nem való, csak rokka!”
(Patai József fordításai.)

LAKATOS LÁSZLÓ: RACHEL.

Mézem az Ön arcképét Rachel Morpurgo, az arcképét, ami nincs is előttem. Nem is láttam soha azelőtt és nyilván nem is fogom látni soha ezután sem. És mégis előttem van Ön asszonyom, Ön, akit sosem láttam és aki már halott volt akkor, amikor én még meg se születtem.

Mi az, amit tudok Önről, Signora, akire sok óráig gondolok nappal és gyakran éjjel is? Ügyszólván semmi. Annyit tudok Önről, hogy hölgy volt és zsidó és hogy mindenképen szenvedett, mint hölgy is és mint zsidó is. És e kettős szenvedéséből versek maradtak fenn, versek, amelyeket Ön azon a nyelven írt, amelyet költő őse a nyelvek fejedelmének nevezett. E nyelven írták a bibliát, e nyelven írt Ön asszonyom, aki bizonyára gyengéd virágja volt a spanyol zsidók fajtájának, e nyelven beszéltek apáim két és négy és hatezer esztendő előtt és én most magyarul olvasom ezeket a verseket.

Milyen volt Ön asszonyom, aki ezeket a verseket írta? A trieszti gheztóban született úgye, de már akkor, amikor a gheztó kapui lassan-lassan feltáruultak. Szerette Ön a gheztót, vagy sirt, amikor elhagyta a megtisztelő és dicsőséges mártíromságnak ezt a tanyáját? Ugye belül zsoltárokat sirt a lelke? És hogy élt azután? (Látja, mi mindent kérdezek itten?) Biedermeier módra öltözött úgye és hosszú leánysága alatt fehér csipkegallért és kézelőt hordott a fekete selyemruháján. (Velencei csipkéből.) És bizonyára nagyon vágyódott Giacomo Morpurgo után, akihez csak későn, inkább hervatagon, mintsem ifjú virulásában mehetett férjhez. Nagyon szerette őt és vajjon megérdemelte őt? Ujjacskáik, amelyek elefántcsontszínűek lehettek és vékonyak, mint az elátkozott hercegnőé, úgye a lúdtollat fogták és szép, hosszú betűkben írták a verseket (jobbról balra haladva a papíroson), a verseket, amelyek a Szentföldről szóltak és arról, hogy Ön szegény és drága Asszonyom szenved. De az ujjai Ráchel, ezután letették a lúdtollat és kis tollseprőt ragadtak. Unottan és fáradtan, egy szent és neuraszténikus apátiában törölgettek az apró Alt-Wien porcellán és a cseh üveg között. Elkergették a port a velencei mozaikról és fényesre csiszolták a nagy tüköruveg lapot, (két oldalt gyertyatartó volt a tükörlapra forrasztva és e két ezüstös karban csikban font fehér viaszgyertya), amit tudós és bölcs bátyja küldött Páduából. Azután kiment a konyhába és fájt és kétségbe volt esve, hogy oda kell mennie. Mert Ön feminista volt Signora Rachele, bár ezt a szót nem is hallotta sohasem. És ilyenkor fájt a lelke és egy verset írt és abban törött köcsöghöz hasonlította a lelkét. Látja ez őszinte volt és szép és sokkal később egy nagy és finom francia poéta, Sully Prudhomme a törött vázáról dalolt.

Szép volt-e Ön Ráchel? Lássá, most már ilyen ostobákat kérdezek. De biztosan nagyon szép volt. Az álla vékony, kicsiny szívformájú ívelésben végződő, a szeme két fekete mandula és a füle rózsaszínű. A homloka magas volt és nemes, a haja bizonyára fekete és titokban sírt utána, amikor leányságát elveszítve, késői nászán azt levágták. Ön bizonyára nagyon szép volt Signora, a legszebb egész Triesztben és nagyon finom, mert nagyon tudott szeretni és nagyon tudott csalódní, Nagy szerelem érte és nagy csalódás sujtotta.

Nagyon fájt Önnek, karcsú Signorám, amikor kissé már el is késve, két fájdalmas vonással az ajka körül rájött, nem is egyszerre, de lassan, lassan, hogy kár volt rá, Giacomora, annyi ideig várni. Ő méltatlan volt Önhöz, fájdalmas Asszonyom, de Ön hű maradt hozzá, mert tiszta volt és erényes, mint a mi leányaink mind.

Pedig hányan gondoltak Önre, a költők költő ivadékára, sóvárogva vagy maguk is lemondva. Ablaka alatt éjszaka ki ábrándozott, míg Ön odabent nem tudott aludni hideg hitvesi ágyán? Egy fiatal nobile, nem az Ön fajtájából való, akit megejtett a próféták kései leányának szenvedése. Ejjel a Riva borházából jövet az Ön ablaka alá sompolygott és ott állt, állt és felnézett az ablakra, amely mögött az idegen nő álmatlankodott.

Vagy jött egy fiatal zsidó, orvos vagy kereskedő, üvegcsiszoló vagy írástudó, de mindenesetre költő, aki olvasta a fiatal Heine verseit és ezenközben Önre gondolt, Rachel. Soha még egy szót sem szólhatott Önhöz, de szerette reménytelenül és a boldogtalanságában kéjelegve. Ha bemutatják Önnek, ha szót válthat Önnel, akkor e fiatal zsidó összeroskad a pillanat súlya alatt. Csak titokban meri Önt szeretni, ismeretlenül, úgy hogy Ön nem is tud róla. És a fiatal zsidó megvárja, míg az olasz nobile a Petrarca stanzáival az ajkán és a szívében elvonul az Ön ablaka alól. Megvárja, míg Messer Antonio, mert biztosan így hívták a keresztény ifjút, befordul a szomszéd utca sarkán, a tenger felé. És akkor ő előlép rejtekhelyéből, a ház elé lopózik és megcsókolja az Ön szegényes hálószobája egyetlen ablakán a köpárkányt. De hirtelen már le is guggol, térdre ereszkedik és ezeket gondolja:

— Hercegnőm! Rachel! Szent és szép és tiszta Asszonyom! Az vagy, aki én. Minden fiatalságod mellett fáradt és öreg. Sok ezeréves ifjasszony Te! Nem a hazádban születél. Ugye milyen furcsa, nem a hazánkban születni, ezt csak mi tudjuk, mi zsidók. És verseket írsz egy nyelven, amely az anyanyelved és mégsem az. Hercegnőm, én gyönyörűségem, én Szulamitom Te. Tudod-e, hogy Judea ifjú hercege itt térdel az ablakod alatt, inkább halottan, mintsem élve és téged halálosan szeretve? Tudod? Nem tudod? Nem! Nem tudod! És ne istudd meg soha, mert ez akkor már nem volna szép.

És a férfi, aki ablaka alatt, Ráchel, éjszakának idején és Önnel kapcsolatban Judea ifjú hercege-

nek címezte magát, tédről felemelkedett. A fekete selyem térdnadrágját, (mert azt hordott és fekete selyem harisnyát, Velencéből valót) kezével óvatosan leporolta és azután, mint előbb az ifjú nobile, ő is eltávozott. De ő már nem úgy, mint az ifjú nobile tette, Petrarca verseivel az ajkán. A zsidó az már különösebb volt. Héberül imádkozott, olaszul beszélt a város polgáraival és ha Önre gondolt Ráchel, németül a fiatal Heinének verseit sóhajtotta. Tudott-e minderről Ön is Ráchel, szenvedő Asszonyom? Vagy legalább megérezte a dolgot? Vagy mindegy lett volna így is, mindenképen mindegy.

Ön szenvedésre született, szép asszonyom. Még sanyargott is. Királyi fajból való volt. Kelet drágakövei illettek volna minden ujjának minden izére és még anyija sem volt soha, hogy eljuthasson a Szentföldre, ahol meghalni szeretett volna és amely után honvágyat érzett, honvágyat, bár soha földi életében ott nem volt. Csak emlékeiben, sok ezer év előtt járhatott a városban, ahol Salamon király a templomot építette. Ön sosem ért el semmit. A szeretett férfit nem érte el, mert amikor elérte, nyomban távolra esett tőle, ő idegen lett Önnek és Ön idegen lett neki. Oh, milyen szomorú! És nem érte el a Szentföldet, azon az egyszerű okon, hogy szegény volt. Oh, milyen csúnya egy dolog!

Nagyon, nagyon boldogtalan volt Ön, Rachel Morpurgo, a Luzattok nemzetségének szegény leánya. Szenvedett, mint hölgy, és szenvedett mint zsidó. Es ez erős két szenvedés, így együttesen. Vagy nem így volt? Másképp? Így, de mégsem így? Feleljen Rachel, mert ez izgat és gyötör engem. Az Ön sorsa és az Ön boldogtalansága. A kisírt szeme és a két szép hosszú keze. Üzenjen erről Rachel, üzenjen nekem egy tavaszi éjszakán, amikor megint Önre fogok gondolni, bár még az olajfestményét sem láttam soha és tulajdonképpen azt sem tudom, a haja kék-fekete volt-e, mint az érett bogyo, vagy rőt, azzal a különös árnyalattal, amihez Tizian értett. De fekete volt, úgye fekete? Mert ha így volt, akkor bizonyára sokkal szebb volt.

DR. LÖVY FERENC: A ZSIDÓK ZSINATA NAGYIDÁN 1650-BEN.¹

„Hazánk s a Külföld“ 1865. évfolyama a fenti címen dr. Erasmus Schwab: Land und Leute in Ungarn c., akkortájt megjelenő könyve után egy névtelenül közölt ismertetést tesz közzé, mely bármily fantasztikus történetet mesél is el, mégis föllelevenítendő. Nem csekélyebbről van ugyanis szó, mint hogy 1650 október 12-én, vagy mások szerint 21-én egész Európa és Ázsia zsidóságának küldöttei hazánkban, a nagyidai síkságon zsinatot tartottak annak a kérdésnek eldöntésére: „vajjon itt volt-e már a Messiás a földön, vagy még tovább is várják annak eljöveteletét?“

Az okot erre a Sabbatai Cevi messiási föllépésének csúfos kudarca szolgáltatta volna, mivel ekkor a Messiás utáni vágy még erősebben nyilvánult. Hazánkat pedig azért választották volna gyűlőhelyül, mivel itt már ez idő tájt sok zsidó

¹ Egyszerre, ugyanazon a napon, ugyanazzal a postával érkezett a magyar rabbikar két kitűnő tudósának, dr. Lövy Ferencnek (Marosvásárhely) és dr. Vajda Bélának (Losonc) cikke ugyanarról a témáról, a nagyidai zsidó zsinatról. Nem akarván a véletlennek érdekes játékát elrontani, egymás mellett adjuk mind a két cikket, amely az olvasónak érdekes párhuzamra nyújt alkalmat és fényes bizonyítéka annak a régi latin közmondásnak: Si duo faciunt idem, non est idem. P. J.

Sabbatai Cevi (Régi metszet után.)

lakott, azonkívül a Kelet és Nyugat zsidóságának éppen megfelelő találkozási helyül kínálkozott, végül pedig a török háborúk és belviszályok által meggyöngyült országban, hol oly sokféle felekezet volt elvegyülve, feltűnés nélkül tarthattak zsinatot. Különben is hazánkban nem kellett üldözéstől tartaniok, mint Keleten, hol a Sabbatai Cevi által felidézett mozgalom is alig volt még elnyomva.

Ezer meg ezer zsidó gyűlt egybe a nagyidai síkságon, hol ősi módra, sátrak alatt tanyáztak. A legnagyobb sátorban folyt a tanácskozás, de oda csak az léphetett be, aki igazolni tudta lezármazását és a héber nyelvet tisztán és tökéletesen beszélte. Ezen szigorú bírálat következtében több mint 600 zsidó utasítottatott vissza, kik szavazati jogaikat is elvesztették.

A zsinatot, melyen mintegy 300 rabbi is résztvett, a Lévi nemzetségből való Zachariás rabbi, kit elnöknek választottak, nyitotta meg, kifejezte a zsinat célját. Azt kellett ugyanis megállapítani az ó-testamentum összes Messiásra vonatkozó helyeiből, hogy megjelent-e már az ott jelzett Messiás, vagy még tovább is kell reája várni. Természetesen, élénk vita támadt. Némelyek azt vitatták, hogy már megjelent a Messiás, csak azt nem tudták, hogy kinek a személyében. Mert a zsidóság hajdani szenvedéseinek a bálványimádás volt a főoka, ami azonban a babiloni fogság után megszűnt. Hogy azóta oly nagy nyomorúság nehezédik a zsidóságra, annak bizonyára más oka lehet. Voltak, kik Éliást tartották a szentírásban jelzett megváltónak, de nem tudták kellőképpen bebizonyítani. Aztán szótöbbséggel azt mondták ki, hogy a Messiás még nem jött meg és ennek a nép bűnössége az oka. Erre a zsinat megállapította: 1. A Messiás mint király és hős fog megjelenni, ki a zsidó népet megszabadítja, a jeruzsálemi templomot felépíti és a Jehova tiszteletét visszaállítja. 2. A régi valláson semmit sem változtat. 3. Szűztől fog születni.

Ekkor egy váratlan közbeszólás történt. Valaki azt a kérdést vetette föl: vajjon nem Jézus volt-e az ígért megváltó? Erre nagy vita támadt, mert sokan titkos pártfogói voltak Jézusnak. A talmudista zsidók azonban ez ellen viharos tiltakozásban törtek ki, támadva ennek a lehetőségét. Egy Ábrahám nevű rabbi nagy hévvel szólott Jézus mellett, de Zebedeus, az „orthodoxok elnöke“ Jézus csodatetteit bűvészetnek minősítette. Ezt a felfogást tette magáévá a zsinat.

A gyűlés hetedik napján váratlan vendégek érkeztek. A pápa tudomást szerezvén a zsinatról, hat püspököt küldött oda, hogy a gyülekezetnek bebizonyítsák, hogy csakugyan Jézus volt az ígért Messiás. Erre nagy zavar támadt, úgy hogy a tanácskozást abba hagyták. Másnap még egy rövid gyűlés volt, melyen megállapították, hogy

a legközelebbi zsinatot három év múlva Szíriában fogják megtartani és ezzel a zsinat széteszlott.

Zsidó dolgokban csak némileg is járatos olvasó rögtön észreveszi, hogy e leírás a valóságnak semmiképp sem lehet megfelelő. Eltekintve, hogy e zsinat állítólagos szemtanuja *Brestsenus* Sámuel, ki e dolgokat hazájában, Angliában megírta és kinyomatta és kire Schwab hivatkozik, már saját leírása szerint sem lehetett jelen a tanácskozáson, ahova csak családfájukat igazoló és héberül tökéletesen beszélő zsidókat bocsátottak be (amiről a jámbor szemtanu, úgy látszik, megfélekedett), maga az egész leírás magán viseli a valószínűtlenség bélyegét, de egyben a célzatot, mely az író vezérelte. Így csak oly keresztény ember írhat le zsidó zsinatot, ki a zsidóságot csak az új-testamentumból s esetleg keresztény legendákból ismeri. Lévi törzsből való Zachariás rabbi, vagy pláne Zebedeus, „az orthodoxok elnöke“, a „Jehova“ tiszteletének visszaállítása, a Messiásnak szüztől való születése oly dolgok, melyek csak az író képzeletét foglalkoztathatták. A nóta vége, hogy a zsidók egy része belátta, hogy mégis csak Jézus a szentírásban jelzett megváltó, míg a másik része e kérdés elől megszökött, eléggé mutatja, hogy mi volt az író célja.

Hogy 1650-ben Sabbatai Cevi még nem vallott kudarcot, ami csak 16 évvel később történt és hogy 1650-ben hazánk sem volt alkalmas zsidó zsinat gyűlhelyéül, azzal az író nem törődik. Volt 1650-ben zsidó zsinat, de nem Magyar-, hanem Lengyelországban, Lublín városban, ami eléggé ismeretes, amit azonban a mi írónk nem tud.

Hogy egészen költött história volna-e az egész, mint aminőnek látszik, vagy talán a nagyidai cigánygyűlés adott volna okot e meseköltésre, azt nehéz volna így hamarjában eldönteni. Az azonban bizonyos, hogy ha az egész csak mese is, akkor is jellemző, hogyan gondolták az író korában a zsidó zsinat lefolyását és a zsidóknak a Messiásban való hitét.

DR. VAJDA BÉLA: A NAGYIDAI ZSIDÓGYÜLÉS.

A magyar zsidóság története nem éppen gazdag nagy eseményekben, olyan magyar földön tartott gyűlést vagy zsinatot, melyben a külföldi zsidóság is részt vett volna, nem igen ismerünk, csak a nagyidai zsidógyűlés az, melynek híre külföldre eljutott; erről pedig csak annyit tudunk biztosan, hogy — sohasem történt meg.

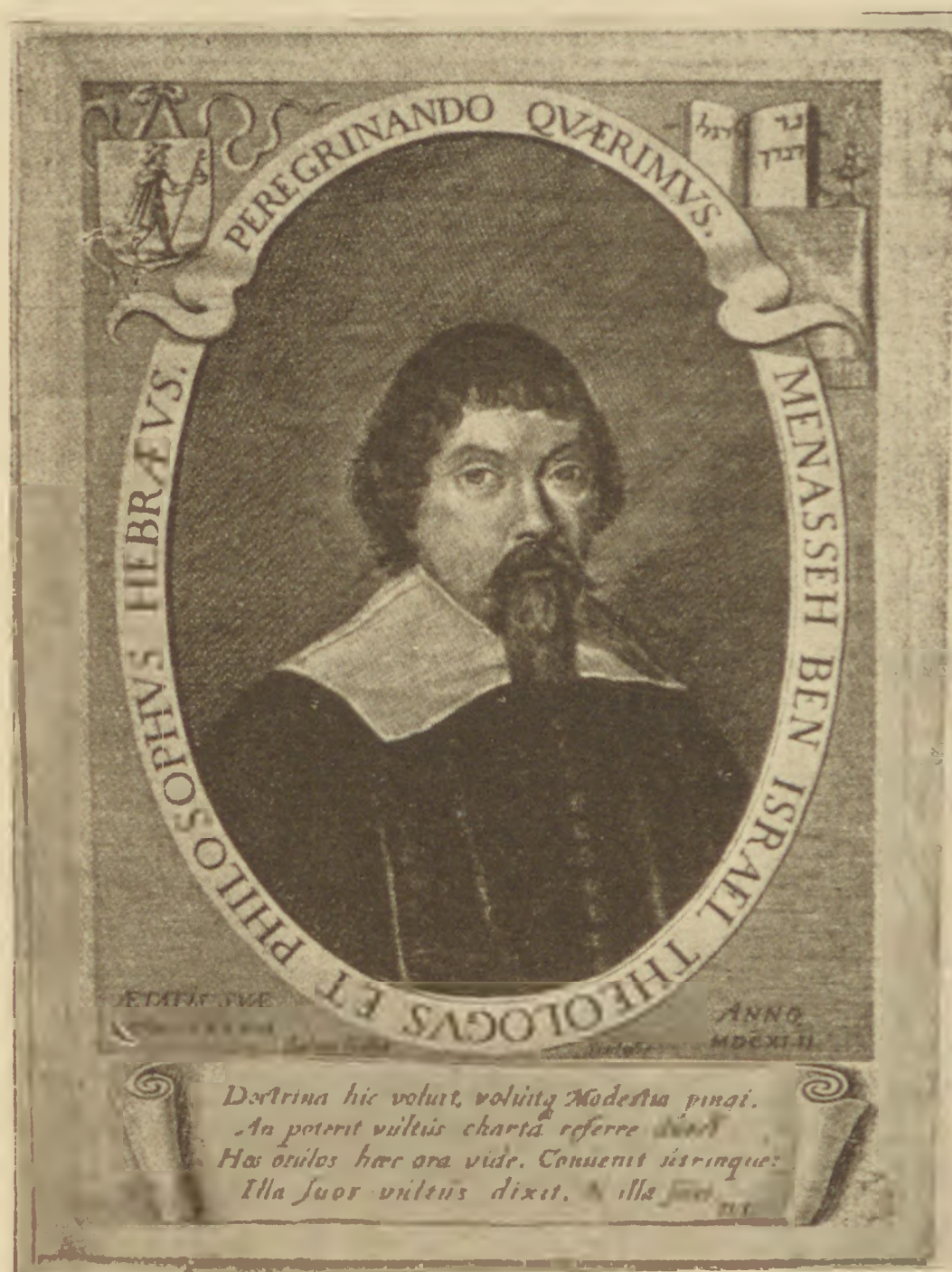
A zsidó krónikások nem hallottak egy szót sem felőle, a hazai keresztény történetírók, kik azon korban éltek, midőn ez megtörtént volna, mondjuk a XVII. és XVIII. században — szintén nem tudnak felőle, csak a XIX. század ele-

jén érkezik el hozzánk a híre, hogy a zsidók Nagyidán gyűlést tartottak és — a népadoma szerint — kimondották, hogy a messiás még mindig nem jött meg, pedig már elérkezhetett volna, még ha sánta lábbal jár is.

A külföldi keresztény írók, kik erről említést tesznek — Hübner, Schudt és a többiek — mindannyian egy Brett Sámuel nevű angol íróra hivatkoznak és könnyen megállapítható, hogy ezt a hírt csakugyan ő terjeszté legelőbb. Latinnyelvű munkája említve van a lipcsei „Gelehrter Anzeiger“ (*Acta Eruditionis*) 1709-iki évfolyamában, de oly kevés példányban jelent meg, hogy alig volt ismeretes és talán egészen feledésbe ment volna, ha 1753-ban németre nem fordítja Schwindel. Ez a fordítás tette e művet közismertté, belőle merítenek a fent említett írók és ennek révén érkezett el a gyűlésről szóló hír Magyarországra is. (*Fragmenta literaria rerum hungararum* p. 47.)

Ez a Brett Sámuel a következőket beszéli el.

1650 év október 12-én Magyarországon *Agéda* síkságon, mely Budától (Ofen) 30 mértföldnyire fekszik, 300 rabbi gyűlt egybe a világ minden részéből, hogy tanulmányozzák a Krisztusról való iratokat és megállapítsák, megjött-e már a messiás és ha igen, vajjon a názáreti Jézus volt-e az? Rajtuk kívül 3000 emberből álló mindenféle nemzetiségű és vallású hallgatóság volt jelen. Nyolc egymásutáni napon üléseztek, (tehát szombaton is). A rabbik közül a *farizeus* pártiak nagy hévvel vitatták, hogy ő nem lehetett a messiás és erre több bizonyítékot hoztak fel; még kiméletleneb-

Menase ben Israel.

ből támadták őt a *szadukeusok*, kik ördögi varázslónak nevezték és azt is fölhozták ellene, hogy a halottak föltámadását tanította, *ami pedig a zsidó vallással ellenkezik*. De voltak egyesek, kik azt állították, hogy talán mégis ő volt a messiás és mivel maguk között megegyezni nem tudtak, *hat katolikus papot hívtak be*, — két jezsuitát, két franciskánust és két augustinust — hogy ezek őket e részben felvilágosítsák. De a papok szavainak még sem adtak hitelt, végre is abban állapodtak meg, hogy három év múlva újra egybegyűlnek folytatni a tanácskozást. Maga az író mind a nyolc napon jelen volt és mindezeket saját szemével látta és saját füleivel hallotta.

Igazán szükségtelen külön rámutatni a sok balgaságra, anakronizmusra, tévedésre és valószínűtlenségre, melyekkel tele van az egész elbeszélés. Ki a zsidó viszonyokkal legkevésbé is ismerős, egyszeri átolvasás után tisztában van vele, hogy az egész elejétől végig *jámbor koholmány*.

De hát mi volt a célja Brett Sámuelnek e mű megírásával és miért helyezte az általa koholt gyűlés színterét éppen Magyarországra?

Angolországban ezidőtájt a puritánok állandóan a szentírást, főleg az ú. n. ótestamentomi könyveket bujták és azok szerint rendezték be egész életüket. A szentírás olvasása a biblia ma is élő népe, a zsidóság felé fordította figyelmüket. Hatalmas irodalom keletkezett ott ezidőben a zsidó kérdés körül, melynek központjában *Menasse ben Izrael* amsterdami rabbi állott, ki irodalmi munkáival Cromwell Olivert és az angol parlamentet megnyerni igyekezett arra, hogy a zsidóknak az Angliába való telepedést megengedjék. Menasse nagyon szép sikert ért el. A vallásos angol nép kezdett ronkszenvenezni a zsidókkal, csak abban nem tudtak megnyugodni, hogy a zsidók még mindig nem akarják Krisztust a messiásnak elismerni. Ez pedig nagy baj volt, mert amíg a zsidók ezt el nem ismerik, addig a messiás újra meg nem jelenhet, pedig az angol puritánok ez után sóvárogtak nagyon ezidőtájt. Menasse rabbi „Izrael reménye” című és az angol parlamenthez intézett művében ki is használja a puritánok ezen sóvárgását és azzal biztatja őket, hogy csak engedjék be Angliába a zsidókat, majd meglátják, ez nagyban fogja siettetni a messiás eljövetelet. Már volt is Londonban számban is jelentékeny zsidó hitközség, de a messiás mégsem jött. Így hát a jó Brett Sámuel segítségére akart jönni a puritánoknak és kis művében azt beszéli el nekik, hogy a messiási kor mégsem lehet már nagyon messze, mert hiszen a zsidók nyolc napon át tanácskoztak afölött, vajjon Krisztus-e a messiás?

Eleinte — így ír — csak barátaimmal akartam közölni ezen zsidó koncílium híret, de azután rábeszéltettem magamat, hogy szélesebb körrel is közöljem, mert hát ezen esemény a *zsidók megtérésének öröndetes előjele és előkészítése* s így *boldog hír ez a keresztény egyház számára is*.

De nem csak a puritánok várták nagyon a messiás eljövetelet, hanem még náluk is sokkal inkább az ezidőtájt szörnyen elnyomott zsidók. Addig-addig epekedtek utána, míg végre csakugyan megérkezett. Hívták pedig a messiást *Sabbatai Cevi*-nek.

Nem akarom itt a világtörténet egyik legismertebb szédelgőjének élettörténetét adni, csak annyit említek meg, hogy az akkori zsidóság nagyobb fele hitt neki, főleg a török zsidóság, melynek országaiban föllépett. Mint ismeretes, a szaloniki dömne zsidóság még ma is messiásnak vallja őt. Hazánkban nagyon megoszlottak akkor a vélemények és főleg Budán volt heves a vita e kérdés körül, mert ott egymás mellett magyar, német és török hitközség létezett. A legelőkelőbb és leg-hatalmasabb a török zsidóközség volt, ez pedig ünnepélyesen kijelentette, hogy Sabbatai C'vi a Dávid házából származó messiás. Midőn ez ellen a többi zsidóság tiltakozni mert, a rabbiság ki-mondotta, hogy ki Sabbatai C'vi messiás voltában kételkedni mer, az Dávid háza ellen felségsértést követ el és halállal büntetendő. (Büchler Zs. története Budapesten 155. l.)

Ezen vitatkozások híret hallotta meg Angliában Brett Sámuel, azért helyezi Magyarországra az ő koholt gyűlése színterét. De ez az ország különben is nagyon alkalmas volt neki, mert Angliától jó messze van és „aki hazudni akar, az messze országról beszél.” De úgylátszik, hogy még így is tartott attól, hogy olvasói közül valaki azt fogja mondani: De hiszen Magyarország sincs a világ végén, honnan van hát, hogy ez óriási mértékű gyűlésről egy szót sem hallottunk? Ezért jó előre megjegyzi: „3000 ember volt jelen minden országból, *de angol ember kivülem egy se volt ott*.” Csak még egy baj volt. Ő úgy tudta, hogy Magyarország fővárosát „Ofen”-nek hívják és így nem értette, hogy miféle város az a *Buda* vagy *Óbuda* vagy amiként ő bizonyára hibásan leolvasta *Ageda*? De ezen is hamar túltette magát és odairta: *Ageda* 300 mértföldnyire fekszik Ofentől.

Idővel aztán Brettnek németre fordított műve útján hazánkba is érkezett a nagy *agedai zsidógyűlés* híre. Itthon *Ageda* várost természetesen nem ismertek, de annál többet emlegették ezidőtájt *Nagyídat*. Igaz, hogy ott nem zsidó, hanem valami cigánygyűlés volt, de hát az akkor egészen mindegy volt.

Igy lett Budából vagy Óbudából *Ageda* és *Agedából Nagyida*.

Nagyon érdekes példája ez annak, hogyan keletkeznek a köztudat nagy tévedései.

Minket azonban a „nagyíдай zsidógyűlés” híre azon időkre emlékeztet, midőn Buda volt az egész világ zsidóságának egyik legtekintélyesebb hitközsége és Izrael fiai minden irányból arra tekintettek s várva lesték, minő álláspontot foglalnak el a budai zsidók a kor legéletbevágóbb kérdésében.

ez a kérdés jelenleg aktuális. Egy tudományos társaságban Budapesten tárgyalták ezt az eugenikai kérdést, melyben leghíresebb szociológusaink és antropológusaink vettek részt. Mivel ez a probléma vallásunk legideálisabb részét, az etikát érinti, szóljunk mi is hozzá zsidó szempontból e világnézet kultúrellenes irányzatához, mely mint az esős télnek szürke ködfátyola borult a gondolkodó emberek elméjére.

Ember és állatok, mondja Darwin, primitív fajokból keletkeztek és három tényező szabályozza e fejlődést: az alkalmazkodás a külső körülményekhez, az ily módon szerzett előnyök átöröklődése és végre a létért való küzdelem kiselejtező hatalma, mely utolsó tényezőt Malthusnak köszöni.

Malthus tudniillik azt állítja, hogy az emberek geometriai, az élelmiszerek azonban csak aritmetikai arányban szaporodnak, és lesz majd idő, mikor a föld nem lesz képes az embereket eltartani. Erre azt mondja Darwin: ez a törvény már régen megvalósult a természetben, mely beláthatatlan tömegben produkálja az élőlényeket, de nem gondoskodik ellátásukról. Nem mindegyiknek jut teríték a természet terített asztalán. Itt is több a pályázó, mint a betöltendő állás, és a jó helyekért az élőlények között borzasztó küzdelem dúl, melyben a gyengék tönkremennek, az erősebbek azonban tovább élnek és szaporodnak. Ezáltal mindinkább fejlődnek a fajok. Ezt nevezi Darwin „struggle for life,” létért való küzdelemnek, vagy Spencer „survival of the fittest,” az alkalmazkodók túlélésének. Már most jönnek a tanítványok, és azt állítják, hogy egyedül csak a létért való küzdelem a fejlődés egyetlen lendítő kereke, mint Herakleitos, az ephesusi síró filozófus, mondja „πύλεμος πατήρ πάντων”, a küzdelem mindenek atyja.

Ennek az iskolának a feje Weissmann Ágost, a világhírű freiburgi biológus. Azt mondja, hogy csak az egyénnel veleszületett tulajdonságai öröklődnek át, de a szerzett tulajdonságok nem, pl. a néger gyermekei okvetlen négerek lesznek. De már a hegedűs fia nem fogja szükségképpen örökölni apjának mozgékony ujjait.¹

Állítását biológiailag okolja meg. A szerves lények két egymástól független részből állanak, a csíraplazmából és a somából vagy a testből. Az újszülött csak szüleinek csíraplazmáját öröklí, az örökökévaló. De azok a tulajdonságok, melyeket a test gyakorlás útján szerzett, az egyénnel együtt elvesznek és nem érintik a szervezet legmélyebb rétegében elhelyeződött csíraplazmát. Azért szerzett tulajdonságok nem örökölhetők.

Igy tehát a fajok fejlődésénél az alkalmazkodás

és átöröklődés tényezője elesik és csakis a létért való küzdelem a fejlődés egyetlen irányítója. Sőt Weissmann tovább megy és azt állítja, hogyha a természetes kiválasztás mindenhatósága megszűnne és a gyengébb lények tovább élnének és szaporodnának, akkor egy szörnyű tünemény eshetősége állhatna be, melyet „panmixisnek” nevez, ami egy végzetes degenerációnak tényezője és egyenértéke. Csak a létért való küzdelem akadályozza meg, hogy az anthropoidák ne váljanak ismét monerákká és az emberek majmokká.

Ez a rendszer mint vihart jósoló vészfelhő tűnik fel a szellemi világ szemhatárán. Mint valóságos tudományos Medusa-fő elzsibbasztja a kortársak látóidegeit. Ezek az eszmék ijesztő gyorsasággal terjedtek és ezekből a premisszákból a legmesszebbmenő konzekvenciákat vonták le.

Ha tényleg a létért való küzdelem egyetlen feltétele a haladásnak és a biológiai egyensúlynak, hogy az emberiség el ne fajuljon, akkor a faj érdeke ezt a harcot a kegyetlenségig fokozni. A betegek, gyengéknek írgalmatlan kiirtása, mert a panmixis által a faj romlását okozzák. Szóval a humanizmus ténykedései, kórházak, szegényházak stb. alapításai elkárhoztatandók. Ez a rendszer szétszaggatná a szeretet kötelékeit és megsemmisítené a társadalmi életet.

Hiába fáradoztak az ember emelésén, javításán, haszontalan Sisíphus-munka, mondja a weissmannizmus. Az emberek nem változnak. Hisz a szerzett tulajdonságok úgy is elmúlnak az egyénnel és minden nemzedékkel a munkát újra kell kezdeni. De ellenkezőleg, agyonsanyargatni lehet a tömeget a legvégsőig, mert e sanyargatás nem érinti az utódokat, mert a csíraplazma örökökévaló.

Hadd nyögjön a nép a szakadásig fokozott kényszermunka járma alatt. Rablógazdaság a szociális testen nem létezik. Szóval ez a rendszer nem hirdet egyebet, mint modern antropofágiát. Így Kidd Benjámín „Social Evolution” című angol műben a weissmannizmus alapján páratlan éleselméjűséggel bizonyítja, hogy az egyén és a faj érdeke áthidalhatatlan ellentétben állanak. A faj érdeke követeli a létért való küzdelmet, az egyén pedig ennek megszüntetését akarja. Hogyha tehát a szociálizmus eszméje megvalósulna, mely az egyén érdekét tartja szem előtt és a létért való küzdelmet beszüntetni akarja, akkor az emberek okvetlen degenerálnának és talán újból majmokká válnának. Igen a csíraplazma védett helyzete amaz erős vár, mely mögé napjainkban a reakció magát elsáncolja. Íme tehát a reakció, mely ezelőtt a Darwin-névnél félreverte a templomok vészharangjait, most a sokkal radikálisabb neodarwinizmust hirdeti.

Már a létért való küzdelem eszméjének első hirdetője, Malthus, a bibliában járatos lelkész, hirdette ama kegyetlen eszmét: Aki egy már bir-

¹ Lásd Achille Loria: A sociológia feladata és iskolái. IV. előadás.

tokba vett világban születik, és a megélhetésre szükséges eszközöket sem az erre kötelezett rokonaitól, sem a munka révén nem érheti el, további fennmaradására semmiféle jogot nem formálhat. Tényleg felesleges ezen a világon. A természet nagy banketjén az ő számára nincsen teríték. A természet parancsolja neki, hogy távozzék és nem is késedelmezik parancsát végrehajtani. Az első, aki a darwinizmusból a szociális egyenlőség törekvései ellen érveket kovácsolt, Häckel volt. Különösen az 1887-ben Münchenben megtartott természettudományi kongresszuson Virchow elleni vitájában.

E rendszerben, mely a zsidó és keresztény etikát támadja meg, gyökeredzik a fajantiszemitizmus áltudományos rendszere. Weissmannra hivatkozva bizonyítják biológiai jogosultságát. Így Chamberlain előbb bizonyítja, hogy a zsidók az árja népekhez viszonyítva alsóbbrendű faj és a nekik hamisan tulajdonított rossz tulajdonságaik a faj egyedeinek veleszületett tulajdonságai. Weissmann szerint a csiraplazma kontinuitása következtében ezt kijavítani nem lehet. A faji jelleg változatlanul marad. Mármint az árja faj a panmixis következtében degenerálna, ha a szemitákkal keverednének; azért minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell akadályozni a zsidók belépését a nyugat-európai kultúrába.

Evvel a Gobineau-Renan-Dühring-Chamberlain árja-germán hóborttal foglalkozott dr. Zollschan Ignác hazánkfi „Das Rassrproblem” című epochális munkájában, melyben tudományos készültséggel és éles logikával pozdorjává törte ezt az áltudományos rendszert. Mi még egy lépéssel tovább megyünk és Chamberlain „XIX. század alapjainak” című művének biológiai alapjairól ki fogjuk mutatni, hogy rozogák. Minek következtében az egész gondolatépület irgalmatlanul utánadől.

De ama zsidó írók is, kik a zsidóság degenerációjáról beszélnek, bizonyos tekintetben szintén Weissmann befolyása alatt állanak. Így Nordau, aki azt állítja, mivel a nyugat műveltebb zsidái elválnak a zsidóságtól, a keletéi testileg-lelkileg tönkremennek, cionizmus nélkül csak két lehetőség van: a faj feloszlása, vagy fizikai degeneráció. Ezen az állásponton áll Zollschan is, aki csodálatosan művét azzal a szomorú szózáttal fejezi be: Ha talán sikerült is nekünk vizsgálódásainkat a zsidóság jó hírnevéért folytatott harcban a zsidó faj kulturértékéért a megérdemelt világításba helyezni, úgy látszik, hogy ezek a végkövetkeztetések a zsidó faj épp kifejtett auspiciuma szerint csak egy *sírfelirat* értékével bírnak.

Említendő még korunk nagy immoralistája és antitheologusa, az arisztokrácia bölcse, Nietzsche, kinek rendszerében a darwinizmus kultuszával együttjár a régi pogány nézeteknek feltámadása. Mint klasszikus-filológus szerette az antik lelkiismeretet nem ismerő világnézetet. Nyelvezetének

vakító chrómája, szindús aforizmái, elméjének e könnyű szípkákai a kinyilatkoztatás erejével hatnak. Aforizmái a szellem öserejével faragott gránitkockák, melyekből, mint hajdanta a cyklopok, vakolat nélkül, a logika ragasztéka nélkül hatalmas gondolatépületet rakott.

Igaz, hogy Nietzsche talán az egyetlen bölcse, ki igazságot szolgáltatott a zsidó géniusznak és mint hajdanta a próféták, messiási jövőt jósolt nekünk. Sőt a szó és a szellem buzogányütéseivel nekimegy az antiszemitizmusnak, a teutonizmus és mérges mocsárvirágának, mely szerinte csak az erkölcsileg kitagadottaknak a filozófiája. Ám az éremnek másik oldala is van. A szó példátlan erejével, az örvongó szenvedély delíriumával szeretné az egész erkölcsi rendet felforgatni és szellemének maró választóvizét a zsidó-keresztény etikára önti, amely neki rabszolga-morál, mert uralomra juttatták — Judea-Róma ellenében — a nyomorultakat; és így érvényesítették az életellenes értékeket, melyek az emberiség elsatnyulását okozták.

Darwin fegyvertárából kölcsönzi fegyvereit. Nem szociális, hanem generatív fejlődést követel. A tömeg neki semmi, a gyengéket ki kell irtani. A könnyörület keresztezi a szelekció törvényét, mert fenntartja, ami pusztulásnak van szánva. A történet célja nem a végén van, hanem kiváló egyedeiben, csak kerülőút, hogy hat-hét nagy egyéniséget produkáljon. Valami Lykurgus-féle állampedagógia útján egy új típus-embert szeretne tenyészteni, az „Übermensch”, aki hatalmas, erőteljes impulzív akaraterő, aki lelki furdalást nem ismer és jó és gonoszon túl áll.

A beteg Nietzsche előtt eszményi fényben ragyogott az erőteljes, ösztönöktől duzzadó test kultusza. A lélek helyébe, mint a régi spártaiaknál, a test kultuszát hirdeti; mint Kallikles, a platonai Gorgiasban, Nietzsche is az erősebb előjogát védi.

Nietzsche rendszere magában hordja az ellentmondás csiráját; maga alatt nyesegeti az ágat, amelyen ül. Ha igaz, hogy a zsidó-keresztény valláserkölcse csak elfajulást idéz elő, hogy tudott az erkölcs, az etika átöröklődés útján oly mély gyökeret verni, hogy gyökereivel úgyszólván az emberi természet lényegébe kapaszkodik. Hisz a fejlődés törvénye azt tanítja, hogy csakis a fajra nézve kedvező tulajdonságok öröklődnek át, a hátrányosak pedig a természetes kiválasztás által kiselejteződnek. Pedig az irgalmasság az emberiség egyetememes ösztöne, törvényei, normái és erkölcei évezredekig tartó fejlődésnek és küzdelemnek az eredménye és össze vannak növe szívünk minden rostjával. Ez az ellenvetés a neodarwinizmusnak is szól. Nem! Nietzsche szavainak villámló, dörgő zivatarra fel sem frissítette a levegőt. Szellemének fénycsóvái, röpke gondolatainak szikraesője mint a tűzijáték tarka szikrái a semmiségben pattannak szét.

(FOLYTATÁSA KÖVETKEZIK.)

A TOLL HARCOSAI

DR. ROSENBERG EDE: DR. BLAU LAJOS (50-ik születésnapja alkalmából).

Szenteljétek meg az ötvenedik esztendőt — mondja a biblia. De ha a biblia nem is mondaná, ebben az esetben szívünk parancsolná, szeretetünk és elismerésünk. Aki annyit dolgozott, oly értékes kulturmunkát végzett, rászolgált egy ünnepnapra. Tudom, ha ő ez írásomba betekinthezne, úgy szólna, mint néhányéve előtt, mikor az általa szerkesztett Magyar Zsidó Szemle 25 éves jubileumát említettem: „Oh még nagyon sok a sürgős munka, még nem érünk rá ünnepelni!“, de azt meg nem akadályozhatja, sőt magam sem tehettem, hogy ez alkalommal vissza ne gondoljak a múltra és arra a nagyszerű munkára, mit a magyar zsidóság e jelese végzett a szilágysomlyói jesíva óta, addig, míg Bloch Mózes és Kaufmann Dávid hivatott utóda és Bacher Vilmos méltó kollegája lett. Munkásságának beható méltatására, cikkeinek, értekezéseinek, könyveinek számszerű és időrendi felsorolására nem kívánok itt kiterjeszkedni, hiszen pusztán címeik sem férnének el e cikkben. De ha nem is tett volna egyebet, mint hogy katedráját látta volna el, úgy ahogy ő azt ellátja, vagy ha csak első és egyetlen zsidó tudományos folyóiratunkat szerkesztette volna húsz valahány esztendeig, úgy ahogy ő azt szerkesztí, olyan alapos és csodálatosan sokoldalú tudással, olyan ragyogóan szellemes tollal, finom szépségérzéssel és előkelő tapintattal és úgy, hogy a folyóiratnak nem jelent meg szerkesztése alatt száma, melynek javarészét nem ő maga írta volna, mondom, ha csak annyit tett volna: akkor is nagyjaink között kellene említenünk nevét és elismerésünk akkor is szeretettel köszöntené e ritka alkalomból.

Különben én nem is dr. Blau Lajosról, a tudós tanárról és nagynevű íróról kívántam most szólni, hanem Léb Blauról, vagy Leíbele Pitníkről (putnoki Lébele) — ahogy a somlyói jesíván nevezték — a jesíva kitűnő bacherjáról, a gyerekkori jópajtásról. Oh, dr. Blau Lajos tanár nagyon messzire került egykori konscholárisaitól, miként

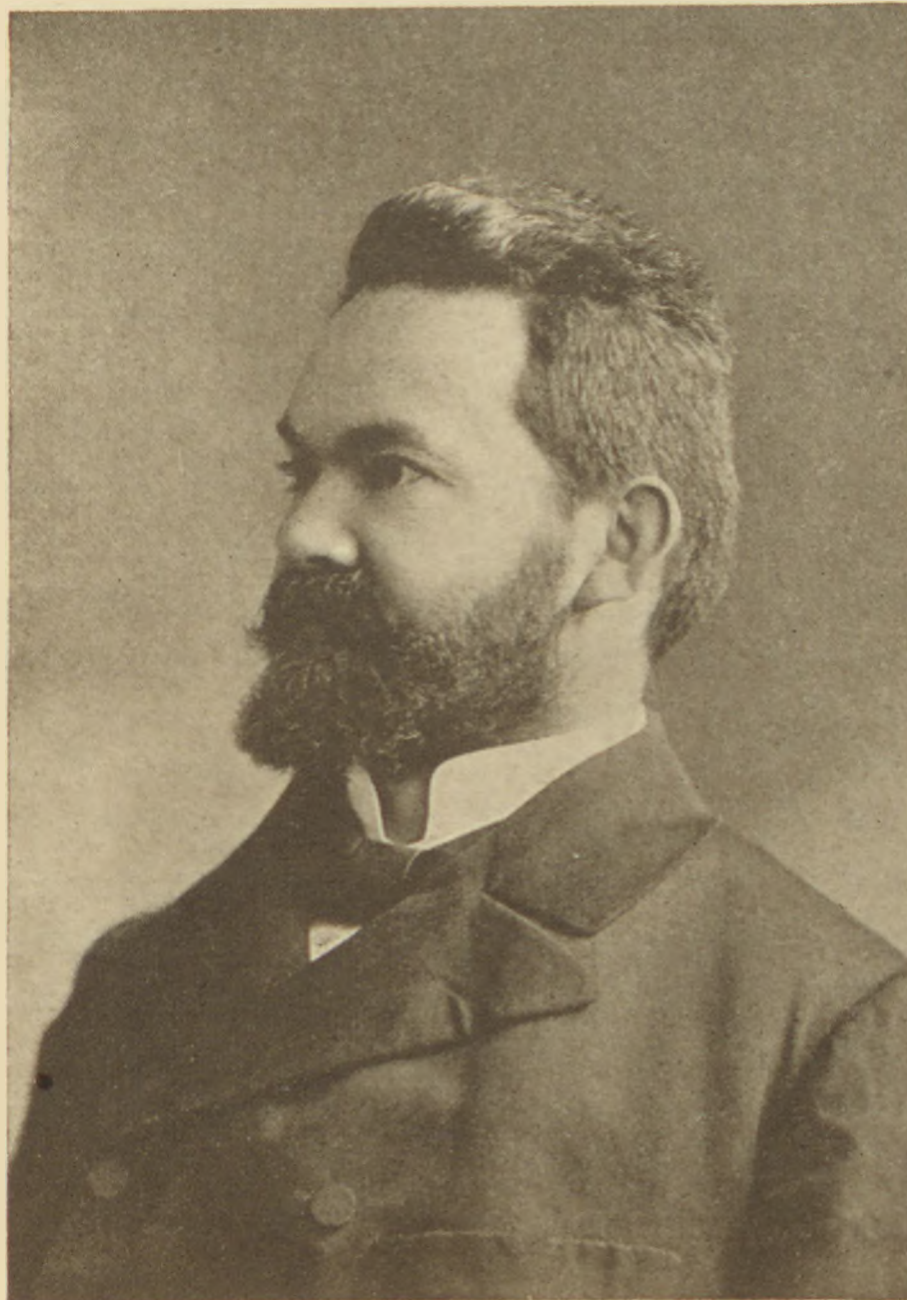
Illés próféta annakutána, hogy a dicsőség lobogófényű szekeren a magasba emelkedett, messzire került Elisától, ki hátraszegett fejjel nézett utána a magasba.

Nem dr. Blau Lajost, a rabbiképző európai hírű, sőt túl a tengeren is neves tanárát csodáltam én meg először, de azt a Léb Blaut sem, ki a pozsonyi jesíván mint 19 éves fiú nem egyszer szinte zavarba hozta R. Szímcha Bunem Szófer előadó főabbót az ő eszes és fogas kérdéseivel, de még az sem lepett már meg, hogy pl. Bánóczi megmutatta egyik évváró vizsga alkalmával Trefort Agoston oktatásügyi miniszternek Blau Lajos gimnázista iskolai dolgozatát az „igazságról“, vagy hogy két esztendőt elengedtek neki a szorgalmi időből, hogy katedrára ültessék. Mindezt már természetesnek találtam. Hanem Léb Blaut és Lébele Pitníket csodáltam meg először. Akkor pl., mikor a putnoki zsidótemplom mögött elterülő kertben egy szénakazal tövében elmondotta nekem az ő öles barmicva-szonoklatát, mikor a friss írás még alig száradt meg a scriptumon, vagy a mikor 2—3 évvel később a somlyai téli estéken együtt tanultuk a talmud Nedarim traktátusát a „Ran“-nak mélységeiről híres kommentárjával, akkor

bámultam én meg Blau éles esztét, villámgyors gondolkodását, mélységekbe hatoló és világos felfogását.

Felejthetetlenül és oly világosan, mintha tegnap lett volna, él emlékezetemben Blau azon felfogási rekordja, mellyel egy csapásra a somlyói jesíva első tanulóává emelkedett, pedig voltak ott a bocherek között szakállas legények is.

Egyik estvéli ájtatosság — Mincha és Maariv — közben tanítónk, R. Mordchaj Halévi Horovicz, a szilágysomlyói gyülekezet nagy talmudtudásáról és beretva-éles esztéről híres rabbija egy szédülétes, félelmetes szakadékoktól és örvényektől szegett hegyi ösvényeken haladó úgynevezett „chiluk“-ot adott elő, miközben nagy sebességgel, szinte rohánva járt fel-alá a szobában, a fejtegetés merészebb hajlásait, nyaktöréses kanyarulatait heves

Blau Lajos.

gesztusokkal markírozva . . . Hogy mi a chiluk? Nem tudom megmondani. Egy fajtája a szellemi tornászatnak. Mondjuk, olyasvalami, mintha valaki a Niagara örvénylő zuhatagánál kifeszített kötéllel menne keresztül, közben híhetetlen produkciókat bemutatva és nagy biztossággal jutva át a túlsó partra, míg a nézők közül sokan megszedül-nének . . . Szóval, mikor a rabbi szerencsésen megérkezett a chiluk-niagara túlsó oldalára, megállt és kérdezte: Ki csinálja utánam?! A báchurcsapatban, melyben, mint mondtam, nem egy szakállas is feszengett, csak egy akadt, ki az okfejtésnek ezt a bonyodalmas szövedékét első hallásra világosan felfogta s elemeire bontva reprodukálni tudta: Leible Pitnik. (Léb-Jehuda, Pitnik-Putnok, Blau születési helye.

Kapott is Blau alig 18 éves korában Horovitz rabbitól olyan „Mórénu“-t, amivel csak nagyon kevesen dicsekedhetnek.

A milió meg a tárgy rendkívüliségénél fogva tán még nagyobb feltűnést keltett az, ami itt következik.

R. Mendele Dész, a nagytekintélyű deési rabbi egy szombaton Somlyón kedélyeskedett. Délután, mint az ily esetben szokás, ahol még szokás, mindnyájan, az egész község, már akinek szerencséje volt, hogy még beférhetett, megjelentünk a nagy rabbi szállásán, hogy épüljünk tanításának bölcseségén. A súlyos problémák egyik sorozatának kifejtése után, a világi ismeretek birodalmában sem egészen idegen rabbi valami matematikai kérdést vetett fel, valami egyenletfelét. Sokan bizonyára úgy vélték, hogy ehhez valami rejtelmes kabalisztikus exkurzió fog hozzáfűződni, tele megfoghatatlan titokkal és végére mehetetlen értelmi kinyilatkoztatásokkal a tóra ismeretlen mélységeiből, ahova csak nagyon kevés kiválasztottnak adatott bepillantani. De csak úgy volt, hogy a rabbi a feszült figyelemben alkalmasint elernyedte lelkeket valami könnyebb fajta dologgal fel akarta üdíteni, kicsit szórakoztatni.

Ámde az „olam“ (világ, közönség) nyilván keveset értett a dologból, mindenki némán állt és várt. Most a háttérben megszólal egy magas-termetű bócher és szépen megfejtí a mennyiség-tani problémát. Költői toll kéne most leírni a közönség csodálkozását, a meglepetés moráját, mely a gyülekezeten végigfutott. Megismétlődött a hajdankori csoda: a szorongásig tele zsúfolt szoba térsége megnövekszik és a hernyó módjára egymás hegyén hátán szorongó emberek utat nyithatnak Leible Pitniknek a rabbi színe elé. Hogy mit mondott a rabbi, arra nem emlékszem, de szeméinek ragyogását most is látom. Vajjon sejtette-e, hogy ez a fiú egykoron nem mathézist fog tanítani a műegyetemen, hanem talmudot a Rabbiképzőben?

Hátha odakerül vala, ott is nagyot s rendkívülit alkotott volna. Talán többre is vitte volna? Hátha e szót materiális értelmében gondoljuk, vagyoni állapotról, fizetési osztályra értjük, egészen bizonyosan. Ámde ha ideális, zsidó értelmében vesszük — a zsidó, bármit beszél a gyűlölet, a legálmodozóbb ideálista e világon — áldanunk kell a sorsot, mely ily nagyra méltatta. És Blau ízig-vérig zsidó, hát boldogan áldja gondviselését, ki ily áldásteli és dicsőséges hivatásra rendelte. Ezt ő maga mondotta a rabbiegyesület közlönyében Bacher V. 60 éves jubileuma alkalmával, hogy áldja a sorsát, mely e nagy férfiú közelébe vezérrelte és osztályosává tette abban a munkában, mely a zsidóság legszentebb javainak van szentelve.

Kívánom — és ebben tudom, hogy közóhajt tolmácsolok —, hogy adjon Isten a zsidótudomány e színmagyar művelőjének hosszú életet s engedje meg, hogy mint eddig, úgy ezután is mindvégig fiatalos munkakedvvel és lankadatlan erővel folytathassa rendületlenül a zsidó kultúra szolgálatában, egyre új meg új forrásokat nyitván a zsidóság életenergiájának és új meg új fáklyákat gyújtván a haladás évezredes pályáján.

BALLA IGNÁC: A PÁRISI ROTHSCHILDOK.

mult század negyvenes éveiben afféle felhivatalos statisztikát állítottak össze a franciaországi nagy tőkepénzesekről. Ez a statisztika érdekes képét adja az akkori idők vagyoni viszonyainak, amikor még az amerikai milliárdosok és multimilliárdosok fogalma teljesen ismeretlen volt és a vagyon mértéke — a léptéke — is természetesen más volt, mint ma, amikor az újvilág Dáriusai aranyhegyeket építenek dollárjaikból és ennek az aranyhegynek tetején mint Molochok, még egyre és egyre falják az aranyak millióit.

Akkoriban, a negyvenes években, Franciaországban is kisebb volt a vagyonok léptéke. Még a híres Lafitte és Delamarre cégnek vagyona sem volt több ekkor, mint tíz millió frank, pedig a hatalmuk és gazdasági erejük legalább is vetekedett a mai Asto-

rék pénzügyi hatalmával. Baudon vagyont tizenkét millióra, Rougemont és Lonfondékét tizenöt millióra becsülték. Valamennyi nagy pénzügyi kapacitás volt evvel az összeggel, amelyet ma már Amerikában nem is tisztelnek meg valami különösebb bámulattal. Azok, akiknek vagyona a húsz millió frankot is elérte, vagy pláne túlhaladta ezt az összeget, az egész világra kiterjedő hatalommal renkelkeztek és ilyenek voltak Durand, Delessert, Halp és Aquirrevengon — mindegyik — a maga húsz milliójával, Hottinger és Pellaprat huszonöt millió frankkal, Fould pedig mint harminc és Hoop mint negyven millió frank hatalmas ura. A száz millió frankot csak Gressulhe báró vagyona érte el akkortájt Franciaországban.

De valamennyiökkel szemben ott állott egyedül a párisi Rothschild, James báró, a maga hatszáz

millió frankjával, akinél gazdagabb ember csak egy volt Franciaországban, maga a király, akinek vagyonát nyolcszázmillió frankra becsülték, míg Aumale hercege a maga hetven milliójával és Montpensier herceg az ő húsz millió frankjával, szinte valami középsorsú kispolgárszámba ment a zsidó Krözussal szemben. A többi főurak vagyona mind eltörpült az egyetlen Rothschild millióival összemérve. Az összes többi francia nagybankár vagyona mind összevéve háromszázhatvanhét millió frankra rúgott, ami bizony nem kicsiny summa, de ők mégis, együttesen sem vetekedhettek James báróval, akinek egymagának, közel harmadfél száz millió frankkal nagyobb volt a vagyona, mint valamennyiüknek együttesen.

Mindezt pedig alig egy negyedszázad alatt érte el Párisban Rothschild James, a frankfurti ghetto szülőtte. Igaz ugyan, hogy az első milliókat már magával hozta a majnamenti szabad hanza-városból, de azokat már a saját munkájával százszorozta meg.

Ennek az akkortájt még különösen horribilis összegű tőkének segítségével sikerült Rothschild bárónak azt az óriási hatalmat és befolyást elérnie, úgy a pénzügyi, mint akár a politikai világban is, aminőhöz hasonlót a Rothschildok előtt még magánemberek sohasem értek el Franciaországban.

Ez a hatalom és befolyás pedig elegendő volt ahhoz is, hogy mindenható, félelmetes erejű miniszterelnököt is — mint aminő Thiers volt — megbuktasson az egykori frankfurti zsidófiú.

Élesnyelvűségében Thiers egyszer, amikor James bárónak dolga volt vele, a miniszterkrízis idején, így szólt a francia pénzfejedelemehez:

— Báró úr azt hiszi, hogy ön a legokosabb ember ebben az országban. De én ismerek valakit, aki sokkal okosabb önnél. És az én vagyok.

Rothschild báró ekkor mosolygott és így felelt:

— Téved kedves Thiers, mert ha ön volna az, hát — nem mondaná.

James báró hatalma ekkortájt már valóságos fogalom volt, akiről a tőzsdén éppen úgy beszéltek, mint a borbélyműhelyekben. Heine például szarkasztikus humorral írja meg egyhelyütt, hogy összekerül „a nagy báró“ zsidó tyúkszemvágójával, aki így szól: „Nálam mindig az a fontos, hogy tisztelem-e az illetőt, akit megoperálok; és ezt meg is mondtam a Rothschild báró úrnak, amikor az a szerencse ért, hogy az ő tyúkszemeit vághattam ki. És éppen, amikor közben javában dolgoztam, a lelkem mélyén így gondolkoztam: Most kezdedben van annak az embernek a lába, aki viszont egymaga tartja kezében az egész világot; most tehát te is éppen olyan fontos ember vagy, mint akár ő. Hacsak egy kissé mélyebben eresztéd most lábába a késedet, bosszússá teszed őt, feldühösíted és akkor ő meg a legnagyobb király húsába eresztí mélyebben a kését és még jobban beléje vág egy uralkodó fölként testébe!... Ez volt életem legboldogabb pillanata.“

És tényleg, egyre félelmetesebb hatalom futott össze a frankfurti ghetto szülöttjének kezében, aki

ezidőtájt már legvakmerőbb hadjáratait viselte a párisi tőzsdén. Terveit soha senki sem tudta és ellenfeleire mindig váratlanul csapott le. Még be se fejezte egyik haditervének hadműveleteit, máris újabb harcokra készült. Meglepte, leigázta, szinte összemorzsolta a tőzsde többi urait és arra kényszerítette őket, hogy akarva, nem akarva, hűbéresei legyenek és csak az ő diadalának ügyét szolgálják.

Az ezernyolcszáznegyvenedik esztendőben vette át Rothschild báró az „Északi Vasút“ építését, amelyet tulajdonképpen a francia állam akart kiépíteni. De James báró minden követ megmozgatott, hogy az állam elejtse ezt a tervét és ennek a célnak érdekében a legnagyobb vesztegetésektől sem riadt vissza, hogy a parlamentet és a sajtót elhallgattassa. A vasúttársaság háromszázezer darab öt-ötszáz frankos részvényt bocsájtott ki, amely részvények közül az országgyűlés két házának tagjai nem kevesebb, mint tizenötezer részvényt kaptak „ajándékba“, ami hét és félmillió frankot jelentett. Ez a summa éppen elegendő volt ahhoz, hogy a képviselők és a főrendek Rothschild tervének megvalósulását elősegítsék. A sajtót pedig ugyanilyen eszközökkel fegyverezte le Rothschild. Az egyes lapok szerkesztői, aszerint, hogy lapjuknak milyen politikai és társadalmi súlya volt, hetven, száz, százötven részvényt kaptak, ugyancsak „ajándékba“. Valamennyi lap el is hallgatott, — egynek kivételével. És ez a „National“ című párisi újság volt.

James báró — ő legalább úgy vélte — elég bőkezű volt a „National“ szerkesztőjével szemben, amikor száz darab részvényt küldött el neki. De a „National“ kerekén visszautasította ezt az ötven ezer frankos „ajándékot“ és semmiféle összeggel sem engedte magát megvesztegetni. De hiábavaló volt a „National“ minden harca: Rothschild báró végre is megkapta a vasútépítési engedélyt.

Heine hosszasan foglalkozott ekkortájt James báróval és az egész vasútépítési üggyel.

„A Rothschild-ház, — írja Heine — amely az Északi Vasutak engedélyének megszerzésére törekszik és ezt minden valószínűség szerint meg is kapja, tulajdonképpen nem részvénytársaság és minden részesedés, amelyet e bankház e vasutak ügyében egyeseknek juttat, külön kedvezésnek tekintendő, vagy hogy még határozottabban fejezzem ki magam: valóságos pénzbeli ajándék, amit Rothschild báró barátainak juttat. Az esetleges részvények, a Rothschild-ház úgynevezett ígérvényei, ugyanis máris több száz frankkal állanak a névérték fölött és így azok, akik *al pari* kérnek ilyen részvényeket Rothschild James bárótól, a szó szoros értelmében koldulnak tőle. De most az egész világ koldul tőle, a kolduló-levelek valósággal zuhognak hozzá és mert a legelőkelőbb urak is e nemes példával járnak elől, a koldulás ma már nem is szégyen többé. Ezért aztán ma Rothschild báró a nap hőse és ő egyébként is a mai szomorú világban olyan nagy szerepet játszik, hogy gyakran a lehető legnagyobb komolysággal kell róla beszélnem.

És tényleg, csodálatraméltó ez az ember.

Pénzügyi tehetségét nem tudom megítélni, de az eredményekből következően, ennek fölöttébb nagynak kell lennie. Különösen fontos tényező nála kiváló megfigyelő-képessége, vagy pedig az az ösztöne, amellyel más emberek képességeit felismeri és megérti azokban a szférákban is, ahol azokat már egyszerűen megítélni nem lehet. Ez adománya miatt már XIV. Lajossal is összemérték; és valóban, ellentétben kollégáival, akik szívesen veszik körül magukat közepes képességű tábor-karral, Rothschild James bárót mindig a legbensőségesebb viszonyban láthatjuk a minden téren való előkelőségekkel: ha nem is ért magához az illető szakmához, de mindig ki tudja választani azt, aki benne a legkiválóbb. A zenéből talán egyetlen leírott hangjegyhez sem ért, de Rossini állandó házi barátja volt. Ary Scheffer az ő udvari festője; Carème volt a szakácsa. Rothschild báró bizonyára egy szót sem ért görögül, de a hellenista Letronne az a tudós, akit leginkább és leggyakrabban ki-tüntet. Háziorvosa a zseniális Dupuytren volt és kettőjük között valóságos testvéri viszony állott fenn. Cremieux-nek, a nagy jogtudósnak értékét, aki előtt nagy jövő áll, Rothschild báró már korán felismerte és benne találta meg hű jogtanácsosát. Ugyanígyen mértékben méltányolta kezdettől fogva Lajos Fülöp politikai képességeit és mindenkor bizalmas lábon állott az államtudományok és a kormányzás művészetének e nagy mesterével. Emile Pereire-t, a vasutak Pontifex Maximusát, maga Rothschild báró fedezte fel, ő tette meg rögtön első mérnökévé és ő általa alapította meg a versailles-i vasutat. A költészet, a francia éppen úgy, mint a német, ugyancsak kiválasztott, méltó helyre jutott Rothschild bárónak kegyeiben, de mégis úgy rémlik nekem, mint hogyha itt csak valami szeretetreméltó udvariasság volna a játéokban és a báró úr a mi mai élő költőinkért távolról sem rajongana annyira, mint a költészet nagy halottjaiért, például Homér, Sophokles, Dante, Cervantes, Shakespeare, Goethe műveiért, csupa halott költőért, hivatalosan is elfogadott zseniért, akik immáron minden földi salaktól megtisztultak és mentesek minden földi szükséglettől és — nem kérnek az Északi Vasutak részvényeiből.

En, a magam részéről, egyébként is azt hiszem, hogy a vagyon az ő számára inkább boldogtalanságot jelent, semmint boldogságot; ha kemény természet volna, kevesebb viszontagságot állana ki, de egy jóságos, szelíd embernek, mint aminő ő, sokat kell szenvednie a nagy nyomornak attól a tömérdek megrohanásától, amelyet mind neki kellene enyhítenie és csillapítania, attól a sok követelménytől, amellyel állandóan felé fordulnak és attól a tömérdek hálátlanságtól, amely minden jótékonyosságát nyomon követi.

Mindenkinek, aki égető pénzszükségben szenved, azt ajánlom, hogy menjen el Rothschild báróhoz; nem azért, hogy kölcsönt kérjen tőle (mert kétel-

kedem abban, hogy valami jelentős összeget kapna), hanem azért, hogy a pénz nyomorúságának, a pénz átkának látványától megvigasztalódjék. Az a szegény ördög, akinek túlon túl is kevese van és nem tud magán segíteni, itt meg fog győződni arról, hogy van egy ember, aki még többet szenved és gyötrődik azért, mert túlon túl is sok a pénze, mert a földkerekség minden pénze az ő nemzeti óriási zsebeiben folyik és mert akkora terhet kell magával cipelnie, mialatt körülötte az éhezők és tolvajok hatalmas serege nyújtja feléje kezeit. És milyen rettenetesekek és veszedelmesek ezek a kezek!

— Hogy van? — kérdezte egyszer egy német költő a bárót.

— Megörülök! — volt a felelet.

— Addig, amíg a pénzt ki nem dobja az ablakon — felelte a költő — nem hiszem el ezt önnek...

A báró pedig sóhajtva vágott szavába.

— Hiszen éppen az az én örülemem, hogy néha nem szórom ki a pénzt az ablakon.

Heine, aki a nagy Rothschild báró közvetlen közelében élt, egyébként — és ez nem is csoda — maga is kedvet kapott a tőzsdejátékokra. De a szerencse istenasszonya nem valami nagyon kegyel-hette a poétát az árfolyamok birodalmában, mert Heine bizony sok gyönyörű irásának honoráriumát otthagyta a tőzsdén.

Pénzt elveszthette ugyan, de a humorát nem. És tréfálkozva, mosolyogva mondta James bárónak:

— A tőzsdén nagy igazságra jöttem rá. Megtanul-tam azt, hogy a szerencsejáték bűn, ha ... az ember veszít!

Egyáltalán Heine soha sem vette valami nagyon szívére a tőzsdei veszteségeket és ő volt az első, aki kigúnyolta magát azért, hogy a tőzsdén játszik.

Rothschild báró egy alkalommal, egy nagy tőzsdei csatanap után, megkérdezte Heinét, hogy ő is veszített-e valamit ezen a napon.

— Valamit? Sokat! — felelte a költő. — De úgy kell nekem. Most látom csak, hogy a prágai rabbinusnak mennyire igaza volt.

— A prágai rabbinusnak? — kérdezte csodál-kozva James báró.

— Igen. Régi história ez, amelyet még gyerek-koromban hallottam és ami ma ismét eszembe jutott. A prágai rabbinus éppen a hídon sétált, amikor egy öreg zsidóasszony rohant feléje és kétségbeesetten kiáltozott:

— Jaj Istenem, jaj Istenem! Rabbi kérlek segíts! Ó, ez a szerencsétlenség!

— Miféle szerencsétlenség? — kérdezte a rabbinus.

— A fiam kitörte a lábát ...

— Hogyan törte ki a lábát? Miért törte ki a lábát?

— Mert felmászott a létrára és le akarta venni ...

— Mit? — vágott szavába a rabbinus — fel-mászott a létrára? Úgy kell neki! Mi keresni valója van egy ügyetlen zsidónak a létrán!

— Látja, báró úr, — fejezte be szavait Heine mosolyogva — éppen így jártam én is. Mi keresni valója van egy költőnek a tőzsdén?

MIT KIVÁNUNK A HITKÖZSÉGI ELNÖKÖKTŐL? A hitközségi elnökökről szóló közleményeink érthető feltűnést keltettek, ami a garadában hozzánkérkezett levelekből tűnik ki és ez mindenestre örvendetes haladás, mert megállapíthatjuk, hogy az évtizedes indifferentizmusból mégis csak felébred lassanként a lelkiismeret. A beküldött levelek a módus iránt érdeklődnek, mellyel a hibákat jóvátenni lehetne. A zsidóság élettörténete minden korban faji kiválasztottságában gyökeredző legnemesebb emberi kultúréletnek kiépítésében gördült le. A zsidóság vezetői Mózesstől kezdve a zsidóság életét szabályozó törvények szerzői, féltékeny őrzői, mártirjai, akik a reájuk ruházott vezetőszerepet életcélnak tekintették, felgyulladt máglyák első halottai. A zsidóság vezetését zsidó munkásság tradíciója kíséri. Ez a nemes tradíció pedig megszakadt a nemtörődomség jóvoltából, és a gyökeres remédium visszatérni a tradícióhoz. Mert a hitközségi elnök, aki megválasztatja magát és nem vonja le a megtiszteltetéséből a köteleességteljesítés konzekvenciáját, az hasonló ama polgármesterhez, aki elvből városi ügyek iránt nem érdeklődik, vagy a bankigazgatóhoz, aki a pénz megmételtyező, vagy szükségtelen voltáról szónokol. Mert a hitközségeknek nem állhat érdekében a munkanélkülieknek már úgylis nagy számát szaporítani. Mert az elnöki tisztség éppen a munka által válik azzá, mert a tradíció így szentesítette. Ez a tradíció megköveteli, hogy az elnök urak ne bürokrata kerékkötők, hanem spiritus movens-ek legyenek, vezetői zsidó kultúrmozgalmaknak, figyelői, terjesztői zsidó kultúrértékeknek és lelkes támogatói papjaiknak a zsidó kultúra terjesztésében.

EUCHARISZTIKUS ZSIDÓ ASSZONYOK. Már körülbelül nem is titok, hogy a bécsi eucharisztikus kongresszust zsidó pénzen rendezik. Azok a zsidó pénzek kölni vízben fürödtek, mert a bécsi eucharisztikus kongresszus vezetői folyton ezt hajtogatják „jöjjön el a te országod” vagy „apád, anyád is idejőjjön”, ahogy a piaci árúszok mondják az első bevételnél. De a kongresszusra a soknál is több pénz kell és így egyházi ünnepélyeket rendeznek, melyeken sokan szerepelnek amaz „izrák” törzsökéből, akik meghalnak, ha nem viselnek keresztet selyemruháik díszéül. Egy bécsi kultusz-elöljárónak a leánya ábrázolta a Madonna Sixtinát, egy másik izra pedig a Mária mennybemenetele című darabban Mária dalát énekelte és a szöveg szerint ő ment a r. k. mennyekbe. Hát a kongresszus vezetői igen stilszerűen gondolkodnak. Mert hiszen az a régi, igazi Mária, a názareti rabbi anyja szintén az izrák törzsökéből való volt.

JULIUS BAB A HUMORISTA. Julius Bab, aki egy meglehetősen jó tanulmányt írt Bernard Schawról, Európa humoros lelkiismeretéről, most újabban a Schaw dicsőségére pályázik és imígyen humorizál. Meghívhatja magát egy berlini zsidó egyesületbe, hogy felolvasást tartson a zsidóságról, mint irodalmi elemről és a lehető legnyugodtabban lecsepüli hitsorsosainak érdemeit; a bibliáról azt mondja, hogy nem szabad törvénykönyvet irodalommal, vallásos áhitatot poézissal összetéveszteni és megrendítő tudatlanságnak fölényével nyilatkozik mindenről, aminek még hírét sem hallotta, egészen addig, míg a közönség lelkes püsszegése belé nem fojtotta a szót. Ime a Bab szem Jankók, akik a kisujjukkal indulnak meghódítani a világot, akik csupa kuriozumból elképesztik a nyájas olvasót, akik egy két jobb sorukra támaszkodva riadót fújnak saját népük ellen, mert hiszen tudják, hogy mindig vannak tapsolók.

M. H. STEUER. A jól informált világsajtó felfedezett egy embert, aki letette az ügyvédi vizsgát Bosztonban, 56 éves korában. Egy ősjogász, aki ezt a hírt olvasta, reménykedni kezdett és büszkén dagadozott keble, mert hogy még nem mult el minden reménye. De ennek a hírnek végén részletes magyarázat is volt. M. H. Steuer kivándorolt Oroszországból és 46 esztendőskoráig napszámos munkát végzett és 46 éves volt, amikor egy angol esti tanfolyamon megtanult írni-olvasni. Most már derogált neki a napszámos munka és házalni kezdett és közbe vizsgázott. 56 éves korában még mindig házalt, de letette az ügyvédi vizsgát. Ma a bosztoni kamara bejegyzett ügyvédje és a zsidó akaraterő és munkakedv különös tanúja. Ha M. H. Steuer Oroszországban marad, valamelyik jobban sikerült pogromban megölik, mert szegény „a népen élösködik”. Most Dombrovából 7000 zsidót kergettek ki katonai segédlettel. 7000 zsidó, akik között talán több M. H. Steuer van és most vándorúton vannak és ha jól megnézik a térképet, hát úgy látják, hogy csak a kék színezetű tenger fogadja őket magukba. A szárazföldeken őrt állanak a humánus gondolkodású hatalmak. M. H. Steuer, te már Amerikában vagy, nagy erejű ember lehetsz, adj tanácsot, hova menjen 7000 zsidó testvéred, hisz már a déli sarkot is elfoglalta egy nagyhatalom. *Ráby Simon.*

DR. LUKÁCS LEO: A PALESZTINAI SEGÉLYAKCIÓ KÉRDÉSÉHEZ.
A „BECALEL“.

ömegnyomor, a helyesen felfogott jótékonyosság és a társadalmi gazdaságtan egybehangzó megállapításai szerint, csakis egy módon szüntethető meg: új munkaaljakmak létesítése és állandó biztosítása által.

Palesztinában mintegy 100,000 zsidó él. Jelenleg még nagyobb részük a már vázolt okok miatt improduktív életmódra van kárhoztatva, 50,000—60,000 zsidó léleknek a koldussorból való kiragadása és ismét szorgos, munkás emberré való nevelése tehát az a szociális probléma, melyet új munkaaljakmak létesítése és biztosítása által kell mielőbb megoldanunk. Így kívánja ezt az összzsidóság érdeke, mely azt a 3·5 millió frankot,¹ melyet évente a chalukának juttat és amely a nyomort nem is enyhíti, hanem állandósítja, sőt növeli, az összzsidóság érdekeinek megfelelőbb célokra fordíthatná és így kívánja ezt az általános emberi érdek, mely a nyomorgók tömegeit mindenütt emberhez méltó helyzetbe kell hogy juttassa.

A mezőgazdasági foglalkozások Palesztinában jelenleg körülbelül 12,000 léleknek adnak kenyeret, de még sokkal többnek biztosíthatnának megélhetést. Igazolja az a tény, hogy a legutolsó három hónapban Palesztinába bevándorolt 500 jemeni zsidót a zsidó kolóniákban minden nehézség nélkül el lehetett helyezni és a kolóniák előljáróságainak jelentései szerint még tizszer annyit is el lehetne helyezni ebben az évben. A közel jövőben zsidók részéről több oly terv valósul meg, mely a palesztinai mezőgazdaságot nagy mértékben fel fogja lendíteni, úgy hogy nagy szükség is lesz munkáskezerekre. Több ezer zsidó juthat tehát munkaaljakmakhoz a mezőgazdasági foglalkozásokban.

Míg azonban az alamizsnapénzen tengődő palesztinai zsidóknak mezőgazdasági foglalkozásokra való terelése aránylag nagy költséggel jár, az ipari foglalkozások meghonosítása nem ütközik sem anyagi, sem másféle nehézségekbe. Az európai és ázsiai Törökország és különösen Palesztina alapos ismerői nagy apparátussal bizonyították be, hogy ott számos új iparág honosítható meg, a meglevők pedig nagyban fejleszthetők, mert Törökország napról napra jobban emancipálja magát a hatalmak

gazdasági gyámkodása alól és rövidesen át fog térni egy nagyszabású iparfejlesztő politikára, hogy lehetőleg minél több szükségletét belföldi gyárakból szerezhesse be. Palesztina és Szíria kedvező földrajzi fekvésénél fogva a közel jövőben várható általános gazdasági fellendülésben (melyet a most folyó háború sem késleltethet) döntő szerepre van hivatva. A mi feladatunk az, hogy megteremtsük azokat az előfeltételeket, melyek a palesztinai chaluka-zsidóságot képessé tehetik arra, hogy maga is közreműködjön a török birodalom várható gazdasági fellendülésében és egyben a maga sorsa javításában.

A legelső és legnehezebb lépés ebben az irányban már megtörtént és pedig teljes sikerrel. A chalukából élő zsidók gyermekeit sikerült életmódjuk megalázó voltának tudatára ébreszteni és őket arra bírni, hogy a chalukával szakítva produktív életpályára vessék magukat. Öt évi munka után ma az a helyzet, hogy a jeruzsálemi zsidó koldusok gyermekei oly nagy számban jelentkeznek mindenütt az ipari foglalkozásokban, hogy egyelőre nem is lehet őket mind alkalmazni.

Ezt a régies gondolkozású zsidók előtt hihetetlennek és csodálatosnak látszó átalakulást előidézte egy modern zsidó intézmény, mely iskola és egyben ipari üzem: a bibliában említett legnagyobb zsidó művész neve után elnevezett jeruzsálemi Becáel iparművészeti iskola.

1906 januárjában alapította egy berlini bizottság, mely ugyanazon év őszén Becáel-egyesületét¹ bővült. Kezdetben igen szerény keretekben működött és alig tudott növendékeket kapni, a jég azonban csakhamar megtörött, a növendékek és foglalkoztatott személyek száma 1908-ban már 100 volt, 1909-ben 150, 1910-ben 270, 1911-ben 457, jelenleg pedig már megközelíti a 600-at. Az iskola Palesztina legnagyobb ipari üzeme és egyik legfontosabb szociális intézménye, mely valóságos szellemi forradalmat idézett elő a palesztinai zsidóságban. Az iskola legfontosabb szakosztályai a szőnyeg- és selyemszőnyeg-szövőműhely, a csipkeverő tanfolyam, filigrán-munkák, fém-munkák, batikamunkák és elefántcsont-munkák műterme, a famegmunkáló- és kosárfonó-műhely és más mű-

¹ A tekintélyes summát részletezi: Palästina Handbuch von Davis Trietsch. Dritte Auflage, 1912. Jüdischer Verlag, Berlin, 327. és következő lapjain.

¹ Teljes címe: „Bezalel“ Verein zur Verbreitung von Kunstgewerbe und Haus-Industrie in Palästina und Nachbarländern.

termek, melyekkel évről évre bővítik ki az iskolát. Az egyes szakosztályokban kiképzett mindkét nembeli öreg és ifjú növendékeket az iskola továbbra is foglalkoztatja és pedig részben (főképp a nőket) otthon, miáltal megvetette a háziipar alapját. A készített cikkek értéke 1908-ban 20,000 frank volt, 1909-ben 35,000, 1910-ben 90,000, 1911-ben pedig 133,000 frank, melyeket az egész világon rendezett kiállításokon szétkapkodtak, mert a készített iparcikkek a legkényesebb művészi ízlést is kielégíthetik, amint hogy a Becáel kiállításai tényleg mindenütt művészeti eseményszámba is mennek.

Az iskola igazgatója, Schatz Boris tanár tanítványával egy sajátos zsidó iparművészeti stílust teremtett meg, melynek művészeti szempontból való méltatására e helyütt nem térhetünk ki. (Ennek a fejezetnek a „Mult és Jövő“ legalább is egy külön számát kell majd szentelni.) Itt csak mint szociális intézményt mutathatjuk be az iskolát, mely munkás emberekké képezi ki növendékeit és őket állandó és számottevőnek mondható keresethez juttatja, melyből önmagukat és családjukat fenntarthatják, a chalukára pedig többé nem szorulnak.

Bármily rohamosan fejlődik is azonban az iskola, mégis csak csekély mértékben csökkentheti egyelőre az eddig alamizsnából élő zsidók nyomorát. Azok, akiket az iskolában sikerül elhelyezni, természetesen boldognak vallják magukat, mert néhány év után mint képzett, a maguk lábán járó munkások hagyják el az iskolát, mely továbbra is foglalkoztatja őket. De ezzel szemben tízszer és hússzorta oly nagy azok száma, kik szintén szeretnének az iskolába bejutni, de akiket egyelőre vissza kell még utasítani, mert az iskolát fenntartó egyesület anyagi erejét az iskola gyors fejlődése amúgy is teljesen igénybe veszi, és nincsenek oly nagy anyagi eszközei, hogy az eddigénél is rohamosabb tempóban fejleszthesse az iskolát. A legutóbbi évi jelentés szerint az egyesület jövedelme tagsági díjakból, adományokból és évi szubvenciókból mintegy 60,000 márka volt, ehhez járul az eladott cikkek után elért 29,000 frank nyereség. Ebből az összegből kell az iskolát fenntartani, a munkásokat díjazni, a nyersanyagot beszerezni. Ilyen körülmények között az egyesület még nem tehetett szert az ilyen nagyszabású kereskedelmi üzemek viteléhez szükséges forgótőkére és ennek hiánya okozza azt, hogy az iskola nem fejtheti ki azt a villámgyors tevékenységet a palesztinai szociális viszonyok javítása terén, amelyre zsidó szempontból szükség volna. Kénytelen volt a gondos kereskedő megfontoltságával lépésről lépésre haladni és mindig tekintetbe venni a rendelkezésére álló anyagi eszközök aránylag csekély voltát. Igaz ugyan, hogy így is rohamosan fejlődött és nagy eredményeket ért el. Egy legutóbb Varsóban rendezett kiállítás oly nagy sikerű volt, hogy nyomban részvénytársaság alakult a Becáel ipar-

cikkeinek Oroszországban való terjesztésére, mely szerződésileg kötelezte magát 1912 jan. 1-től kezdődőleg négy év alatt 560,000 frank értékű árúnak készpénzfizetés ellenében való átvételére. Ugyanilyen kereskedelmi vállalatot készülnek alapítani Berlinben.

Végül pedig nagy eredmény az is, hogy az iskolának, mint elsőrangú szociális intézménynek imminens fontossága közismertté vált a zsidó közvéleményben. Ezért egyre nagyobb mértékben fordul feléje a zsidóság figyelme, amit az iskola javára mintsűrűbbé váló adományok és alapítványok is igazolnak. Így az utolsó hetekben 50,000 frankot adományozott az iskolának Strauss Náthán, Strauss Oszkárnak, az északamerikai Unió volt kereskedelemügyi miniszterének és konstantinápolyi nagykövetének fivére.

Mindezek az eredmények öröndetes bizonyítékai a zsidóság egészséges szociális érzékének, mely felismerte a szociális önségély jelentőségét, de még mindig csekélyek, ha tekintetbe vesszük azt, hogy tízszer és hússzor annyi embert lehetne és kellene még foglalkoztatni, mint amennyit foglalkoztatott eddig.

Az egyesületnek tagjai vannak 16 országban, fiókegyesületei Hamburgban, Prágában és St Louisban. Magyarországból mindössze 80 kor. folyt be 1911-ben, ami alig kifejezhető csekély hányada annak az összegnek, melyet Magyarország zsidósága a chalukának juttat.

Mindazok, kik a palesztinai zsidóság kulturális és szociális viszonyainak javításán munkálkodni akarnak, keresve sem találhatnának jobb módot és alkalmat, mint a Becáel egyesület munkájában való részvételt. Nem akarunk ezidő szerint új egyesület alapítására konkrét indítványt tenni, ámbar ennek ideje is el kell hogy következzen, mert aki dolgozni akar, az anélkül is talál magának működési teret a központi egyesület érdekében, de meg kell említenünk, hogy annak már megjött az ideje, hogy a magyarországi zsidóság is közvetlenül megismerkedjen a Becáel iskolával egy Budapesten és esetleg az ország nagyobb zsidó centrumaiban is rendezendő nagyszabású kiállítás kapcsán.

Négy évvel ezelőtt volt már Budapesten is Becáel-kiállítás, de csak szűkebb keretekben és akkor az iskolában előállított iparművészeti cikkek még távolról sem voltak oly kiválóak, mint manapság, mégis kivívták egy Lechner Ödön dicséretét és elismerését. Mennyivel inkább aratna sikert a Becáel a most előállított cikkeivel egy gondosan előkészített és szakavatott vezetéssel rendezett kiállításon, mely méltó bevezetője lehetne egy Palesztina érdekében Magyarországon megindítandó akciónak és egyben kézzel fogható demonstrációja annak, hogy mit produkált a modern zsidó szociális és kultúrpolitika Palesztinában.

(FOLYTATJUK).

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

AZ OMIKE ÚJ PÁRTFOGÓ TAGJAI. Arra a felhívásra, amelyet az Országos Magyar Izr. Közművelődési Egyesület elnöksége a Mult és Jövő második számában közzétett, a mult hóban is szép számmal érkeztek szerkesztőségünkhöz a jelentkezések. Azok a pártfogó tagok, akik évi 20 korona tagsági díjjal lépnek be az egyesületbe, megkapják tagilletményül díjtalanul a Mult és Jövőt, akik évi 30 korona tagsági díjjal lépnek be, megkapják a folyóiratot díszkiadásban. Az április hóban jelentkezett pártfogó tagok névsora a következő:

30 korona tagsági díjjal: csepeli Weisz Manfréd, Budapest, dr. Szabolcsi Izidor, a budai izr. hitközség elnöke, Budapest, boglári Simon Jakab udvari tanácsos, Budapest, Rákosi Jakab háztulajdonos, Bpest, Breitner L. Zsigmond udvari tanácsos, Budapest, Krausz Béla bankigazgató, Mármaroshuszt, Fried Simon nagykereskedő, Eperjes, Wolf Lipót nagykereskedő, Kismarton, dr. Szántó Zoltán, Kolozsvár.

20 korona tagsági díjjal: dr. Hajdu Árpád orvos, Budapest, Kállai Miksa, Budapest, dr. Barsi Dezső, Budapest, Kendi Antal bőrbútorgyáros Bpest, Ács Dezső kereskedő, Budapest, várhelyi Rósa Izsó dr., hitközségi elnök, Szeged, dr. Leopold Kornél, Szegszárd, Polgár Jozefa, a szolnoki izr. nőegylet elnöke, Szolnok, Spitzer Lipót, Kismarton, Káldor Lipót máv. mérnök, Temesvár, Schlesinger Sándorné, Székesfehérvár, Vadász Izidorné, Székesfehérvár, Weisz Miksáné, Székesfehérvár, Vogel Sándorné Fehérvárművelődési, dr. Bottenstein Zsigmond ügyvéd, Szepesófal, Simon Márton, Gyergyóbékás, Weisz Dávid, kefégyári cégvezető, Debrecen, dr. Tóth Lajos ügyvéd, Kisújszállás, dr. Friedmann S. Karcag, dr. Révész Dezső ügyvéd, Balassagyarmat, Füchsl Arnold gyáros, hitközségi alelnök, Pécs, dr. Weltmann Sándor járásorvos, Mezökaszon, dr. Trebitsch Mór ügyvéd, Ógyalla, Izr. hitközség, Sümeg, dr. Fürst János ügyvéd, Sümeg, dr. Grosz Vilmos orvos, Sümeg, Gombos Lajos gyárvezető, Sümeg, Wildmann Lipót Tiszafüred, dr. Kemény Jenő ügyvéd, Nagykálló, Krausz Adolfné, Nagyvárad, Mandel Dezső, a „Boni“ mezőgazdasági r.-t. igazgatója, Nyírbátor, Weiner József fakeskedő, Ozd, Szöke Dezső földbirtokos, Nagyecsed, Weisz Lázárné, Göncruszka, dr. Goldberger Izidor főrabbi, Sátorajáújhely, dr. Drechsler Miksa főrabbi, Temesvár, Silberstein Emil, Mármarosziget, Erzsébet izr. népiskola, Miskolc, Breuer József mérnök, Nagyszombat, „Benoth Cion“ izr. nőegylet, Sátorajáújhely, Izr. hitközség, Vasvár, Holzmann Ármán fanagykereskedő, Kíspeszt, Ungar Izidor könyvelő,

Tokaj, Spitzer Antal gyógyszerész, Székesfehérvár, Schönfeld József földbirtokos, Tolcsva, Bekény Artur szesznagykereskedő, Tolcsva, Leitner Ármán, Jászberény, Feldmesser Nándor fakeskedő, Sárospatak, Izr. anyakönyvkerület, Nagyatád, dr. Fodor Ignác, Pécs, Neuberger Zsigmondné, a kolozsvári izr. nőegylet elnöke, Kolozsvár, dr. D. Leimdörfer főrabbi, Hamburg.

Ezúttal is kiemeljük azokat, akik a kulturális ügy iránt tanúsított nemes buzgalmukban a taggyűjtés körül is fáradoztak: dr. Steinherz Jakabné, Székesfehérvár és dr. Pfeifer Izidor főrabbi, Sümeg, mindketten a Mult és Jövő munkatársai.

A ZSIDÓ GIMNÁZIUM. Szerkesztőnknek a pesti izr. hitközség leendő elnökéhez intézett interpellációja szövegét a zsidó gimnázium kérdését is. Erre vonatkozólag dr. Stiller Mór, a pesti izr. hitközség oktatásügyi előjárója, a gimnázium kuratóriumának egyik vezető tagja, a következő felvilágosítást volt szíves adni: A telek tudvalevőleg már megvan, sőt Lajta Béla, a nagy építőművész már be is nyújtotta az építésre vonatkozó tervét, és ha ez megvalósul, a zsidóságnak olyan gimnáziuma lesz, mely párját ritkítja majd az egész világon. Ennek a tervnek a kiviteléhez azonban hiányzik még több mint egynegyedmillió, amelyet mindenképpen meg fognak szerezni és akkor megkezdődik az építkezés. Az összeget, mint kamatmentes kölcsönt, minden valószínűség szerint a kormány fogja a kuratórium rendelkezésére bocsátani. Megjegyezzük még, hogy azt, hogy a gimnáziumot addigra ideiglenes helyiségben meg nem nyitják, teljes mértékben helyeselni tudjuk. A zsidó gimnázium főfeladata az lesz, hogy a zsidó elite gyermekeit vonja a kebelébe, ezt pedig, minthogy amúgy is sok elfoglaltsággal fog kelleni megküzdnie, csak úgy érheti el, ha külsőleg és belsőleg egyaránt teljes pompával nyílik meg és mindjárt mint a zsidósághoz méltó nagy alkotást adják át a közönségnek. Egyébként legközelebb bemutatjuk Lajta Béla gyönyörű tervezetét, amely remélhetőleg nem-sokára testet fog ölteni.

SZERBIA LEGÚJABB IMPORTJA. Hiába, a jobbajta hazugságok nem járnak ólomlábakon és régi dolog, hogy a zsidók minden bajnak kút-fői, sőt a kútfők megmérgezői. A kicsiny Szerbiába, a szabad legelő és marhatartás országába szintén betört a jóízű és divat és most antiszemita jegyben uralkodik. Mert borzasztóan elkeseredettek a pásztorok, hogy Boszniát és Hercegovinát, mely sohasem volt az övék, elvették mellőlük és most érthető haragjukat és bosszújukat a zsidóságon

akarják kitölteni. A kicsiny Szerbiában is, amely országnak több a baja, mint zsidaja, a zsidók minden bajnak az okai. Nem is tudtuk, hogy a jó legelő nem elég a boldogsághoz és a jó szerb fűhöz antiszemitizmus is kell. Legyen meg az ő akaratjuk.

A KÜLFÖLDI SAJTÓ A MULT ÉS JÖVŐRŐL. Márciusi számunkban közöltünk néhány szemelvényt abból a magasztaló elismerésből, amiben a Mult és Jövőt a magyar és a külföldi sajtó egyaránt részesítette. Zsidó orgánumról ilyen hangon még nem irtak. „Az Ujság” konstataulta, hogy a *Mult és Jövő a világ legelőkelőbb művészeti folyóiratai közé tartozik és hogy mindegyik száma művészi esemény.* A „Nord und Süd” szerkesztője, Stein egyetemi tanár (Berlin) megállapította, hogy a *Mult és Jövő az összes zsidó orgánumok élén áll.* És hasonló hangon irtak folyóiratunkról az összes napilapok. Újabban a külföldi sajtó egymásután foglalkozik a Mult és Jövővel és szinte egyetértőleg mondják ki, hogy ilyen művészi színvonalon álló zsidó orgánum még a külföldön sem található sehol. A berlini *Welt*, a legelterjedtebb és legtekintélyesebb zsidó lap a világon, áprilisi számában hangsúlyozza, hogy Patai Magyar Zsidó Almanachjával kezdődik a magyar zsidó kultúra belekapcsolódása az összzsidóság hatalmas kultúraáramlatába, a Mult és Jövőről pedig mint a Magyar Zsidó Almanach folytatásáról egyebek közt a következőket mondja: „Dasselbe Urteil, das wir über den Almanach gefällt haben, müssen wir auch über Mult és Jövő aussprechen: *Eine solch prächtige, künstlerisch so hochstehende jüdische Zeitschrift hat es noch nicht gegeben.*“

A Konstantinápolyban megjelenő francia nyelvű „*L'Aurore*” április 23-iki számában „*La renaissance juive en Hongrie*” (Zsidó reneszánsz Magyarországon) címen cikket közöl az új magyar zsidó kultúráról és a Mult és Jövőről egyebek közt a következőket írja: „*La revue Mult és Joevoe (Passé et Avenir) est le plus beau, le plus splendide périodique juif qui existe au monde*” (A Mult és Jövő a legszebb és legragyogóbb zsidó folyóirat a világon.)

Nem akarunk az összes külföldi lapok méltatásainak részletes ismertetésével foglalkozni. A magyar zsidóságnak nincs szüksége a külföldi auktoritásokra, hogy a Mult és Jövőt megítélhesse. Ítéletet mondott már a magyar zsidóság akkor, amikor alig néhány hét alatt a Mult és Jövőt a magyar zsidó intelligencia folyóiratává avatta. Egyet azonban mégis szívesen szögezzünk le. A Mult és Jövő azonkívül, hogy előkelő külföldi munkatársai segítségével megismerteti a magyar zsidósággal a külföldi zsidóság kultúráját, a nyelvi korlátokon felülemelkedő művészet köntöskében jelenvén meg, a külföldön mint a hazai zsidóság kultúrájának méltó reprezentánsa lép fel és dicsőséget szerez mindenütt az egész magyar zsidóságnak.

STRAUSS NÁTHÁN ALAPÍTVÁNYAI. Strauss Náthán, amerikai milliomos, a napokban Palesztinában volt és útját nagy alapítványokkal tette emlékezetessé. Egy egészségügyi hivatal berendezésére (office of health) és egy mezőgazdasági kísérleti állomásra 81,000 frankot, egy Jeruzsálemben berendezendő, modern népkonyhára 150,000 frankot, a Bezallél művészeti iskolának 50,000 frankot adományozott.

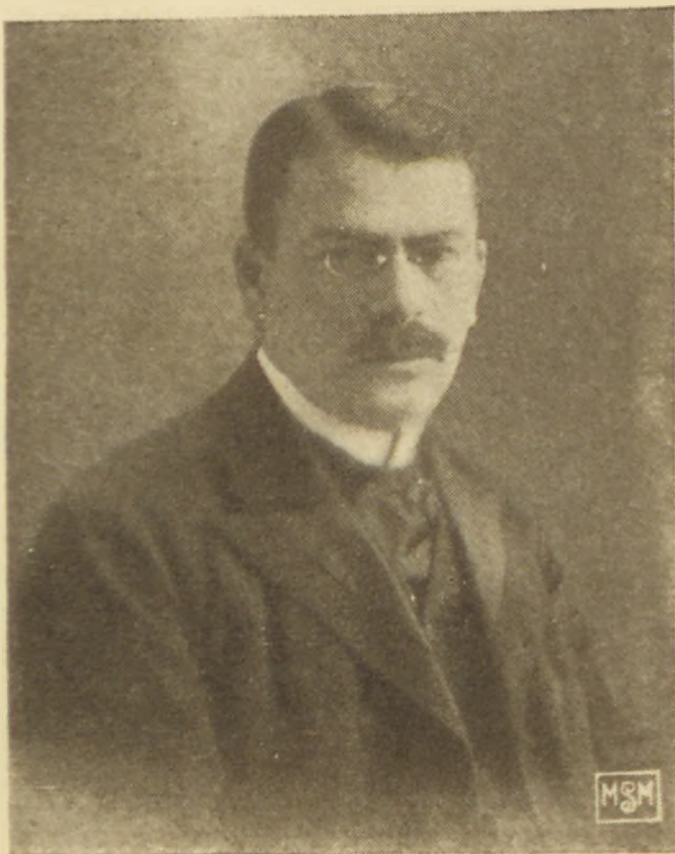
„**AZ ÖN UDVARI TANÁCSOSA.**” - Lilien, akit olvasóink előtt közelebbről megjelölni sürgőtelen, szerkesztőnkhez intézett egyik levelében szinte áradó örömmel szolt arról a kultúrmagaslatról, amelyen szerinte a magyar zsidóság állhat, ha kebelében ilyen művészi színvonalú zsidó folyóirat indulhatott meg, mint a Mult és Jövő. Szerkesztőnk természetesen felvilágosította, hogy a viszonyok távolról sem olyan rózsásak. Az érdeklődés mindenesetre fel van keltve a legmagasabb körökben is, de azért csak nemrég egyik előkelő zsidó udvari tanácsosunk úgy nyilatkozott előttünk, hogy szerinte zsidó kultúra ápolása egyenlő a szellemi ghetto mesterséges felállításával. Erre reflektálva, Lilien egy újabb levelében a következőket írja:

„Az Ön „udvari tanácsosát” nagyon jól ismerem én is; mert Berlinben, sajnos, sok, sőt túlszámolt sok példányban van képviselve. Nekem is szellemi gettót hánytak a szememre, mikor a legnagyobb idő- és pénzáldozattal kiadtam a „Zsidó almanach”-ot és a „Zsidó művészek”-et. Higgye el, még most is pokolba kívánnak engem a zsidó bankárok és udvari tanácsosok, mert gondolkodni rest lényüknek az én létezésem kényelmetlen. Hosszabb idő óta fáradozom egy zsidó művészeti egyesület létesítésén. Számtalan konferencia volt ez ügyben, mert minden pénzes zsidó bizonyítékokat kíván először arra, hogy van zsidó művészet és — ha ez már szerencsésen be van bizonyítva — arra, hogy van zsidó jelleg az általános művészetben. De ez a faji jelleg, amely a diaspora összes zsidó művészeinél közös, csak akkor mutatható ki, ha a pénzes zsidókban szükség és érzék fog támadni a zsidók művészete iránt. Eddig azonban a zsidó művészet még hontalanabb, mint a zsidó nép. Sok ezer zsidó alkot az internacionális művészet minden terén. Mi történik azzal a sok ezer művel, amelyet alkotnak? Néhány év múltán elpusztulnak, mert a múzeumokban kevés a hely zsidók számára. A zsidó bankárok falain meg még kevesebb hely jut a zsidó művészetnek, mint a nemzsidó múzeumokban. A gazdag zsidók liberálisak és művészeti felfogásukban internacionálisok. Mint ilyenek, nem ismernek különbséget zsidók és nemzsidók között, s ezt úgy bizonyítják be, hogy falaikon csak nemzsidók képeit tűrik meg!

És a zsidó múzeumok? Ezek lomtárai az öröklött holmíknak, amelyek otthon zsidó eredetükkel kompromittálnak! Ott nem adnak helyet élő zsidó művészetnek, legföllebb zsidó mumiáknak. Pihenést

nem ismerő munkában törekszenek a zsidó művészek az emberiség legmagasabb ideáljai felé és kidőlnék útközben. Ha a testük a sírban porlad, műveik pedig elpusztultak, akkor talán büszkén fogják emlegetni neveiket a gazdag zsidók. A halottak nem kompromittálhatnak többé, de az élőknek azután is kétségbeesetten fog kelleni küzdeniök. Mi azonban továbbra is kitesszük magunkat a veszedelemnek, hogy az Ön udvari tanácsosának igaza lesz és ideális vállalkozásunknál eltaláljuk veszíteni „fejünket és utolsó ingünket”, és mégis csak lankadatlanul küzdünk a zsidó művészet elismeréséért és bizalommal várjuk harcunk sikerét.”

SEBESTYÉN KÁROLY. Nincs szándékunkban a magyar társadalmat vallás szerint osztályozni, amint hogy teljesen távol állunk a „zsidófelfedezés” naiv örömétől és egyáltalában nem tartjuk nyereségnek, ha reámutathatunk: „nini, ez is zsidó, meg ez is zsidó!” Akire így kell reámutatni, az nem a zsidóság értéke többé. Viszont annál nagyobb örömmel kell köszöntenünk azoknak a sikerét, akik igaz értékükből a zsidóságnak is juttatnak, akik bátran és büszkén szállnak sikra a zsidó kultúraért és lelkük pompázó virágaiból fonják a koszorút a zsidó génusz homlokára.

Dr. Sebestyén Károly.

Sebestyén Károly dr. azok közé a kevesek közé tartozik, akik becsületet szereztek nálunk a zsidó irodalomnak. Kötetekre menő írásaiban — a poézis magas szárnyalásával, a széppróza nemes lendületével és a publicisztika harcos riadóival küzdött a zsidóság igazságaiért, jogaiért és szépségeiért. És aki Sebestyén Károlyt ismeri, tudja, hogy magasabb pozíciója csak szilárdabbá edzi az ő férfias zsidó önértékét, amelynek már eddig is annyi maradandó értékes jelét adta.

AZ OMIKE KÖNYVTÁRÁNAK. *Dr. Révész Dezsőné* Balassagyarmatról néhány értékes könyvet küldött be hozzánk az Omike könyvtára részére. A könyveket rendeltetési helyükre juttattuk.

NŐK MUNKAJA című rovatunk jelen számunkból a sok egyéb anyag miatt kiszorult. Így tehát e helyen említjük meg, hogy legutóbb ismét számos nőegylet jelentette be a zsidó nőegyletek szövetségéhez való csatlakozását. A részletesebb tudósítást a következő számunkra tartjuk fenn.

A GYERMEKVÉDELEM LAPJA. A kormány égisze alatt újjászülve indult meg a gyermekvédelem lapja, amely nemcsak az országos gyer-

mekvédő ligának, hanem méltán az összes patronage-egyesületek hivatalos lapjául lép föl. Edelsheim-Gyulai Lipót gróf beköszöntője után Prohászka Ottokár és Scholtz Gusztáv püspökök cikkei mellett ott találjuk dr. Hevesi Simon mélyen járó gondolatait a gyermekvédelemről, amelyben a patronage ősi zsidó elemeire mutat rá. Utána **Ruffy Pál** miniszteri tanácsos, az állami menhelyek főfelügyelője, a gyermekvédelem érdekes statisztikáját adja, majd a szerkesztő, dr. Szilágyi Arthur Károly, a nemzetközi gyermekvédelemről ir. Angyal Pál egyetemi tanár a züllött és büntetett gyermekek befogadásáról értekezik. Deutsch Ernő igazgató-főorvos pedig a gyermekvédelem és gyermekgyógyászat problémáját fejtegeti. Ebből a tartalomról is látszik, hogy a gyermekvédelem lapja valóban minden elfoglaltságtól menten fogja szolgálni a patronage ügyét.

A HITKÖZSÉGI TANSZEMÉLYZET ÚJ SZABÁLYZATA. Annak a kultúrmunkának, amelyet *dr. Stiller Mór*, a pesti izr. hitközség oktatási ügyi előjárója végez, egyik jelentős fejezete a tanszemélyzet új szabályzatának megalkotása, amely mindenképp alkalmas arra, hogy fokozza azoknak ambícióját, akik a zsidó kultúra szeretetét táplálják gyermekeink lelkében. Természetesen nem bocsátkozhatunk a szabályzat részletes ismertetésébe, csak azokat a humánus elveket emeljük ki, amelyek benne megnyilatkoznak. A díjazás körülbelül a főváros új fizetés-rendezését követi, de vannak a szabályzatban olyan pontok is, amelyeket még a főváros sem honosított meg és amelyeket csak a legmodernebb nyugati államokban találunk. Ilyen pont különösen az óraszámok fokozatos leszállítása, azaz, hogy bizonyos szolgálati évek után a kötelező órák száma fokozatosan csökken, úgy hogy pl. a középiskolában működő tanár utolsó szolgálati éveiben már csak heti 12 órát köteles a teljes fizetéseért tanítani. Fokozni fogja a tanszemélyzet ambícióját az is, hogy tágabb teret nyitott az új szabályzat a haladásnak, amennyiben a hitközség a legérdemesebb tanárokat címzetes igazgatókká, a hittanárokat pedig címzetes szakfelügyelőkkel lépteti elő, megfelelő fizetésemeléssel. Az új szabályzat teljesen modern alapon van felépítve.

ÚJ MEZŐGAZDASÁGI UJSAG PALESZTINÁBAN. A napokban jelent meg Jaffában első füzet a Hachaklai (A földműves) című héber mezőgazdasági folyóiratnak, mely a mezőgazdaságnak úgy praktikus mint theoretikus részét tárgyalja. A folyóiratot dr. M. Zagorodsky és J. Wilkanski szerkesztik.

RECHOBOTH ZSIDÓ KOLONIÁBAN évente a peszach félünnep napjaiban nyilvános ünnepi játékokat rendeznek. Az idei játékoknak következő programjuk volt: 1. Tornagyakorlatok. 2. Futás. 3. Lóverseny. 4. Birkózás, azonkívül lövőgyakorlatok, vízijátékok. Este pedig a jaffai héber zeneiskola koncertet adott. Az ünnepi játékokra egész Palesztinából nagy közönség tódult.

ÚJ KÖNYVEK

AZ ALDOZAT JELENTŐSÉGE. Szép és derék munkát végzett dr. Pfeiffer Izidor nagy alaposággal megírt művével, mely az áldozatok jelentőségének történetével foglalkozik.¹ Oly kérdése ez a tudománynak, mellyel alig foglalkoztak. Maga a zsidó tudomány, mely a hagyomány minden ágát szeretettel karolta fel, ezt a kérdést alig bolygatta. És ez természetes. Hiszen a jeruzsálemi templom pusztulása után az áldozatokról szóló szentirási intézkedések elvesztették aktuálisukat. Egyrészt már a próféták előkészítették ezt, mert hiszen a pogányság reziduumának tekintették az áldozatot. „Szeretetet akarok és nem vágó áldozatokat és istenismeretet inkább égő áldozatnál.“ Hósea próféta ezen kijelentése vezérmotívum lehetne valamennyi idevágó prófétai beszédnek. Másrészt a farizeusok küzdelmei a papság ellen és a zsinagógák terjedése adták meg az áldozatoknak a kegyelemdőfést a zsidóságban.

A jeruzsálemi templom elpusztulása azonban a nép és vezető írástudók gondolkodásában nagy változást idézett elő. Kegyeletteljes szeretettel csüng a templom emlékére, megható rajongással idézi fel emlékezetében a régi kultuszt; még a legjobbak vigasztalása sem bírja tompítani a nagy fájdalmat, mely a letűnt nemzeti szentély veszte felett kesereg. Szerzőnk az egész irodalomban való tájékozottságáról tesz tanúságot munkájában. Behatóan foglalkozik a kérdéssel, hogy vajon volt-e áldozat az exilium után. Több népszokást igyekszik összefüggésbe hozni az áldozati szokással és azokat az áldozati szokás reziduumának tünteti fel. Így például a *Kápporát* is az áldozatra vezeti vissza. Érdekes tény még, amit szintén pótlólag lehet említeni, hogy *Faitlowitsch* elbeszélése szerint a *falasák* — egy Abessziniában élő zsidó néptörzs — a *Tázkár* ünnepélyen, melyet a halottak emlékére ülnek, fiatal barmot vágnak le, melynek husát a halotti ünnepélyen megjelenő vendégek megeszik. Az állat levágása bizonyos szertartásokkal jár. Az aktus neve *Korban*, a metszésnél bizonyos imákat mondanak és az állat levágása után tömjént hintenek. (*Faitlowitsch*: *Quer durch Abessinien*. 45. old.)

A második fejezet a kérdést vallástörténeti szempontból tárgyalja és a nagy irodalom idevágó teóriáit ismerteti nagy olvasottsággal. Kimutatja, hogy milyen fejlődésen ment keresztül a primitív embernél az istenségnek adott ajándék gondolata;

mit várt érte az istenségtől, hogy nyert a megvesztegetést célzó ajándék mély erkölcsi jelentőséget. Dr. Pfeiffer műve hasznos és becses munka, mely nem csupán a szakembert érdekli, hanem a laikust is gondolkodásra serkenti.

Dr. Weisz Miksa.

ÓCAR JISZRAÉL. Tavalý bejárta a hírlapokat ama közlemény, hogy angol kutatók csak nagynehezen kerültek el a jeruzsálemi arabok dühét, mert az Omar-mecsetben ásatásokat végeztek. Keresték a zsidók templomkincsét, amelyet Títus magával el nem vihetett Rómába, mert nincs említés téve róla a történetben és nincsen ábrázolva Títus diadalívének belső falain, ahol tudvalevően rajta vannak a jeruzsálemi szentélyben használt kultusz-tárgyak.

„Doctor Diamond elmélete az, hogy a salamoni templom kincseit még most is rejtí ama hely, ahová a papok Jeruzsálemnek Nebukadnecár által történt elfoglalása előtt elásták.“

E néhány sort lefordítottam *William le Queux*, *Treasure of Israel* című regényéből. (London, Eveleigh Nash, 1910.).

Highgate egyik jelentéktelen antiquáriumban láttam a zöld vászonba kötött könyvet; a fedőlapot medaillon-alakú színes kép díszíti; fiatal, barna zsidó leányt ábrázol; a medaillon felett ott ragyog az aranybetűs címe a regénynek. Tudtam, hogy a szerző amolyan szenzációregények írója, de kíváncsivá tett a zsidó vonatkozás, megvettem.

A regény maga elég ügyesen tárgyalja két fiatal szív megpróbáltatását, de a tulajdonképeni tárgy ama kérdés, hogy hol vannak a zsidóság kincsei, amelyeknek nyomára Ezekhiel egyik helye vezet.

Magyar vonatkozást is találunk benne, amennyiben a regény hőse Raymond Diamond különösen *Bachernek a babiloni amórák agadáját* tanulmányozza (23. l.).

Érdekessé teszi a regényt a szerző előszavában a következő: „A felfedezés, majdnem abban az alakban, amelyben itt bemutattam, tényleg megtörtént és a felfedező, egy hírneves professzor Észak-Európa egyik egyetemén, nemrég tette le kezembe e rendkívüli feljegyzéseket.“ Dr. Kohlbach.

„IZRAEL“. Ilyen címen új zsidó felekezeti és társadalmi lap indult meg Vágújhelyen. *Friedmann* Illésnek, „A vártán“ és számos más magyar munka ismert szerzőjének szerkesztésében. A lap a konzervatív irány mellett küzd, amelynek győzelmétől várja a magyar zsidóság egyesülését. Az Izrael előfizetési díja egész évre 12 korona.

¹ Pfeiffer Izidor: Az áldozatok jelentőségének történetéről a héber irodalomban. Pápa. 1911. 8° 79 o.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

FIGYELŐ. HITKÖZSÉGI SZEMLE. Ön fel akarta használni a jó alkalmat, hogy a héber irodalomban való jártasságáról tegyen bizonytságot, de a néhány odavetett megjegyzés épp az ellenkezőjét bizonyította be fényesen. Ön úgy látszik az Ost und Westből ismeri a héber költőket, akiknek könyveit eredetiben nem igen láthatta. Ha Ön az eredetiből ismerné Mordechai Cevi Manét, akkor nyilván M. C. Manét reklamálna volna. De az Ost und Westben persze Z volt, (mert hiszen a németben így írják át a héber ז betűt, amit magyarban természetesen csakis C-nek írhatunk) és Ön utána indult, az áruló betűről teljesen megfélemlítve. De ha Ön az eredetiből ismerné a héber költészetet, tudhatná azt is, hogy Manén kívül, akiről véletlenül az Ost und West irt, van még legalább 100 hasonló kaliberű héber poéta, akik szintén kimaradtak az anthológiából, amelybe a dolog természeténél fogva csak a jelentősebbek kerülhettek bele. Kimaradt Mané legalább ötven más korabeli poétával Taviov Mivchar haszáfuth című eredeti héber anthológiájából is. De a magyarban ezt sem vettem mintául, minthogy Taviov orosz letére a külföldiekkel szemben elfogultnak látszik. Így pl. nem vette fel a galíciai Szamuélit, aki a héber romanticizmusnak egyik igen érdekes képviselője, szintúgy kihagyta Bacher Simont és Bergel Józsefet, holott az utóbbi új metrumot próbált meghonosítani. Én mindenesetre teljes elfogulatlansággal ítéltettem meg a költőket és tisztán irodalmi szempontok után indultam.

Második megjegyzése fényes tanúságot tesz a következőkről: Ön hallott valamit harangozni a „chataz neurim“-ről, de

1. nem ismeri a helyes címét sem a héber könyvnek, melyet idézett. Mert az nem chataz (egyesszám) hanem chateosz (többesszám) neurim.

2. Nem tudja, ki a szerzője a héber könyvnek, amelyet idézett. Mert igaz ugyan, hogy a mű álnév alatt jelent meg, de aki a héber irodalmat nem az Ost und Westből, hanem az eredetiből ismeri, tudja, hogy a „chateosz neurim“ szerzője Lilienblum. Órula és miliójéről pedig szóltam a bevezetés 45. lapján, tehát a reklamációja alaptalan.

3. Fogalma sincs, hogy mit tartalmaz a héber könyv, amelyet idézett, különben tudná, hogy a bevezetés 45. lapján ismertetett „korszak és háttér“ azonos azzal, amelyet, mint hiányzót reklamálni méltóztatik.

4. Sejtelve sincs, milyen szerepet játszott a héber könyv, amelyet idézett. Mert különben tudnia illenék, hogy az csak Gordon néhány tendenciózus versével van rokonságban, de annak sem szolgált háttérül, mert hiszen azok részint előbb, részint egyidőben íródtak. A legújabb héber költészetnek pedig a chateosz neurim-hoz semmi köze, mert ekkor már maga Lilienblum is visszavonta ezt a könyvet és egészen új irányt hirdetett.

5. Nem tudja tehát azt sem, mikor íródott a héber könyv, amelyet idézett.

Ami végül a harmadik megjegyzést illeti, „a héber nyelv átalakulási processzusáról, amely szorosan összefügg az új héber költészet fejlődésével“ — üres tudáskodó frázis ez, amelynek akkor sem volna semmi alapja, ha egy magyar költői anthológia bevezetésében helye volna holmi héber nyelvészkedésnek.

Az új héber stílreformról pedig szóltam a bevezetés 49. lapján.

Mindebből pedig következik végül:

6. Nem ismeri a magyar bevezetést sem, amelyet ismertetni méltóztatott.

'DR. — E—, ARAD. Ön a legszigorúbban a Sulchan Aruch alapján áll, habár szívesen eszi meg a sonkát, írja Ön. A kijelentés sok naivitást árul el és bizonyosnak veszem, hogy kevés jesivát látogathatott fiatalkorában. Igaz, hogy egy nagyon nagy zsidó tudósról beszél az anekdota, hogy egyszer egy vacsoránál ülve, a zsidóságról folyt heves vita közben felkapta a sonkacsontot, amelyről éppen az utolsó darabokat vagdalta le és vele a levegőben gesztikulálva, így kiáltott fel: „Én, uraim, ennyit sem engedhetek a zsidóságomból!“ Ön, tisztelt Uram, azonban tovább megy és a sonkacsonttal a kezében azt mondja, hogy ennyit sem enged a Sulchan Aruchból! Hát ez kissé komikus. Különben dr. Blau Lajos, akiről mai számunk, jubileuma alkalmából megemlékezik, mondott erre vonatkozólag egy kitűnő hasonlatot. Egy lipótvárosi zsidó római utazása alkalmából audienciára jelentkezett a pápánál. De a Vatikánban a vallása után tudakozódtak előbb. „Mózesvallású vagyok“ — szólt az idegen félénken. „Akkor sajnáljuk, nem engedhetjük be, mert szigorú utasításunk van, hogy ne bocsássunk öszentsége elé csakis katolikusokat.“ Amire a lipótvárosi úrdühösen forrtyant fel: „És honnan tudja Ön, hogy én nem vagyok katolikus? Ha éppen tudni akarja, máris katolikus vagyok!“

—IF. Mi személyeskedésekbe nem bocsátkozunk. Hogy a „Nemely hitközségi elnökök“ című közleményünk Szekesfehérvárra illik-e, vagy Komáromra, az egészen lényegtelen. Sokkal nagyobb kérdésről van itt szó, — a zsidó kultúráról.

CS. SZERAJEVO. Elküldöttük.

M. L. Ebben az esetben bizonyára csak véletlen, hogy nem gondolt mindjárt arra a három betű szállóigére, amelyet ma már úgyszólván minden gyerek ismer: *Kovald fest, tisztít!* Tessék tehát idefordulni tanácsért, ahol minden toalett-sebre tudnak balzsamirt és a szűrkeséget üde májusi színekbe öltöztetik. A cím Kovald Bpest VII., Szövet-ség-utca 37. Telefon 128—13.

DR. F. HAMBURG. Mások is érdeklődtek nálunk ez iránt, kérdést intéztünk tehát magához a szerzőnőhöz, dr. Steinherznéhez, akitől azt a felvilágosítást nyertük, hogy a „Hős asszony“ unokája dr. Hevesi Simon pesti rabbi.

KÖZGAZDASÁG

AZ ADRIA M. KIR. TENGERSZÁLLÓZÁSI RÉSZ-VÉNYTÁRSASÁG minap tartotta évi rendes közgyűlését Lánchy Leó főrend elnöklete alatt. A kereskedelmi minisztériumot Gyöngyösi János miniszteri tanácsos képviselte. Az igazgatóság által a közgyűlés elé terjesztett évi jelentés szerint az 1911. üzletév mérlege 1,244.524.45 korona tiszta nyereséggel záródik, eredménye tehát 466,574.76 koronával kedvezőbb, mint az előző évé volt. A felmentvények megadása után a Lónyay Sándor elhunytával megüresedett igazgatósági tagságra gróf Teleki Sándor, a felügyelő-bizottság tagjaivá pedig újból Hevesy Lajos, Golberger Gyula, Kilenyi Béla és Ullmann Emil választottak meg.

REMÉNY

A „MULT ÉS JÖVŐ” IFJÚSÁGI MELLÉKLETE

DR. HELLER BERNÁT: A JAFFAI HÉBER GIMNÁZIUM.

Hlszom, de szívem éber, a Szentírásnak ezt a szavát (Énekek Éneke V, 2) az aggáda arra magyarázza, hogy a zsidóság, amióta középponti szentélye ledőlt, templomaiban és iskoláiban él. Ma is szíve dobbanása legérthetőbben iskoláiban hallható meg. Kivált másfél század óta nyilvánítja életét ily módon. Ezrivel keletkeztek zsidó elemi iskolák. Emellett különösen szakiskolák fejlődtek: tanítóképzők, rabbiképzők, kereskedelmi és ipari szakiskolák.

Ellenben a zsidó középiskolákat akár az ujjainkon is elszámálhatjuk: van egy zsidó reáliskola Vágújhelyen és néhány Németországban. Zsidó főgimnázium mindmáig csak egy létezik: a palesztinai Jaffában.

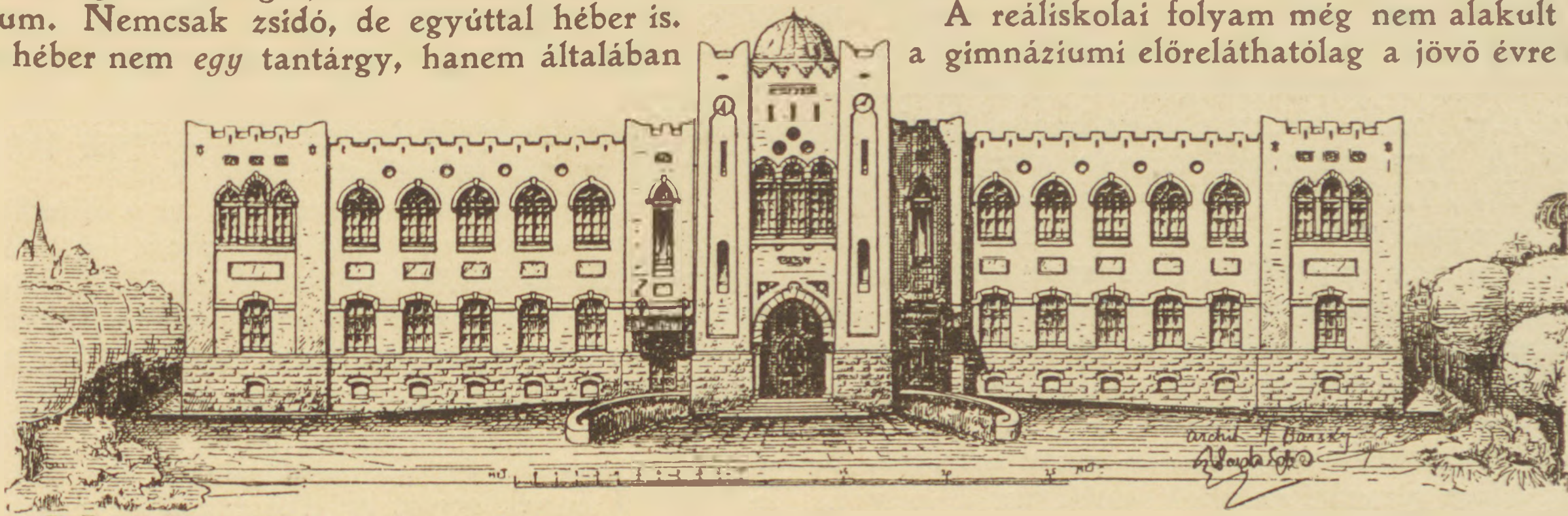
Ez a gimnázium annál nevezetesebb, mivel Palesztinában sem állami (török), sem keresztény, sem mohammedán középiskola nincsen. A keresztény missziók tanintézetei nem haladják túl a polgári iskola fokát. Ellenben a zsidó művelődés egyre-másra teremti otthonait: Jeruzsálemben is indít középiskolát (a Tachkemónit), Chaifában már műegyetemnek veti meg alapját s gazdasági iskolákon kívül orvostani intézetet is tervez.

Valamennyi palesztinai iskola közül a legbefejezettebb és általában valamennyi zsidó intézmény közül egyike a legsajátosabbaknak a jaffai gimnázium. Nemcsak zsidó, de egyúttal héber is. A héber nem egy tantárgy, hanem általában

az előadásnak nyelve. Héberül tanítják a Szentírást, a talmudot, a számtant, az algebrát, a mértant, a természettudományokat, a történelmet, a földrajzot, a latint és a görögöt, héberül vezetik a rajzot, héberül vezérelnék a tornán. A zsidó irodalom dús mértékben érvényesül a tantervben: a biblia majdnem egészében, a talmudi legendák, a középkori főbb művek és különösen gazdag részletezéssel a modern zsidó irodalom. Ennek a tárgycsoportnak egy-egy osztályban 6, 7, 8 sőt 10 óra jut hetenként.

De a jaffai gimnázium nemcsak középiskola. Van benne három osztályú elemi iskola is, afelett egy öt osztályú kereskedelmi tanfolyam és afelett egy három és egy fél évi középiskolai folyam, amely kettéválk irodalmi és természettudományira. Ez a szervezet leginkább a francia lycée-re emlékeztet, amely ugyancsak elemi előkészítő osztályokkal kapcsolatos s amely felső tagozatában négyfelé oszlik; a lehető négy alakulat A) csoport görög-latin, B) csoport latin — élő nyelvek, C) csoport latin — természettudományok, D) csoport természettudományok — élő nyelvek. A jaffai gimnázium legközelebb a francia lycée C) és D) csoportjához áll, amely nagyobb mértékű természettudományi oktatást modern nyelvtanítással kapcsol össze. A mi nyelvünkön szólva a jaffai középiskola a felső három osztályban gimnáziummá és reáliskolává oszlik.

A reáliskolai folyam még nem alakult ki, a gimnáziumi előreláthatólag a jövő évre be-

A jaffai héber gimnázium képe.

tetöződik. Ha majd megvalósul a chaifai műegyetem terve, akkor a jaffai gimnázium egyenest arra készít elő. Jelenleg avval kell számolnia, hogy végzett növendékei európai főiskolákon nyerik tudományos kiképzésüket. Ezért arra kell őket képesíteni, hogy valamely európai nyelven megállhassák az érettségi vizsgálatot.

Ilyen európai nyelvül leginkább a francia kínálkozik. Ezért a héber mellett arra szának legtöbb időt és fáradságot. A teljes $(3 + 5 + 3)$, tehát $11\frac{1}{2}$ osztályú) iskola 3. évében kezdik a francia beszédgyakorlatokat, a 7. évtől fogva már a kereskedelmi ismereteket is franciául adják elő.

De evvel a modern nyelvtanítás korántsem merült ki. A növendékeknek arabul is kell megtanulniok, hisz úgy beszél Palesztinában a köznép, de törökül is, mert ez az állami hatóság hivatalos nyelve: a 4. évvel kezdődik az arabs, a 7-vel a török tanítás. A törökkel egyidejűleg, de mint nem kötelező tantárgy, fellép a német is; tervbe van véve az angol is, de annak anyagát még nem közli a legújabb (1911) tanterv sem.

A latin nyelv az utolsó $3\frac{1}{2}$, a görög $2\frac{1}{2}$ évre jut. Mégis Caesar, Virgilius, Ovidius, Cicero, Salustius vagy Livius, Horatius, Tacitus, másrészt Homeros, Herodotos, Plato, Demosthenes és Sophocles van olvasásra kitűzve.

Látnivaló tehát, a jaffai gimnáziumban héberül, franciául, arabul, törökül, németül, angolul, latinul és görögül tanulnak. A legújabb (1911) tanterv érdekesen tükrözteti a nyelvi viszonyokat. Az intézet célját, szabályzatát, a felvétel módozatait héberül közli, ugyancsak héberül részletezi a héberül előadott tárgyakat és elemeiket; a francia oktatás anyagát, valamint a kereskedelmi ismereteket franciául adja; továbbá arabul, törökül, németül az illető nyelvi és irodalmi tanításnak fokozatos alkotó részeit.

Mondottuk, a jaffai gimnázium legközelebb áll a francia lycée azon típusához, amely gazdagabb modern nyelvi tanítást összekapcsol behatóbb természettudományi ismeretekkel. A nyelvi oktatás terjedelmét már áttekintettük. Lássuk már most a reális szakokat s hasonlítsuk össze a mi magyar gimnáziumunk tantervével. A magyar gimnázium pl. a földrajzot csak az I., II. és III. osztályban tanítja, a jaffai az elemi fokozat 3. évétől meg nem szakított folytonossággal a középiskola 8. osztályáig, ahol összefoglaló ethnográfiával be-tetőzi. A természetrajzot magyar gimnáziumunk az I., II., IV., V., VI. osztályban tanítja, a jaffai már az elemi oktatás legalsóbb fokán kezdi és soha meg nem szakadó szerves egymásutánban a középiskola 8. osztályáig folytatja, 12 éven át. A természettan magyar gimnáziumunknak csak VII. és VIII. osztályában tárgya, Jaffában öt osztályon át tanítják. A kémia magyar gimnáziumunk órarendjében egyáltalán nem szerepel; a jaffai héber gimnázium négy osztályon át műveli. — A jaffai héber gimnázium minden ízében kor-

szerű intézmény. Legkevesbbé azt a pseudo-modern vonást irigyeljük tőle, hogy a fiúkkal együtt tanulnak a leányok. Erre a koedukációra alighanem a kényszerűség hajtja az intézetet; ugyanaz a szükség, mely elemi, kereskedelmi, gimnáziumi és reáliskolai tanfolyamot szorít egy intézetbe, ugyanez a szükség, az anyagi eszközök elégtelensége okozhatta, hogy fiú- és leányiskola helyett közös tanintézettel érvék be.

Korszerűségét a jaffai gimnázium a nyelvtanítás terjedelme és a természettudományok mértéke az ügyességeknek, a sportnak és a művészeteknek mellett annak a jelentőségnek is köszöni, amelyet juttat.

Ének és zene hat éven át kötelező s a növendékek buzgósága nem éri be a kötelező mértékkel. A rajzot a legalsó foktól kezdve 8, illetőleg a reáliskolai tagozatban 11 osztályon keresztül folytatják.

Fajnesítő hatást s ennél fogva döntő jelentőséget tulajdonítanak a testgyakorlásnak, melyet a legelemibb foktól nyolc éven át folytatnak. Játékon kezdik, de már a legalsó fokon reátérnek a sportornára, rendgyakorlatokra, a középiskolai fokon versenyekkel is folytatják, ennek a foknak második évétől fogva már az úszás is kötelező; football, dárдавetés sem marad el, a legfelsőbb fokon pedig már a vívást és a boxolást is tanítják. Az intézet büszke reá, hogy a hivatalos orvosi vizsgálat a növendékek izmainak és mellbőségének mérésével számokban kifejezhető tanúságot tesz a tornatanítás eredményességéről.

Korszerű és Palesztina viszonyainál fogva szükséges az a gondosság, melyet a testnek nemcsak edzésére, fejlesztésére, hanem megóvására is fordítanak. Az iskolaorvos hetenként 3—4-szer vizsgálja meg a tanulókat. A középiskolai fokozat első évétől fogva pedig már embertani és egészségügyi felvilágosításban részesülnek.

Valami bámulatos lelkeség tüzelheti az intézetben munkálkodókat. Az idegen nyelvek gyakorlására hetenként egyszer-kétszer gyűlnek össze tea mellett a tanulók, a gyakorlandó nyelven szavalnak, szindarabot játszanak, énekelnek, csevegnek a szaktanárnak, de más érdeklődőknek is jelenlétében. Tetejébe még népszerű előadásokra is telik az időből, erőből, lélekből. Télen esténként, nyáron heti 3—4 estén folynak az ismeretterjesztő összejövetelek; kivált a természettudományi és a bibliai fejtegetések alkalmával a terem nem győzi befogadni az oda tódulókat.

A lelkeség mellett bámulni való az a céltudás, melynél fogva minden teendő az iskola egészébe beilleszkedik, az iskola lényéhez hasonul. A stílus törvényeit, a műfajokat, az irodalmi elméleteket, a zsidó irodalmon mutatja be a tanítás (a legfőbb fokon összehasonlító irodalomtörténetet ad). A történelmi oktatás a zsidóság multja és jelene köré jegecedik; az 5. év (2. középiskolai év) kezdő Izráelen és ennek sorsát az első templom pusztulásáig kíséri, evvel kapcsolatban tárgyalásra kerül

Bábel, Asszíría, Egyiptom, Kánaán, Perzsia és a görög mythos. A hatodik év a második templom pusztulásáig viszi el az osztályt, a világtörténetből pedig Görögországot mutatja be, valamint Róma történetét a Flaviusokig; a hetedik évben a talmud és a gaónok kora, továbbá az európai zsidók története következik, párhuzamosan vele: a római császárok, az arabs kor, a keresztes hadjáratok. Kiváló figyelem jut az arabs és török történelemnek, ellenben a pápaság, a hűbériesség, az európai dinasztiák hátrább szorulnak.¹ A földrajzi oktatás is Jaffából indul ki, Palesztinán mutatja be a fizikai földrajzi típusokat, Nyugat-Ázsiára, Észak-Afrikára, Dél-Európára tér át, Európát végig járva a török birodalomhoz tér vissza, azután ejti csak sorát Amerikának, Ausztráliának, Kelet-Ázsiának és Dél-Afrikának. Még a modern nyelveket is sajátos céljainak szolgálatába hajtja az iskola: az európai irodalomnak termékei közül keveset említ fel a tanterv név szerint, de köztük van Racine Athalie-ja és Esther-je. Az iskola kirándulásai is tervszerűek, céltudók. Pl. Chanukka-kor Modiinbe viszik az ifjúságot, a Makkabéusok születő- és temetkezési helyéhez.

Valóban az intézmény hű marad alapszabályai-ban vállalt hivatásához: európai példára alkotott

¹ Az utolsó előtti évben a török birodalom legfőbb törvényeit és alkotmányát tárgyalják; az utolsóban a zsidóság legújabb korát, különös figyelemmel a legújabb mozgalomra, a cionizmusra.

középiskolája számot vet Palesztina helyi viszonyaival és a felekezet zsidó követelményeivel.

S bármennyire adják is a tisztán nemzeti zsidóságot, a vallásos lélek mégis diadalmasan tör elő, mikor a bibliai tanítás feladata ilykép alakul ki: a növendék ismerje meg a bibliai történetet egész üdeségében és szépségében, ismerje minden prófétának ama kiváló fejezeteit, melyekből a lénye ki-domborodik, ismerje életét és a népére gyakorolt hatását; meg kell értenie a bibliai héberek eszméit, hitüket, Istenbe vetett bizalmukat, reményeiket, eszményeiket s egy dicső jövőre irányított törekvéseiket.

Valóban csodálatot kelthet az a lelkeség, mely a jaffai gimnáziumot megteremtette s még inkább az a kitartás, amely fenntartja, fejleszti. Alapítói szinte semmit, munkásai keveset találtak készen. Zsidó tanárképző nincs a föld kerekén, Palesztinában még zsidó tanító- és rabbiképző sincsen. Jaffának nincsenek múzeumai, könyvtárai, az intézetnek pénzalapja is alig van. Az ily nehézségeken diadalmaskodó lelkes kitartás bizalmat ébreszthet. Ébresztett eddig is, mert nemcsak Palesztinából, hanem Dél-Afrikából, Argentínából, Angliából, Romániából, Portugáliából és Oroszországból származó tanulók is látogatják. De bizalmat ébreszt a jövője iránt is: bizunk benne, hogy nem holmi rajongó ábrándozásnak múló alkotása, hanem a keleti zsidóság művelődési, erkölcsi és vallásos emelkedésének gondviselészerű eszköze.

MAI HÉBER KÖLTŐKBŐL

MENACHEM DOLICZKY (NEWYORK): AMIT ÉN KÉREK.

Nem síratják majd halálom,
Lesz még olyan, mint én mindég,
S voltak sokan előttem is,
Kiket dalra hajsolt inség.

Meghaltak és elfeledték,
Dalaik is sirba szálltak,
Néhány sóhaj szállt utánuk,
S vége szakadt búnak, gyásznak...

Gyermekeket ruhátlanul,
Kenyér nélkül, árván hagyták,
S filléreket koldult nekik
Kegyesen az irgalmasság...

Testvéreim! Alamizsnát
Töletek én sohse kértem,
Gondoljátok: gazdag vagyok
S tegyétek ez egyet értem.

Pénzem nincs, de bűnöm sincsen,
Máshoz sohsem könyörögtem,
Nem vagyok bár gazdag pénzben,
Gazdag vagyok, gazdag könnyben.

Sujtott népem sorsa miatt
Hullt patakozó szemem árja,
Hullott Cion hegyeire
S szentélyének romfalára.

Mint a vihar vonaglása,
Hördült el bús sóhajtásom,
Mint a zápor omlott könnyem,
Felleget mély éjszakákon.

Cion egén sötét felhőt
Kóvályogni hogyha láttok,
Cseppjei a földre hullnak
Fagyosan, mint jégszilánkok.

Tudjátok, hogy borús lelkem,
Mít bevont a fájó bánat,
Rejtőzik a fellegben fönt
S keserves, bús könnye árad.

Testvéreim! Alamizsnát
Tőletek én sohse kértem,
Gondoljátok: gazdag vagyok,
S tegyéték ez egyet értem.

Nem kérem, hogy sirassatok,
Midőn bennem férgek kelnek,
Halálom mért siratnátok?
Örültök-e életemnek?

Nem kérem, hogy gyermekimnek
Adjátok bő eledelük,
Hogyha mostan bántja éhség,
Ki gondol majd akkor velük?...

Testvéreim, csak ez egyet,
Ezt kérem csak, ezt tegyéték,
Hantom fölé, ha meghalok,
Tegyetek kis síremléket.

Ne legyetek pazarlók majd
Költői nagy sírírásban,

Mit ér szótkban nagy pazarlás,
Hol ezüstben kapzsiság van?...

Csak azt, csak azt vessétek rá
Emlékül a sírkövemre:
Cion volt én örök álmom,
Míg el nem nyelt halál verme.

Kitört lelkem mélységéből
Fájdalmas vad sóhajtásom,
Sirtam Cion pusztulásán,
Felleget mély éjszakákon...

Legyen írott sírkövem majd
Gyermekimnek intő emlék,
Járjanak majd atyjuk útján
S Ciont, Ciont ne feledjék!

S akkor Cion egén felhőt
Kóvályogni hogyha láttok,
Cseppjei a földre hullnak,
Fagyosan, mint jégszilánkok.

Tudjátok, hogy borús lelkem,
Mít bevont a fájó bánat,
Rejtőzik a fellegben fönt
S rátok hálás könnye árad...

(Patai József fordítása.)

MAI HÉBER ELBESZÉLŐKBŐL

SALOM ASCH: ÉJJEL.

— Misztérium egy felvonásban. —

Személyek: *Záreh* (10 éves fiú), *Báruch* (9 éves fiú),
Ráchel (12 éves leány), *Szárah* (7 éves leány),
egy apró gyermek a bölcsőben és a meg-
boldogult anyjuk szelleme, amely álmukban
megjelen.

(*Szín*: Szegényesen berendezett tágas szoba. A gyer-
mekek egy hosszú asztal körül ülnek. Ráchel a bölcső mel-
lett ül és hintázza csendesen az alvó kis babát. A szobában
csend. Odakint leszáll a nap, esteledik és fáradt sugarai-
nak búcsúzása átérzik a befüggönyözött ablakon keresztül.)

Záreh (Ráchelhez): A papa még mindig nem jön?

Ráchel (halkan): A papa adott egynéhány hatost,
hogy főzzek nektek vacsorát, ha visszajösztek az
iskolából; megyek is már és veszek valamit.

Záreh: Olyan sötét lesz mindjárt odakint Ráchel;
ne menj el... Nem is vagyok éhes. (Báruchhoz)
Ugye te se?

Báruch: Nem vagyunk éhesek.

(Az ablakból az utolsó napsugár is eltűnik.
Ráchel meggyújtja a mestergerendán lógó lámpát.
A szobában homályos minden.)

Szárah (az egyik sarokból odaszól a bölcső
mellől): Csitt. ssst. Csendesen. Sájika már alszik,
hajcsi baba, hajcsi, alu-u-ukája (ringatja).

Záreh (Báruchhoz): Te, Baruch, gyere csak,
nézd. (Mutatja neki, hogy kell madarat csinálni
papirosból. Azután kis zacskót formál papirosból.
belefuj és szétpukkasztja, a zacskó nagyot durran.

Báruch: (nevet).

Ráchel: (Magához hívja a kis Száraht és kis
babát csinál neki. Aztán mind a ketten énekel-
nek, csöndesen, hogy a kis Sájikát elaltassák).

Szárah (elhallgat, gondolkozik egy kicsit aztán
megszólal): Papa gyalog ment ki, messze a város-
ból, eladni a keszkenőket a parasztasszonyoknak,
akik ott, a faluban laknak. Papa azt mondta,
hogy még estefelé jön vissza. Igen, este, mikor
még nincsen sötét és most már sötét van és apuka
még nincs itthon. Mikor jön apuka?

Ráchel: Csss, Száreke, apa mindjárt jön. Mind-
járt jön apa. Hallgass csak (énekelni kezd).

Szárah: Én úgy félek, (sírásra facsarodik a szája,
de Ráchel nem engedi őt sírni).

Ráchel: (Hangosan énekel, mialatt Záreh is egy-
másután pukkasztja a papírzacskókat, hogy a
nagy lármában a gyerekek elfelejtsenek félni és
ne vegyék észre, hogy ők is félnek.)

Záreh: Gyerekek, játszunk kártyát! Nem, csinál-
junk házat a kártyából, palotát. (A gyerekek mind
odaülnek az asztalhoz, szorosán egymás mellé.)

Záreh: Hát így ni, így kell házat csinálni, (bele-

dug két kártyát az asztal hasadékaiba és betetőzi egy harmadikkal. Közben Szárahval együtt kis játékverset énekelnek. A gyerekek hangos nevetésbe törnek ki, mitől a kis baba felébred és sírni kezd).

Báruch és Szárah (odaszaladnak a bölcsőhöz és csittitítják): Lá-lá-la, alu-kája drá-ga-Sá-je-le!... (a gyerek elalszik, csend. Záreh visszaül az asztalhoz.)

Záreh (Ráchelhez, súgva): Te, Rachel, félsz te?

Ráchel: Én? — és te félsz?

Záreh: Én? — nem félek.

Ráchel: Én sem félek. (Mind a ketten odanéznek a feketén sötét ablak felé. A gyerek felébred és hánykolódik.)

Szárah (a sötét sarokból odaszól): Ni, ni a drága, hogy mozgatja a pici lábát, ni, hogy emeli a pici kis kezét.

(Nagy csend. Senkise beszél, csak a gyerek sír egyet néha. Ráchel megtölti a dudlit és odateszi a kis gyerek pici szájába; a kis gyerek szívja a tejet, Szárah mellette áll és nézi.)

Báruch (félősen beszél): Ni gyerekek: hosszú árnyak, ott a falon... Olyan hosszúak az árnyak és olyan hosszú szakálluk van...

Záreh: Ezek lelkek... Rég meghalt embereknek a lelkei... (kezd félni.)

Szárah: Én félek (sírni akar).

Ráchel (Zárehhez): Ezek a buták félnek. Ugye mi nem? (Ő is fél.)

Szárah (könnyezve): Mikor jön apuka?

Ráchel: Mindjárt drágám, apuka mindjárt itt is lesz már.

Báruch (Zárehhez): És mit hoz majd?

Záreh: Szekeret, tudod, kocsit és lovat.

Szárah: Nekem pedig bölcsőt, a babának bölcsőt. (Elgondolkodik.) Ugye?!

Ráchel: Persze, egy pici bölcsőt, arany kerekkel.

Szárah: (Örömmel.) Egy szép pici bölcsőt, arany kerekkel.

Ráchel (Zárehhez): Te, Zárah, fektessük le Száraht és Báruchot és mi ketten megvárjuk majd míg apa jön. (Felkel és megveti az ágyakat.)

Záreh: No, gyerekek, gyertek lefeküdni, levetközni, gyertek levetköztetlek ide!

Szárah (sírva): Nem, én nem megyek aludni, én is megvárom apukát.

Záreh: Jó, várjuk meg apukát mindnyájan. Várjunk.

(A gyerekek mind elhelyezkednek az asztal mellé és csendesen ülnek. A szobában nagy csend. Az óra ketyeg: tik-tik-tak-tak. Az árnyak mozogni kezdenek a falon. Az ablak nagyon fekete.)

Záreh (halkan, Ráchelhez): Te Ráchel, félsz te?

Ráchel: Én? — és te?

Záreh: Én — nem.

Ráchel: Én sem félek, egy cseppet sem.

Záreh: Biztos?

Szárah és Baruch: Sájika alszik, meséljeteke valamit.

Záreh: Ha mindnyájan csendben lesztek, akkor mesélek egy szépet.

Mindnyájan: Csendben leszünk, cs-s-s-s.

Záreh: — — — volt egyszer, már nagyon nagyon régen, volt egy kis fiú. Egy kis fiú, aki elment hazulról, messze, messze elment és el-tévedt egy nagy-nagy erdőben. Aztán sok-sok me-zőn keresztül bolyongott és hegyen-völgyön, amíg egyszer csak egy egészen ismeretlen helyre érkezett. Éjszaka volt, sötét, nagyon sötét éjszaka, még egyetlenegy csillag sem volt sehol és sehol, de sehol nem volt egyetlenegy házikó sem, amely-nek ablakából egy kis világosság sugárzott volna feléje és ahol volt egy kis házikó, az is egészen sötét volt, mert már mindenki aludt. Egyszerre aztán a kis fiú, mert nagyon sötét volt, megállott, egy helyen megállt és nem tudta, hova menjen tovább. A sötétség pedig mindig sötétebb, sötétebb lett és eső is kezdett esni és nagyon esett aztán és azon az úton sokszor tolvajok és rablók voltak.

A gyerekek: Jaj, úgy félek...

Záreh: Ne féljeteke, aztán a gyerek imádkozni kezdett. De nem azt az imát, amit az iskolában tanult, hanem magától kigondolt egy imát és imádkozott: Édes Istenkém, te tudod, te látod, hogy itt vagyok egyedül, mert te mindent látsz és csak te tudsz engem őrizni és segíteni rajtam. Kérlek jó, édes Istenkém, segíts...

Báruch: (Sírni akar).

Ráchel: Csitt, sss —

Záreh (tovább mesél): Hát osztán ahogy a kis fiú imádkozott, egyszer csak észreveszi, hogy ott messze egy házikóban világosság van. Erre a kis fiú nagyon megörült és arrafelé kezdett menni, ahol a kis világosság volt.

Szárah: És nem félt, hogy ott rablók vannak?

Záreh: Ne beszélj most, hallgass, és a kis fiú egyenesen a fény után ment, míg a kis házikó-hoz ért. Először félt bemenni: hátha rablók van-nak bent. De aztán nekibátorodott és így szólt magában: a jó Isten velem van, az ő kezében vagyok, tegyen velem az ő akarata szerint. Ki-nyitotta az ajtót és bement.

Szárah (ijedten): Bement?! Bement?! Szent Isten!

Záreh: Bement és mikor belépett... belépett egy tágas, nagy terembe, körülnézett és nem látott senkit. A terem ki volt világítva, csupa verőfény, mintha déli nap sütött volna benne. A kis fiú körülnézett és ekkor észrevette, hogy a terem második oldalán ajtó van. Bátorságot vett magá-nak és benyitott oda is. Itt is egy tágas, verő-fényes terem fogadta őt, szintén üres volt. De ott a második oldalán megint látott egy ajtót. Be-nyitott oda is. Így ment hét termen keresztül és mikor a hetedik terembe lépett, hát ott ült egy öreg ember, hosszú fehér szakállal és a kezében tartott egy ezüst tubákszelencét és ráhajolva egy vastag könyvre, mélyen gondolkozott. És mikor a kis fiú belépett, az öreg felkelt helyéről, odament, kezét nyújtott neki és így szólt: „Béke veled

fiam!“ — „Béke veled“, felelte a kis fiú remegve, — „Hová mész fiam?“ kérdezte az öreg, — „Tórát tanulni“ felelte a kis fiú. — „Hát akarsz-e itt maradni és tanulni velem együtt?“ — kérdezte az öreg. — „Igen“ — felelte a kis fiú. — „Ha igen, — mondta az öreg bácsi, — hát akkor ülj le ide mellém“. Mire a kis fiú leült az asztal mellé. A nagy verőfényes teremben nagyon szép volt minden és a kis fiú együtt tanult az öreggel. (Záreh mesélés közben észreveszi, hogy a gyerekek mind alszanak, az egyik a székre támaszkodva, a másik az asztalra hajtva a fejét, csak Ráchel nem alszik még.)

Záreh (miután egy kicsit hallgatott): Te még nem vagy álmos? Ni, ezek mind alszanak.

Ráchel: Amíg te meséltél, ők elaludtak.

Záreh (csendesén): Félsz?

Ráchel: Én? — és te?

Záreh: Én nem félek.

Ráchel: Én sem.

(Szünet, nagy csend.)

Ráchel: Miért nem jön még a papa?

Záreh: Nem tudom.

Ráchel: Én sem tudom.

(Mindketten hallgatnak, szünet.)

Záreh: Te Ráchel, menj aludni.

Ráchel: Nem, megvárom a papát, te álmos vagy?

Záreh: Nem, én sem vagyok álmos.

Ráchel: Jó, hát akkor mind a ketten megvárjuk.

Záreh: Jó, várjuk meg.

(A szobában nagy csend, csak a gyerekek mély lélegzése hallatszik és a hosszú árnyak mozognak a falon.)

Ráchel: Te Záreh, valamit kérdezek.

Záreh: No, mit?

Ráchel: Azt, hogy azok a gyerekek, kiknek az anyjuk meghalt, meghallgatja-e az anyjuk, ha kérnek valamit tőle?...

Záreh: Az árva gyerekeknek a jó Isten az anyjuk.

Ráchel: Igazán? Igaz ez?

Záreh (elgondolkodva, az ablak felé nézve, mintha nem is Ráchelhez beszélne): A gyerekek az utcán játszanak, beesteledik; a pásztor hazahozza a nyáját, arra megy, ahol a gyerekek játszanak és egy szép nótát furujázik, egy szép mezei dalt, amely alvásra hívja a gyerekeket. Ez a nóta, az olyan esti imája a gyerekeknek. De nemcsak az árva gyerekeknek. Akár van nekik anyjuk, akár nincsen... Mert ez a dal azt mondja: menjete aludni gyermekek, menjete az ágyatokba, hunyjátok be kis szemeteket, mert jön az éjszaka. Jön az éj... A gyermekek erre hazamennek és azok, akiknek van anyjuk, aki szereti őket, azok hamar szaladnak hazafelé, az anyjukhoz, aki elimádkozza velük az esti imát, aztán megcsókolják apjukat, anyjukat, befekszenek a fehér ágyba és elalsznak... és ekkor jön egy jó örzőangyal, rájuk terjeszti hófehér szárnyát és vigyáz rájuk... De

azok a gyerekek, kiknek nincsen anyjuk, aki szereti őket és ha nincsen, ahol lefekhetnek, azok valahova a kerítés mögé bujnak, a magas fűbe és ott alszanak egész éjjel és a jó Isten, aki fentről nézi őket, vigyáz rájuk, hogy ne bántsa őket senki, hogy ne másszon rájuk bogár. Vigyáz rájuk, mint egy édes szerető anya vigyáz a gyermekeire...

Ráchel: Te Záreh, tudod mit?

Záreh: Mit?

Ráchel: Imádkozzunk mi is a jó Istenhez... hogy küldje haza a papát...

Záreh: Jó, imádkozzunk — (előveszi az imakönyvet, fellapozza a zsoltárokat és imádkozni kezd, de könyv nélkül —). Világok ura, árvák atyja, jó édes anyánkat elvetted magadhoz az égbe; édes apánk pedig nincsen itthon velünk, elment messze valahová. Küldd le hozzá a te jó-ságos angyalodat, őrizze őt az úton, hogy semmi baj ne érje őt és vezesd vissza hozzánk, a mi kedves jó apánkat... (Elhallgat, körülnéz és ekkor látja, hogy Ráchel is alszik. A szobában mély csend. A lámpa homályosodik és a falon hosszú remegő árnyak mozognak. Záreh félve odatekint a kályhára. Köröskörülötte mindenki alszik. Fél megmozdulni... A falon megjelenik egy hosszú árnyék, egy fehérfátyolos asszony árnyéka. Záreh nagyon fél, de bátorságot vesz és beszélni kezd Ráchelhez, mintha az nem aludna, de közben az álom ő rajta is erőt vesz és a szempillái mindig nehezebbek lesznek.)

Záreh: Ma tanultunk az iskolában Izsák feláldozásáról. Milyen félelmes dolog az, egy fiút feláldozni. (Elhallgat. Szeme lecsukódik, de közben észreveszi a kis Báruchot, aki nagyon kedvesen alszik az asztalon. Ő is ráhajol az asztalra és közben ezeket gondolja: A Báruchka nagyon kedves gyerek, olyan szépen alszik... Apa nincs itthon... ott messze megy... egy angyal jön... birkóznak... Ábrahám az égbe megy tüzes létrán és elalszik).

A lámpa is lassan kialszik. A fény kisebb-kisebb lesz és az árnyak a falon mindig hosszabbak. Odalopódnak az asztalra az alvó gyerekek fejére. A lámpa utolsót lobban. A falról egy fény-sáv húzódik, behálózza a szobát. A szoba mindig világosabb lesz, mintha a hold sütne be. Egy fehér asszonyi alak jelenik meg a szobában, fehér fátyollal, szombati fejdíszben, amely úgy fénylik, mintha csillagok ragyognának le róla. Arca sápadt, de nagyon barátságosan, szeretetteljesen mosolyog. A gyermekekhez közeledik és rájuk helyezi fehér kezeit, lassan, gyöngéden imádkozva...

A fehér asszonyi alak: Aludjatok drága mada-raim, aludjatok édes lelkeim és álmodjatok szépet, kedveset.

(A fehér alak lassan eltűnik és vele együtt a világos fény is. A szobában csend, sötétség, a gyermekek mélyen alszanak.)

Függöny.

KÖZGAZDASÁG

AZ ADRIA BIZTOSÍTÓ TÁRSULAT idei közgyűlését — melyen az 1911. évnek, a társulat alapítása óta 73-ik üztetvének zárószámadásait terjesztették elő — április hó 23-án tartotta meg. A zárószámadás a következő lényegesebb adatokat tartalmazza: Az életbiztosítási (A) ágazatban 84,919.960 koronáról szóló ajánlat nyújtatott be; a kiállított kötvények 72,570.714 korona tőkeösszegeztől szólnak. A biztosítási állomány az üzletév végén kerek 503 millió korona biztosított évi járadékra rüg. Halál és elélési esetekben, valamint életjáradékok fejében 9,834.228 korona fizettetett ki. Az életbiztosítási díjtratlék 1911. év végével 141,980.237 koronát, — illetve a viszonzbiztosítók részének levonása után 130,397.539 koronát tett ki, az előző évhez képest tehát 8,661.915 korona többlet mutatkozik saját számlára.

Az alapszabályszerű átutalások levonása után, beleszámítva a hivatalnoki kar nyereségrészesedését, az ekként fennmaradó nyereségegyenlegből a múlt évhez hasonló osztalék, azaz 160 korona kerül szétosztásra minden új kibocsátású részvény után.

A társaság alaptőkéje és különféle tartalékai az üzletév végén a következőkép alakulnak: teljesen befizetett alaptőke 10,000.000 korona, vagyontartalék 13,000.000 korona, árfolyamingadozási tartalék 1,472.023 korona, nettódíjtartalék 139,809.099 korona, nettókártartalék 4.713.482 korona, összesen 169 millió korona.

A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉGTŐL
(BUDAPEST, VII. KER., SÍP-UTCA 12. SZÁM.)

Hirdetmény.

A pesti izr. hitközség imaszékkezelési szabályzata a templomi ülések multévi bérlőinek május hó 31-éig elővételi jogot biztosít.

Aki tehát a mult évben bérelt ülést ezidén is igénybe óhajtja venni, az a folyó évre szóló imaszékjegyet május hó 31-ik napjáig a hitközség számvivőhivatalában (VII. ker., Síp-utca 12, I. emelet 11. ajtó) a hivatalos órák alatt kiváltani, vagy ennek bérletdíját hozzánk juttatni sziveskedjék, mely esetben a jegyet postán fogjuk becses címére elküldeni.

A fent kitett határidőig ki nem váltott jegyek szabadon fognak bérbeadatni.

Budapecsten, 1912 május havában.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG
TITKÁRI HIVATALA.

Hirdetmény.

Ezennel közhirrre tétetik, hogy miután a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium ellenőrző közegei a Magy. Kir. Szab. Osztálysorsjáték (XXX. sorsjáték) I. osztályára szóló sorsjegyeket felülvizsgálták, azok a főárusítóknak árusítás végett kiadattak.

Az I. osztály húzása 1912 május 22. és 24-én tartatik meg. — A húzások a Magyar királyi állam ellenőrző hatóság és királyi közjegyző jelenlétében, nyilvánosan történnek a húzási teremben. Sorsjegyek a Magy. Kir. Osztálysorsjáték valamennyi árusítóinál kaphatók.

Budapest, 1912. évi április hó 21-én.

MAGY. KIR. SZABAD. OSZTÁLYSORSJÁTÉK
IGAZGATÓSÁGA.

Tolnay.

Hazay.

1878—1912

1878—1912

KELETI J. BUDAPEST, IV.,
Koronaherceg-u. 17.

Orvos-sebészeti műszerek és kötszerek gyára ezidén üli meg fennállásának 34. évfordulóját. A cég ez alkalommal egy a maga nemében páratlan, dús ábrás

JUBILEUMI ÁRJEGYZÉKET

bocsájt ki, amely ezen szakmában minden tudni-való, legmodernebb újdonságot tartalmaz, szakszerűen rendezve és megmagyarázva és mely bárkinek kívánatra ingyen és bérmentve megküldetik.

A cég főcikkei és specialitásai:

Hygiéniai gummiárúk. Cs. és kir. szab. sérvkötők. Testegyenestő gépek. Műkezek és mülábak. Műfűzők, haskötők, mellfűzők, melltartók, hátegyenesítő. Gummigörccsérharisnyák. Gyógyvillanykészülék. Betegtolókocsik és szobaúrszékek. Betegápolási és a beteg kényelméhez süükséglendő, kozmetikai-, utazási-, massage- és manikure mindenféle cikkek.

Elegáns vendéglő a nyáron át kerthelyiség.

Újonnan berendezve. — Ízletes, jó ételek. — Kitünő italok. — Lakodalmak és ünnepélyek alkalmával különbejáratú díszes szalon.

NEIGER J. Budapest, VI., Teréz-körút 4.

BONI

SÖSBORSZESZ

ÁRAK:

KIS ÜVEG	28 FILL.
KÖZÉP	44
NAGY	1.10
GIÁSI	2.20

AZ EGÉSZ VILÁGON ELTERJEDT LEGJOBB HÁZISZER A
"BONI" SÖSBORSZESZ. KAPHATÓ MINDEN JOBB FÜSZERÜZLETBEN, BUDÁPEST, VIII. KISFALVDI-UTCA 9. SZ.

MAGYAR SOKSZOROSÍTÓ
MŰIPAR-RESZV. TÁRS.
EZELŐTT DIVALD KÁROLYI
BUDAPEST, VIII. KISFALVDI-UTCA 9. SZ.

MODERN MŰVÉSZI KIVITELŰ FEKETE ÉS SZÍNES REPRODUKCIÓK, TIPOGRAFIAI, FÉNYNYOMATVÉSI ÉS FOTOGRAVÍR ELJÁRÁSOKHOZ BERENDEZETT GRAFIKAI MŰHELY.

Moderne künstlerische Ausführung in schwarzen und farbigen Reproduktionen für typographischen, sowie Lichtdruck und Photogravure.

UNGARISCHE REPRODUKTIONS-KUNSTGEWERBE-AKT.-GES. (VORMALS KARL DIVALD) BUDAPEST, VIII. BEZ., KISFALUDY-UTCA 9.

Schlesinger Jos.

Budapest, VII., Király-utca 1.

Mindennemű templomi aranyhimzések készítése, parochesz, Tóra-ruha, Almémor-takaró, Chuppa stb. Izléses, művészies kiállítás. Jutányos árak. Rajzok, minták s részletes ajánlatok ingyen és bérmentve.

Nagy raktár az összes zsidó rituális tárgyakból, templomi és házi használatra. Szefer tóra, klékedes, tóradíszek, kina- és valódi ezüsből. Selyem talisz, imakönyvek stb.

Az összes zsidó irodalmi művek nagy raktára. A Magyar Zsidó Könyvtár (szerkeszti: dr. Patai József) kiadóhivatala. Zsidó ifjúsági és kultúregyesületi könyvtárak berendezése.

MARX és MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA. BPEST, VI., BULCSU-UTCA 7. SZ. TELEFON 21-06.

FIZIKAI, KÉMIAI, GÉOMÉTRIAI ÉS GÉODÉZIAI MŰSZEREK, TÁVCSÖVEK, RÖNTGENBERENDEZÉSEK, FESZMÉRŐK, LÉGÜRMÉRŐK, HŐMÉRŐK. — AZ ORSZÁG EZIRÁNYÚ LEGNAGYOBB ÜZEME. 100 MUNKÁS, 16 HP.

Egyéves önelleneségre

jogosi
legro
Tandi
vizsga

HOROVITZ

RÖSER-TANINTÉZET

Alapítvány
1333-6000

1. riadomozsialyú teiso h... delmi iskolai. U. N...
iskola. Nevelő-internátus. —
Ertesítő kivonatot küld az igazgató.
Igazgatóság: Budapest, VI. Aradi-utca 19. sz.

E
F
C
0

Porosz
kőszén-
tégla a

legjobb fűtőanyag

E
F
C
0

HOLZER

CS. ÉS KIR. UDV. ÉS KAMARAI SZÁLLÍTÓ DIVATHÁZA BUDAPEST, IV., KOSSUTH LAJOS-UTCA 9. SZÁM.

Toilettek, kosztümök, paletók, blúzok, pongyolák, kesztyűk, harisnyák, ernyők, reticulók, női fehérneműek egyszerű és elegáns kivitelben.

KOHN ARNOLD

SÍRKÓRAKTÁRA, BUDAPEST, VII., KÁROLY-KÖRÚT 15. SZ.

SÍREMLÉKEK

minden ár- és...
sek erhumálás...
kák a temető... — Szombaton és
ünnepeken... Telefon 18—76.

Legjobb, legtartósabb s így leggazdaságosabb a
Metzeler auto-pneu
METZELER & Co. R. T. MÜNCHEN

Magyarországi vezérkép-
viselet és állandó raktár

KÁLLAI GY. és TSA

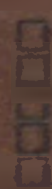
cégnél, Budapest, VI. ker., Mészár-utca 12. sz.
Ugyanott megrendelhető a legjobb auto-olaj...
Budapesti ásványolajgyár vezérképviselőjében...

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL URISZARÓ, BUDAPEST, PODMANICZKY-UTCA 11. :: TELEFON 153—94.

Ajánl elsőrendű kivitelben, kizárólag mérték után...
legújabb tavaszi öltönyöket és double felöltőket jután...
árak mellett. Nagy választék a most érkezett...
mabb angol és skót szövet-különlegességek

NEWYORKI GERMANIA
ÉLETBIZTOSÍTÓ TÁRS.
BUDAPEST, VII., LÁZÁR-KÖRÚT 44

Olcsó díjak. Háborúköszat díjmentes. Kötvények 1 év után
megtámadhatatlanok. Osztalék évenként felvehető. A bizto-
ítás második évétől kezdődőleg évenként csökkenő díjfizetés.
Díjtáblázatot és felvilágosítást ad azonnal a Vezérképviselőség
HELYI KÉPVISELŐKET KERESÜNK.